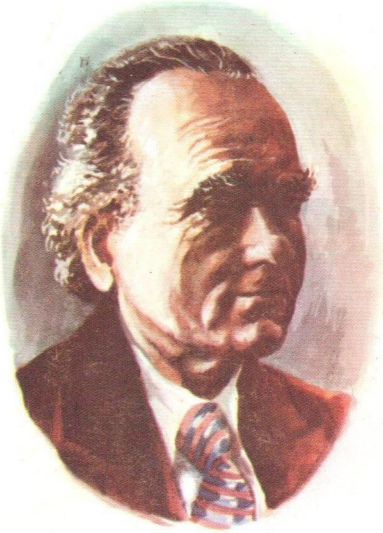
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 701

Rıfkı Melûl Meriç

Dr. Muhtar TEVFİKOĞLU

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 27

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 701

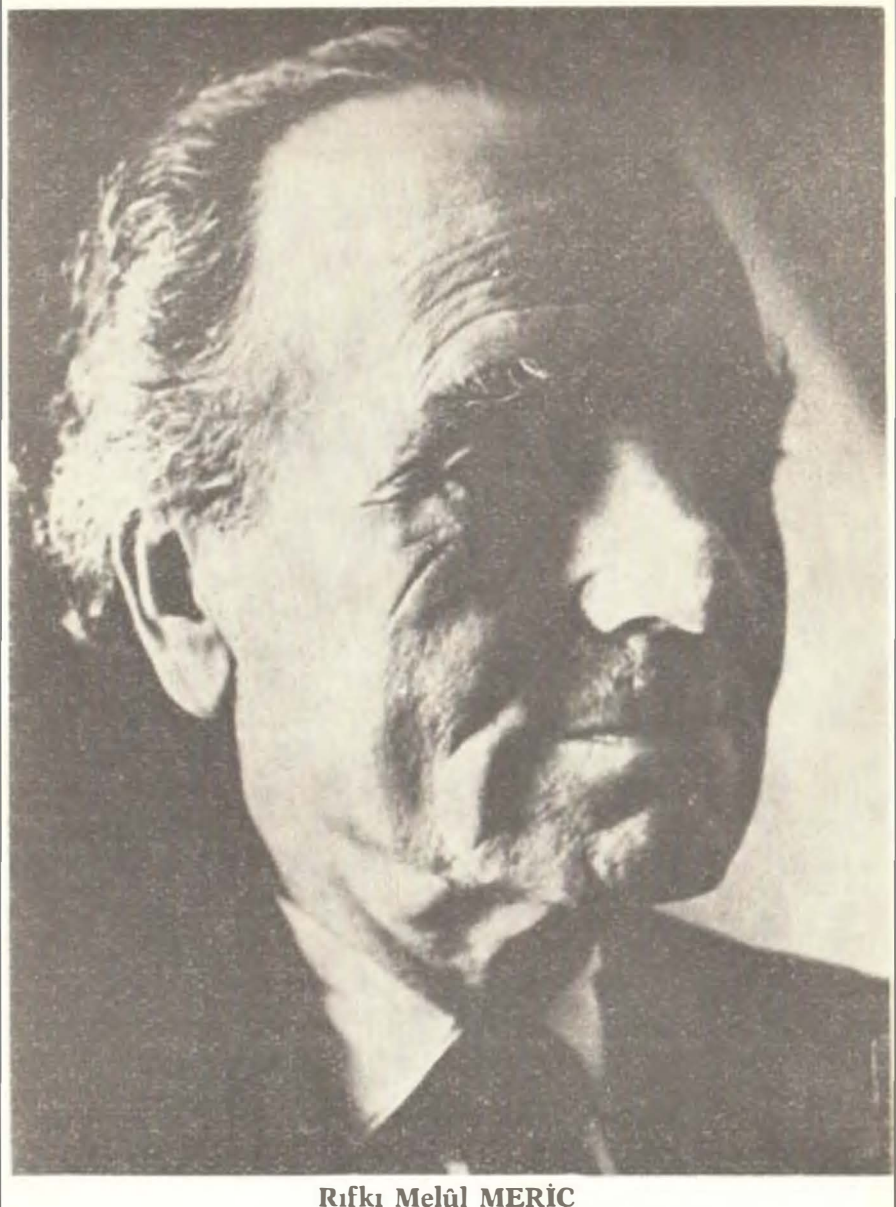
RIFKI MELÛL MERİÇ

Dr. Muhtar TEVFİKOĞLU

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 27

Kapak Düzeni : Saim ONAN

Onay : 8.12.1986 tarih ve 928.1 - 5342 sayı.
Birinci baskı, Aralık 1986.
Baskı Sayısı : 10.000
Başbakanlık Basımevi — A N K A R A

Rıfkı Melûl MERİÇ
(1901 — 1964)

— Babamın aziz hâtırasına —

İÇİNDEKİLER

SÖZBAŞI 7
HAYATI 13
Hastalığı ve Ölümü 19
Fizik ve Ruhî Yapısı 31
EDEBİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ 38
ESERLERİ 49
A — Şiirleri 49
B — İlmî araştırma ve incelemeleri 55
BASILMAMIŞ ESERLERİ 81
ESERLERİNDEN ÖRNEKLER 83
A — ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER 85
Yahya Kemâl içün gazel 85
Üstâdımız Yahya Kemâl 86
Mihrâbâd 87
Boğazda Seyran 87
Faruk Nafiz içün gazel 88
Tahmîs-i Gazel-i Nedim 88
Gazel 89
Hamamî-zâde'ye refakat 89
Gazel 90
Gazel 90
Gazel 91
Gazel 91
Gazel 92
Gazel 92
Yakacık'ta 93
Havuz 95
Cıgara dumanları 97
Sarhoşluk 97
Serenad 98
O Ses 99
Şehvet 99

Aşk 100
Melânkoli 100
Kâr-ı nâtık şarkı 102
Müseddes 103
Kâr-ı nâtık şarkı 104
Şarkı 105
Şarkı 105
Şarkı 106
Şarkı 106
Muhammes Şarkı 107
Târih 107
Ta'miyeli Târih 109
Descartes diyor ki 110
Hayyâm diyebilirdi 110
Azerî lehcesiyle üç rubâî 111
Rubâî 111
Rubâî 112
Rubâî 112
Rubâî 112
Rubâî ve Şerhi 112
Terci'-i bend 115
Murabba' Şarkı 117
Alkış 118
Dahiliye Şefliğine istid'a 119
Eczacıbaşılığa 119
Yırlak 119
Rubâî (Dörtlek) 120
Dörtlek 120
İkilek (Beyt) 120
İkilek 120
B — ARAŞTIRMA VE İNCELEMELERİNDEN ÖRNEKLER 121
Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları ... 121
Eski Eserler Hakkında Düşünceler 125
EL YAZILARINDAN ÖRNEKLER 133

SÖZBAŞI

«Zaman öyle bir şeydir ki döner, döner, döner, yine en doğrusu üste çıkar.»

— Âkil Muhtar Özden —

Üstad Yahya Kemal, Rıfkı Melûl Meriç'e ithaf ettiği «Itrî» şiirinde, büyük san'atkârın belki binden fazla bestesinin kaybolduğunu söyledikten sonra,

O ki bir ihtişamlı dünyâya
Ses ve tel kudretiyle hâkimdi;
Adetâ benziyor muammâya;
Ulemâmız da bilmiyor kimdi?
O eserler bugün defîne midir?
Ebediyyette bir hazîne midir?
Bir bilen var mı? Nerdeler şimdi?

diye soruyor. Hakikaten, klasik Türk musıkîsinin en kudretli san'atkârı Buhurîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin yüzlerce eseri kaybolduğu gibi, hayatı da yüzyılların karanlıkları arasında silinip gitmiştir. Hakkında yazılanlar ya yanlış, ya noksan, ya da itibarî, yani şüphelidir. Kesin olarak ne doğum ve ölüm tarihlerini, ne anasının, babasının adlarını, ne de hattâ mezarının yerini biliyoruz. Yahya Kemal haklıdır :

Öyle bir mûsıkîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda.

Ama yalnız Itrî mi? Daha niceleri var ki hayat hikâyeleri hakkında o kadarcık bile bilgiye sahip değiliz. Eserleri ise arayanı olmıyan birer defîne...

Millî değerlerimizi her yönüyle tanımak ve tanıtmak hususundaki tembelliğimiz veya ihmalkârlığımız tedavisi güç, eski ve müzmin hastalığımızdır. Bundan dolayıdır ki fikir, san'at ve edebiyat dünyamız «meşahîr-i meçhule» ile dolup taşmaktadır. Meşahîr-i mechule: Bugünkü dile çevirirsek «bilinmiyen ünlüler»... Tâbir İbnülemin Mahmut Kemal'indir. Onun eski bir makalesinin başlığı. Yahya Kemal gibi İbnülemin Mahmut Kemal de bu yoldaki ihmalimizi ömrü boyunca her fırsatta üzüntüyle dile getirmekten geri kalmamıştır. Tarih Encümeni Mecmuası'nda yayınlanan «Meşahîr-i meçhule» den sonra, başka bir dergiye yazdığı makalenin adı da yine: «Unutulan Adamlar» (Her Ay, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs - Haziran 1937, s. 125-133).

İçinde oldukça ilgi çekici notlar ve hâtıralar bulunan bu ikinci yazı, vaktiyle Ebüzziya Tevfik (Bey) in kaleme aldığı «Rical-i mensiyye» (Unutulmuş sayılı kişiler) unvanlı makaleden iktibas edilen şu cümlelerle başlıyor:

«Rical-i mensiyyemiz sırasında nevileri şahıslarına münhasır öyle zatlar vardır ki akvam-ı garbiye (Batı toplulukları) arasında görülen emsalinin namlarına heykeller rekzolunmuş (dikilmiş) ve ihtisas ettikleri meslekleri gösterir levhalar tasvir edilmiştir. Bizde ise bir karın sonra belki isimlerini bile yâdedecek adam bulunmıyacaktır. Bir millet, daire-i kavmiyetinde zuhur eden ezkiyayı (zeki kişileri) ve her sınıfın taarüf etmiş (tanınmış) eşhasını mahiyet-i hakikiyeleriyle tasvir ederek ahlâfın mâruz-ı ıttilâına (daha sonra gelecek olanların bilgilerine) terketmekle mükelleftir. Evsaf-ı ihtisaslarını haber verdiğimiz zatların ahval-i hususiyelerine vâkıf olanlar, malûmatlarını cem' ile (bildiklerini toplayıp) gazetelere ihda (hediye) etseler eşhas-ı tarihiyeyi (tarihi şahısları) ihya etmiş olurlar.»

Bunun arkasından İbnülemin Mahmut Kemal devam ediyor:

«Mükerreren (çok kere) söylendiği veçhile biz, eslâfı (daha öncekileri) ihmal etmekte pek ileri gidenlerdeniz. Eslâfını öğrenmekte ihmal gösteren bir cemiyet, tarihini unutuyor demektir. Tarihi yapan vakalardır. Vakaları yapan da eşhastır. Eşhas olmasa ne vaka olur, ne de tarih.»

«Maarif erkânından bir kaç zâta da bilmünasebe söyledim: Mekteplerde tarih nasıl ehemmiyetle tedris olunuyorsa (okutuluyorsa) milletin asırlardan beri yetiştirdiği her sınıf meziyet ve mârifet sahiplerinin tercüme-i hallerini (hayat hikâyelerini) de ders programına koyup itina ile okutmalı, evlâtlarımıza kıymettâr (kıymetli) babalarımızı -lâyık oldukları derecede- öğretmelidir.»

«Birtakım garazkârlar «Türkte kıymetli pek çok adam yetişmedi» iddiasında bulunuyorlar, hakikati inkâr ediyorlar. İnsaf olunsa kabahatin çoğu bizdedir. Çünkü Türkler arasında -garazkârların kendi milletlerinde bile emsaline nâdir tesadüf olunan- nice kıymettar adamlar yetiştiğini isbat etmek ve garazlarını yüzlerine çarpmak için yetişenlerimizi aramadık, ortaya koymadık.»

«Tecrübe edenler bilirler ki eskileri yazmaktan ziyade yenileri yazmak zordur. Çünkü eskilerin ekseri (çoğu) hakkında bir tezkerede, bir tarihte, bir mecmuada az çok malûmata tesadüf olunabilir. Fakat yüz seneden beri gelenlerin pek azını pek az biliyoruz.»

Bu arada her biri başlı başına ibret teşkil edecek bazı misaller verdikten sonra sözlerini şöyle bağlıyor gayretli biyografımız:

«Milletin muhtelif mesleklerde yetiştirdiği sâir hünerver (hünerli), kıymettar adamların da cisimleri ve

isimleri nâbud olmuştur (yok olmuştur). Bunların namlarını ihyâ etmek (adlarını yaşatmak), ihyay-ı emvat (ölüleri diriltmek) kabîlindendir. Herkes -az çok- bildiğini yazsa yine bir fâidedir. Fakat bilen kalmadı ki bir şey yazsın.»

Ebüzziya Tevfik'in «Rical-i mensiyye» adlı makalesinin üzerinden doksan, İbnülemin Mahmut Kemal'in -yukarıya bazı paragraflarını aldığımız- yazısının üzerinden elli sene geçmiş; fakat -bu uzun zaman zarfında- bizim eski hastalığımız geçmemiştir.

İşte, unuttuğumuz adamlardan biri de Rıfkı Melûl; daha dün denecek kadar yakın yıllarda yaşamış olmasına rağmen...

Halbuki, o da, millî kültürümüze ömrü boyunca sadakatle hizmet etmemiş miydi? O da ilim ve san'at hayatımıza gösterişsiz fakat kunt bir kaç eser ilâve etmemiş miydi? Dilimize, edebiyatımıza kendi çapında bir şeyler katmamış mıydı? Şiirimize değişik bir renk, farklı bir âhenk getirmemiş miydi?

Bize göre bu soruların cevabı müsbettir. Hiç şüphe etmiyoruz ki, sağlam karakteri, milliyetçi şahsiyeti, ilmî hüviyeti, san'atkâr mizâcı, samimî dostluğu, talebesini geniş ufuklara götüren bilgi, incelik, zevk ve heyecan dolu dersleri, dinleyeni büyüleyen sıcak, doyurucu sohbetleri, güzel şiirleri, zarif nükteleri, orijinal araştırmaları, incelemeleri ve en mühimi Türk için, Türklük için çarpan kalbiyle Rıfkı Melûl, son asır Türk ilim ve san'at dünyasında ihmal edilmemesi gereken mühim bir simadır. Nevi şahsına münhasır bir fikir ve gönül adamı.

Şeyh Galib'in söyleyişiyle:

Bir sıyt ü sada gelir giderdi
Güya ki gönülde seyrederdi...

Çelebi ruhlu, kibar, çoğu zaman sessiz, sâkin... Ama pısırık değil, eyyam adamı değil; aksine doğruluğuna inandığı fikirleri her yerde, her zaman yüksek sesle savunan prensip sâhibi cesur bir insan...

Yüzyıllar öncesine ait kültür varlığımızı, unutulmuş millî değerlerimizi tanıtmak için çırpınıp duran, fakat kendi payına şandan şöhretten bucak bucak kaçan alçakgönüllü, utangaç bir İstanbul efendisi... Aslında şöhretten kaçmasına hiç lüzum yoktu; çünkü onu tanımak ve tanıtmak için zaten bir şey yapılmıyordu. Edebiyat tarihleri, edebiyat sözlükleri, biyografi derlemeleri, ansiklopediler -bir ikisi müstesna- onun adını çoktan unutmuşlardı.

Lâkin, bu böyle sürüp gidemezdi. İşte biz, yılların ihmâlini bir dereceye kadar telâfi etmeğe çalıştık. İlkönce, ölümünün 15'inci yılı dolayısiyle bir dergiye yazdığımız toplamı otuz sayfayı bulan iki makalede kısaca onun hayatından, ilmî ve edebî şahsiyetinden bahsederek, çoğu kendi el yazısı ile şahsî dosyamızda bulunan ve hiçbir yerde çıkmamış olan bazı şiirlerini yayınladık (Türk Kültürü, yıl XVII, sayı 196, Şubat 1979, s. 207-218 ve sayı 203-204, Eylül - Ekim 1979, s. 282-299). Şimdi de bu nâçiz eserle onun hâtırasını bir defa daha ta'ziz etmek istiyoruz.

Kitabın mahdut hacmini göz önünde tutarak mümkün mertebe kısa fakat mevsuk (belgelere dayalı, gerçek) ve otantik (sağlamlığına güvenilir, resmî) bilgiler vermeğe çalıştık. Eserleri bölümünde, basılı bütün yayınlarını ihtiva eden geniş bir bibliyografya yerine iki vâdideki (şiir ve ilmî araştırma - inceleme) çalışmalarından örnekler alarak ve her birinin yanına tanıtıcı, açıklayıcı mahiyette kısa bilgiler ekleyerek küçük bir liste sunmayı uygun gördük. Geniş ve sadece başlıklardan ibaret kuru bir bibliyografya fazla yer kaplayacağı gibi, üstelik -vaktiyle

az sayıda basılmış ve mevcudu tükenmiş bulunan o eserlerin temini artık fevkalâde güç hattâ imkânsız olduğu için- hiçbir işe yaramayacaktı. Seçme ve analitik bir bibliyografya ise, hem okuyucuların, eserlerin mâhiyet ve muhteviyatı hakkında toplu ve sinoptik bilgiler edinmelerini sağlayacak, hem de ilgilendikleri konularda araştırma yapmak istediklerinde bir kaynaktan hareketle daha geniş literatüre ulaşmalarını kolaylaştıracaktır. Tabiî en iyisi doğrudan doğruya esas metinler üzerinde çalışmaktır.

Eserlerinden örnekler verirken veya iktibas (alıntı) lar yaparken metnin orijinal ifadesine ve imlâsına sâdık kaldık. Ancak, yeni neslin anlamakta güçlük çekeceği bazı yerlerde, parantez içinde, kelimelerin yaşayan Türkçedeki karşılıklarını gösterdik.

Ayrıca, şu noktayı da -altını çizerek- belirtmek isteriz ki, kitaba aldığımız örneklerin bir kısmı, kendi el yazısı ile bize verdiği, hiçbir yerde çıkmamış şiirlerdir. Bu bakımdan -ilerde, şairimiz hakkında inceleme yapmak isteyenler için- eserin, mühtevazı bir kaynak telâkki edilebileceğini sanıyoruz. Son sayfalara el yazılarından seçtiğimiz bir iki örneğin klişelerini de ekledik.

Rıfkı Melûl Meriç hakkında yayınlanan bu ilk -ve şimdilik tek- kitabın, onu ve onun gibi unutulmuş diğer fikir ve san'at adamlarımızı hatırlamağa, eserlerini okuyup lâyık oldukları ölçüde değerlendirmeğe vesile teşkil etmesini diliyoruz.

HAYATI

Rıfkı Melûl Meriç (1), Teşrinievvel (Ekim) 1317 (1901)'de hâlen Yunanistan hudutları içinde kalan beşyüz yıllık Türk şehri Dedeağaç'a bağlı Ferecik kasabasında doğdu. Aralarında müderris, kadı ve müftü gibi ilim adamları bulunan eski, köklü bir aileye mensuptur. Babası, muhitinde ilmi ve faziletiyle tanınmış saatçi Hafız Mehmet Ali Efendi'dir. Pek küçük yaşlarda aile çevresi içinde ilim ve san'at havasını teneffüs etmeğe başlayan Rıfkı Melûl, ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Edirne Sultanîsi'nde okudu. Balkan harbinde (1912) ailece İstanbul'a göç etmeleri üzerine «Menba-ül irfan» adını taşıyan îdâdî (lise) mektebine girdi ve buradan Aliyülâlâ (Pekiyi) derece ile mezun oldu. Yüksek tahsiline daha ziyade ailesinin teşvik ve ısrarı, biraz da kendi arzusu ile İstanbul Dârülfünûnu (Üniversite) Tıb Fakültesi'nde başladı. Ancak, bitirmesine pek az bir zaman kalmışken ânî bir kararla Tıbbıye'den ayrıldı.

Burada bir parantez açmak lüzumunu hissediyoruz: Son sömestrlere kadar devam ettiği fakülteden ayrılışını garip karşılayanlar bulunabilir; fakat, Rıfkı Melûl'ü yakından tanıyanlar için bunun izahı güç değildir. Esasen, işin başında yanlış adım atmıştı. Onun son derece hassas

(1) Güzel San'atlar Akademisi'ndeki zâti dosyasına (sicil nu. 6064) ve nüfus kaydına göre (Döşeme Mahallesi, hane nu. 185 yabancı, cilt 2, sayfa 67) asıl adı Süleyman Rıfkı Coşkunmeriç'tir. Süleyman adını kullanmamış, soyadının ilk yarısını atmış, burta karşılık imzasına Melûl'ü eklemiştir.

ruhu acılara tahammül edemezdi. Nitekim, Teşrihhane'nin mermer masaları üzerine konulmuş ve anatomi çalışmaları sırasında her birinin iç ve dış organları lime lime kesilip parçalanmış kadavralar (cesetler), poliklinik kapılarında bekleşen mustarip insanlar, kliniklerde yatan âkıbetleri meçhul çeşit çeşit hastalar onun ince kalbini her gün biraz daha kanatıyordu. Bununla beraber kendini zorlayarak tam beş yıl (1917'den 1922'ye kadar) fakülteye devam etti. Fakat artık tahammülü kalmamıştı. İlerde de aynı sahnelerin birbiri ardınca tekrarlanacağını düşündü ve ne bahasına olursa olsun bu yoldan dönmeğe karar verdi. Haklıydı, çünkü hekimlik ıstırapla yuğrulmuş; ıstırapla içli-dışlı olmuş, daha doğrusu ıstırapla yüz-göz olmuş bir meslekti.

Vefatından üç yıl önce bize bir vesile ile Tıbbiye'deki hayatından bahsederken şu sözleri söylemişti: «Sabredebilseydim belki fakülteyi bitirebilirdim. Fakat sonra?.. İlerde ne yapacaktım?.. Hayat boyu acılara katlanabilir miydim? Hayır, kendimde o kuvveti bulamadım; geç de olsa ayrılmaya karar verdim.»

Hemen şunu da ilâve edelim ki, Rıfkı Melûl, Tıbbiye'yi terketmişti ama «Tıbbiyelilik ruhu» onu hiçbir zaman terketmemişti .Nitekim, sonraları bazı şiirlerinde, uzun yıllar feyzaldığı ocağın yâdigârı olan birtakım hastalık ve ilâç isimlerini, hattâ «Todd Posyonu» gibi çoktan beri tedaviden kaldırılmış, bugün sadece eski hekimlerin hatırlayabildikleri birtakım majistral formülleri kullanacaktır. İlerde millî kültürümüzün, san'at ve edebiyatımızın en değerli şahitlerini arşivlerin el sürülmemiş tozlu raflarından indirip uyandırırken tababet tarihimizin bilinmeyen vesikalarını da ihmal etmeyecek ve o vâdide

yaptığı çok ilgi çekici bazı araştırma ve incelemelerini Tıbbiye'deki eski arkadaşlarına ithaf etmeyi unutmayacaktır (2).

Myocard infarctus'u teşhisiyle kliniğimizde yattığı günlerde ziyaretine gelen genç hekimlere ilk sorusu şuydu: «-Kaçlısınız?» Bu soruyu ancak Tıbbiye'den yetişenler birbirlerine sorarlar. Doktorların fakülteden mezuniyet yılları daima doğum tarihlerinden daha önce söylenir.

Kısacası Rıfkı Melûl, son nefesine kadar kendisini tıp câmiası içinde hissetmiş ve genç, yaşlı bütün tıbbiyelilere tam bir tıbbiyelilik ruhu ile derin sevgi ve saygı ile bağlı kalmıştır. Çalışma zevkini ve metodunu, müsbet düşünce disiplinini Tıp Fakültesi'nden aldığını bize ve diğer meslektaşlarımıza kaç defa iftiharla itiraf etmiştir.

«Melûl» takma adını benimseyişinden de anlaşılacağı üzere yaradılışının bariz özelliği melâl olan şairimizin, hastaların ıstıraplarına daha fazla tahammül edemeyerek âdeta can havliyle bir vuruşta kabuğunu yırtar gibi Tıbbiye'den ayrılması, fakat herşeye rağmen, son nefesine kadar canlı tuttuğu hâtıralarla yine ona bağlı kalması, ileriki sayfalarda ruhî yapısını anlatırken konuya büyük ölçüde berraklık getirecektir. Sırf bu maksatla açtığımız parantezi böylece kapatıyor ve hayatının diğer safhalarını kısa çizgiler hâlinde vermeğe devam ediyoruz:

Tıp fakültesinden sonra, ayak sürçmesi kabilinden bir yanlış adım daha attı: Yüksek Ticaret Mektebi'ne gir-

(2) «Bu yoldaki mesaimi, İstanbul Tıp Fakültesinde 1333 - 1338 seneleri arasında talebe olarak bulunan tabib arkadaşlarıma, eski meslekdaşlarıma ithaf ediyorum.»
— Rıfkı Melûl Meriç, «Osmanlı Tabâbeti Tarihine Ait Vesikalar I.»
Tarih Vesikaları, Yeni Seri, I. Cilt, Sayı: 1 (16) Ağustos 1955, (Ayrı Basım) s. 10 —

di. Bu ikinci hatâ birincisine de benzemiyordu, çünkü ticaret hiç hoşlanmadığı konuydu. Ticaret, muhasebe, alış-veriş onun becerebileceği işler değildi. Neyse ki bu yoldan çabuk döndü ve bir sene sonra Edebiyat Fakültesi'ne kaydını yaptırdı. Artık asıl sahasını bulmuştu. Burada dersleri şevkle, alâka ile tâkip ediyor, edebiyatımızın usta kalemlerini yakından tanıma fırsatını buluyor, durmadan kitap okuyor, arkadaşlarıyla edebî, ilmî konularda tartışıyor, hece ve aruzla birtakım şiirler yazıyor, millî heyecanı, geniş bilgisi, parlak zekâsı ve ince zevkiyle hocalarının ve arkadaşlarının dikkatini çekiyordu.

İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden 1927'de «Aliyülâlâ» derece ile mezun olan Rıfkı Melûl, meslek hayatına ortaöğretimde hoca olarak başladı.

Bazı orta mektep ve liselerde Türkçe, Edebiyat, Tabiiye (Biyoloji) derslerini okuttu. Ankara Etnografya Müzesi'nde çalıştı (1928); kısa bir müddet sonra -halk arasında «Taş Mektep» diye anılan- Ankara Erkek Lisesi Türkçe ve Edebiyat muallimliğine tâyin edildi. Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerinde (Kütahya orta mektebi, Akşehir orta mektebi, Adana Erkek Lisesi) öğretmen olarak bulundu. Nihayet İstanbul'a nakledilerek (1936) Kasımpaşa orta mektebi, Beyoğlu orta mektebi ve İstanbul Erkek Lisesi'nde Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yaptı.

Bu arada orta dereceli okullardaki derslerine ek olarak öğretim görevlisi sıfatıyla İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde «Osmanlıca» (1941 - 1945); Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde de «Türk ve İslâm San'atları Tarihi», «Dînî metinler», «Paleografi» (Eski yazılar bilimi) derslerini okuttu (1951 - 1960).

Yine İstanbul Erkek Lisesi Edebiyat öğretmeni bulunduğu sırada 4926 sayılı kanuna dayanılarak 29/1/1952

tarih ve 66 sayılı kararla Güzel San'atlar Akademisi Türk San'atı Tarihi hocalığına getirildi. Buradaki derslerine devam ederken bir yandan orijinal neşriyatı ile san'at tarihimizin karanlık köşelerine ışık tutuyor, bir yandan da yepyeni bir zihniyetle Türk san'atı tarihini araştırıp inceleyecek yüksek seviyede bir enstitü kurmaya çalışıyordu. Vâkıa 1951 yılından beri Akademi bünyesinde, kendisinin de öğretim üyesi bulunduğu bir «Türk San'atı Tarihi Enstitüsü» mevcuttu. Lâkin, elindeki maddî ve mânevî imkânlara rağmen varlığını ilim âlemine kabul ettirememişti. Uzun yıllar büyük ölçüde ve sürekli ilmî çalışmalara katılamamış, sadece öğretim ve san'at sahalarında üzerine düşen vazifeleri yapmakla yetinmişti. Gerçi yerli ve yabancı san'at çevrelerinin takdirine mazhar olan bir kaç telif eser yayımlanmıştı ama o kadarı yeterli değildi. Enstitüye daha geniş imkânlarla yeni bir ruh, yeni bir şekil verilmeliydi. Yine Güzel San'atlar Akademisi'ne bağlı, fakat tam mânâsıyle ilmî zihniyete sâhip yeni bir enstitü teşkiline zaruret vardı. Ancak böyle bir kuruluş, genç ve dinamik ilim adamlarını yetiştirebilir, devamlı ilmî araştırmalar, yayınlar yaparak Türk san'at, kültür ve medeniyetini Doğu ve Batı ilim âlemine tanıtabilirdi. İşte bu maksatla sürdürülen yoğun çalışmalar sonucunda istenilen hüviyette bir Türk San'atı Tarihi Enstitüsü kuruldu.

Yönetmeliği 21 Temmuz 1962 tarih ve 327.11/1313 sayılı emirle kabul ve tasdik olunarak yeniden teşkil edilen Türk San'atı Tarihi Enstitüsü 14 Kasım 1962 günü Akademide toplanan ilk genel kurulunda yönetim kurulu üyelerini seçti. Yönetim kurulu üyeliklerine seçilen Rıfkı Melûl Meriç, Burhan Toprak, Feridun Akozan, Sedat Hakkı Eldem ve Behçet Ünsal yaptıkları ilk toplantıda Enstitü Müdürlüğüne Rıfkı Melûl Meriç'i, Genel Sekreterliğe Yüksek Mimar Feridun Akozan'ı seçtiler. Böylece Rıfkı

Melûl kuruluş safhalarından beri büyük emek verdiği Türk San'atı Tarihi Enstitüsü'nde ölünceye kadar müdür ve hoca olarak vazife gördü.

Yayım işleri kurulu müdürlüğü de uhdesine verilmişti. Geceli gündüzlü çalışmak suretiyle bir kaç ay gibi kısa bir zamanda san'at tarihimizin çeşitli sahalarında yapılan araştırma ve inceleme mahsûllerini bir araya getirerek «Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I» adıyla hacim ve muhteva bakımından doyurucu ilk büyük eseri yayımladı. Önsözünden son satırına kadar her sayfasına göz nurunu döktüğü bu ilmî eserde, tetkiknâmeleri neşredilen bazı müellifler gördükleri teşvik ve yardımdan dolayı kendisine minnet ve şükranlarını ifâde ettiler (Bkz: s. 611, 677, 716, 722...).

Rıfkı Melûl, oldum olası bir çok işi bir arada yürütüyordu. Fakat hiçbirini aksatmadan; her konuya eşit gayret ve dikkatle eğilerek. Sağlık durumunun günden güne bozulmasına rağmen -aşağıda bir bölümünü sıraladığımız yüklü programdan da anlaşılacağı üzere- pek çok kurum ve kurulda Türk san'at ve kültürü ile ilgili çalışmalar yapıyor, dikkate değer araştırma, tetkik ve tebliğlerle ilim âlemine mütemadiyen yeni bilgiler, yeni belgeler, yeni bulgular sunuyordu:

• Türk Tarih Kurumu Kitâbeleri Derleme Heyeti İstanbul Bölgesi Başkanı sıfatıyla (1940-1944) kitâbeler üzerinde çalışıyor;

• «Kütüphanelerimizde mahfuz, fikir ve san'at hayatımızı tanıtmak bakımından mühim yazma eserlerden şimdiye kadar basılmamış veya basılı nüshaları kalmamış yahut da hatâlı surette basılmış olanların listesini tespit ve neşir sırasını tâyin ederek bunların bir kısa takdim yazısı ile birlikte Türk Kültür Eserleri serisi içinde ayrı

bir dal hâlinde ilim âleminin istifadesine sunulabilmesi için» (3) Maarif Vekâleti Tâlim ve Terbiye Dairesi'nce teşkil olunan komisyona üye sıfatıyla iştirak ediyor;

• Gayri menkûl eski eserler ve âbideler Yüksek Kurulu'nda üye olarak vazife görüyor (4);

• İstanbul Enstitüsü Edebiyat ve Şarkıyat Şubesi Umumî kâtibi sıfatıyla ilmî çalışmalara katılıyor, bu arada aynı enstitünün diğer altı şubesinin çalışmalarına da yardımcı oluyor;

• Ankara İlâhiyat Fakültesi'ndeki derslerine muntazaman devam ediyor;

• Bir grup öğrenciyle birlikte Türk san'atı tarihi ve Türk mîmarî eserleri üzerine bir süre Edirne'de incelemelerde bulunuyor (Nisan 1962);

• Galatasaray'da «Müzelerin eğitimdeki rolü» konulu ilmî toplantıda faaliyet gösteriyor (1 - 13 Temmuz 1968);

• Yaz aylarında bakanlıkça açılan kurslarda öğretim görevlisi olarak vazife alıyordu (1963).

Bütün bu yorucu işlere insan vücudu uzun müddet dayanabilir mi? Hele ki onun doğuştan zayıf olan bünyesi?... Nitekim tehlike çanları çalmaya başlamıştı.

Hastalığı ve Ölümü

Son yıllarında ortaya çıkan bazı belirtiler yaklaşmakta olan tehlikeyi haber veriyordu ama, o, bunlara hiç

(3) Maarif Vekâleti Güzel San'atlar Umum Müdürlüğü'nün 18 Aralık 1957 tarih ve 221.1/01454 sayılı yazısı ile.

(4) Zeki Faik İzer'in istifası sebebiyle inhilâl eden Gayri menkûl eski eserler ve âbideler Yüksek Kurulu üyeliğine Akademi Kurulunca intihap edilmiş ve keyfiyet GSA Md. lüğünün 22/10/1977 tarih ve 221/2363 sayılı yazısı ile kendisine bildirilmiştir.

aldırış etmiyordu. Yine eskisi gibi sabahlara kadar okumaya yazmaya devam ediyor; yine derslerine, imtihanlarına gidip geliyor; yine ecdat yâdigârı san'at eserleri peşinde şuraya buraya koşuyor, yine bir sürü yazma kitap, bir yığın bâkir vesikanın sararmış yaprakları arasında yuvarlanıp duruyordu. Burada «yuvarlanıp duruyordu» tâbirini her iki mânâsını da kastederek kullandık. Evet, maddî mânâda (daha doğrusu marazî mânâda) kötü âkıbete doğru yuvarlanıyordu. Nihayet uçurumun kenarında ister istemez durdu. Ağır bir kalp hastalığı geçirmiş ve İstanbul Tıp Fakültesi 3. Dahiliye Kliniğine yatırılmıştı (6-22 Ağustos 1956).

Âcil tedaviyi müteakip fakülteden kendi arzusu ile Validebağı Prevantoryumu'na nakledildi. Burada da bir müddet tedavi gördü. Taburcu edilip sıhhî kurul kararıyla istirahatli kılındığı zamanlarda dahi, sanki bütün engeller ortadan kalkmış gibi mûtad çalışmalarını sürdürüyordu. GSA Müdürlüğünün İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne gönderdiği 17/1/1957 tarih ve 183 sayılı yazının son cümlesi bu hususu resmen teyid ve tevsik etmektedir:

«Maahaza (Rıfkı Melûl Meriç) mezuniyeti (istirahati) esnasında dahi Akademide vazifesi ile ilgili bütün vecibeleri yerine getirmek gayretini göstermiş ve İlâhiyat Fakültesi'ndeki imtihan ve derslerine de gitmiştir.»

İstirahatli olduğu zamanlar şöyle dursun, hastahanede yattığı kritik günlerde bile -hekimlerin mutlak sükûnet tavsiyelerine rağmen- gene boş durmuyor; kaçamak bir şeyler yazıyordu: Çoğu, günün esintilerini yansıtan lâtif şiirler... Oysa, teşhis gayet ciddî idi: İnfarctus. Ve tabii, gerek tedavi sırasında, gerekse tedaviden sonra bir müddet her türlü bedenî ve zihnî yorgunluklardan uzak durması icabediyordu. Hafif bir teessür ve heyecan dahi tehlikeli durumlar yaratabilirdi. Ne varki, hastamı-

zın tıbbî kurallara uymaya vakti ve imkânları elverişli değildi; daha mühimi mizacı da. Çünkü oldum olası içi içine sığmıyordu.

Akut hecme atlatıldıktan sonra sağlığı adamakıllı düzelmiş görünüyordu. Ancak, daha sonraki yıllarda yine bazı arazlar belirdi: Zaman zaman gelen göğüs ağrısı, nefes darlığı, hava açlığı, aritmi, hâlsizlik, dermansızlık gibi. Bu devrede uzun süreli klinik tedavisi için vakit bulamıyor, sadece, arada bir yoklayan nöbetleri yanında taşıdığı koroner damarları genişletici haplarla geçiştirmeye çalışıyordu. Artık teşhis: Koroner yetmezliği, angine de poitrine ve genel zayıflık idi.

Nöbetler ve palyatif tedbirler böylece sürüp giderken günün birinde, Akademide geçirdiği ağır bir kriz üzerine cankurtaran arabası ile Beyoğlu İlk Yardım Hastahanesi'ne sevkedildi. Âcilen Dahiliye Kliniğine yatırılarak tedavi altına alınan şairimiz, ikinci defa arka cidar myocard infarctus'u geçiriyordu.

Yapılan müdahale ve tedavi ile kısa zamanda yeniden sağlığına kavuştu (24 Ocak - 10 Şubat 1961).

Nekahat devresinde gene sık sık üstâdane şiirler yazıp doktoruna armağan ediyordu. Bazan pelür, bazan parşömen kâğıtlarına zarif el yazısı ile, mürekkepli kalemle çok muntazam şekilde silintisiz bozuntusuz -ve hele en mühimi müsveddesiz- yazdığı o güzelim şiirleri, yayınlamayı hiçbir zaman aklından geçirmediği için bir kopyasını dahi kendisinde bırakmıyarak, tek nüsha hâlinde her sabah ve her akşam gönlünden kopan nâdide güller gibi elimize tutuşturuyordu.

Hastahaneden çıkınca kendi arzusu ile bir müddet de Validebağı Prevantoryumu'nda yattı. Yukarıda, ikinci infarctus'ten sonra kısa zamanda iyileştiğini söylemiştik. Ancak, bu iyileşmeyi «nisbî» mânâda kabul etmek lâzım;

«mutlak» mânâda bir iyileşme söz konusu olamazdı. Her ne kadar klinik ve laboratuvar bulguları normale dönmüşse de epey zamandır devam etmekte olan fizik ve moral çöküntüler bir türlü durdurulamıyordu. Durdurulamazdı da... Patolojinin geriye döndürülemeyen ve durdurulamıyan hâdiseleri artık kendi kanunlarına tâbi olarak gelişip gidecekti. Bizim küçük müdahalelerimiz belki gelişmeyi biraz hafifletip yavaşlatıyordu ama kanunları değiştirmeğe yetmiyordu. Daha kötüsü, hastamızın içinde bulunduğu maddî ve mânevî şartlar, huzursuzluklar, imkânsızlıklar da patolojiye müsait bir zemin hazırlıyordu. Gerek Validebağı'ndaki ziyaretlerimizde, gerekse daha sonraki görüşmelerimizde -ki haftanın en az beş günü buluşuyorduk- kendisinin de bu çöküntüden zaman zaman yakındığı oluyordu. Bir kısmı organik, bir kısmı ruhî plânda polimorf şikâyetler... Burada dil alışkanlığı ile kullandığımız «şikâyet» kelimesinin yerinde olup olmadığından şüpheliyiz. Şikâyet değil de «içini dökmek» tâbiri onun tabiatına daha uygun düşerdi belki. Çünkü şikâyetten hoşlanmıyordu. Nef'î'nin:

«Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur»

dediği gibi, o da, şikâyet olmasın diye çoğu zaman çektiklerini, hissettiklerini söylemekten kaçınıyordu. Zaten iç dünyasını kasıp kavuran şiir ve san'at fırtınasının yanında organik yangınların sözü mü olurdu? Aslında bütün çektikleri gönülden değil miydi? Yine bir Divan Şairi (Şeyhülislâm Yahya Efendi) gibi o da, belki içinden:

«Gönüldendir şekâyet kimseden feryadımız yoktur»

diyordu ama, doğrusunu isterseniz, açıktan açığa gönülden de pek öyle şikâyet ettiği yoktu. Onun içindir ki, her buluşmamızda saatlerce -ve sadece- şiir, san'at, kültür meseleleri üzerinde durduğu halde kendine ait hayatî meselelerden hiç bahsetmiyordu. Ancak bir münasebet düşerse veya biz kurcalarsak pek üstünkörü bir kaç kelime

ile kendi rahatsızlık ve huzursuzluklarını da dile getiriyordu; ama ufacık bir çıkma gibi, «derkenar» kabilinden...

Mektuplarında da öyle. Vazife dolayısıyla birbirimizden uzak bulunduğumuz zamanlar gönderdiği mektuplarda daha ziyade mûtâd çalışmalarını anlatıyor, yeri gelirse bir nebze de hastalığından söz ediyordu. Bununla beraber, bazılarında hastalık bahisleri -şifahî alışkanlığı hilâfına- haşiye şeklinden uzaklaşıyor, hemen hemen bütün metni kaplayan tek konu hâline geliyordu. Belli ki artık vücudu ile birlikte sabrı, irâdesi, dayanma gücü de tükenmekteydi.

Bazı mektuplarından aktardığımız şu satırlar, hızlı bir gidişle günden güne ağırlığını hissettiren bir tükenişin, bir yakılışın en sâde ve en hazin ifadeleridir; aynı zamanda o feci şartlar içinde dahi çalışmaktan -bir an bile- vazgeçemeyişin en açık delilleri:

●

11.II.1961
Cumartesi, Saat 16

«Aziz Muhtar Bey,

Dün geceden beri bu saate kadar gözümden çekmediğim kalmadı. Nasıl sancı, nasıl ağrı, nasıl huzursuzluk?.. Cenabet damar çatlayamadı bir türlü... Ölüm, her şeyden hayırlı... Lâkin çıkmıyor bu can... Kurtulmak istiyorum artık, kurtulmak...

İlâç, ilâç, ilâç... Sancılar biraz yatıştı.. Ve ben şimdi bu satırları yazıyorum. Sarı kâğıdları dün gece yazmıştım.. Daha da yazacaktım, gözüm bırakmadı.»

«Bugün bu ıztırap içinde Plânlama işine de iştirak ettim. Ne ıztırap, ne ıztırap?!..»

●

12.II.1961
Nümune Hast. Göz Kliniği

«Aziz Muhtar Bey,

Cumartesi günü başlayan göz ağrısı, gece vakti büsbütün şiddetlendi, dün de son haddini buldu ve Hastahaneye sevk edildim. O kadar azdı ki, başımı yumruklayıp duvardan duvara çarptım. Göz tansiyonu 55'i bulmuş. Nihayet ilâcların tesiri ile bugün, Pazartesi sabahı bir hayli hafifledi. İşte güç belâ şu satırları yazıyorum. Başım o kadar sersem ki...»

«Burada, tedavi altında kaç gün kalacağım mechûl. Belki yarın çıkarım. Bir emriniz olursa Konfor Palas Oteli adresine yazarsınız. Şimdilik bu kadar. Çünkü kafamda hayır kalmadı. Hürmetle gözlerinizden öperim.»

●

Ankara,
14.II.1961, Salı

«Aziz Muhtar Bey,

Pazardan beri Nümune Hast. Göz Kliniğinde tedavi görüyorum. Canım sıkılıyor. Gözümdeki sancı, peşimi bir türlü bırakmıyor. Ankara'ya üzerime aldığım işleri ifa için gelmiştim. Bu halde iken ne yapılabilir?.. Üzüntü içindeyim.»

«Size müşkilâtla istinsah ettiğim bir kaç gazel ile göz kliniğinde yazdığım bir şarkıyı gönderiyorum. Bu şarkıyı Şevkefza, Şehnâz, Şehnâzbûselik veya Ferahnâk makamlarından biri ile bestelenmek üzere, suretini çıkarıp Cevdet Çağla'ya göndermenizi diler, hasretle gözlerinizden öperim.»

●

9 Mart 1961, Perşembe

«Aziz Muhtar Bey,

24 Ocak - 9 Şubat: İlk Yardım Hastahanesi.

12 Şubat - 23 Şubat: Ankara Nümune Hastahanesi Göz Kliniği.

24 Şubat - 27 Şubat: Konfor Palas Oteli.

2 Marttan beri de Vâlidebağı Prevantoryumu.

İşte 24 Ocaktan bu güne kadar geçen günlerimin blançosu!..

Şimdi burda 20 numaralı odanın mukimiyim.

Haplar, iğneler, damlalar, merhemler, tahliller, filmler ve saire.

Zorla yaşatmağa çalışıyorlar.»

«Müthiş bir inhitâd-ı ruhî içindeyim. İçimde tek bir korku var: Yaşamak korkusu. Eskilerin «erzel-i ömür» dediklerini görmek istemiyorum.»

●

Edirne,
15.III.1962, Perşembe

«Aziz Muhtar Bey,

Bayramın birinci gününden beri Edirne'deyim. İlk üç günüm, havanın münasebetsizliği yüzünden hemen hemen tam bir atalet içinde ve ağrılara, sızılara boyun eğerek geçti. Pazar günü biraz dolaşabildim. Ondan sonra da geceli-gündüzlü bir çalışma... Vali-eğer-makam arabasını rükûbuma tahsis etmeseydi bu soğuk ve rutubetli havalarda gezip dolaşmama imkân yoktu.»

●

22.X.1962

«... Mart'tan beri Edirne, Ankara ve Bursa arasında sürtüp veya sürüklenip daha doğrusu sürünüp durmaktayım.»

«Nisan'dan beri Edirne'ye altı, Ankara'ya beş, Bursa'ya bir defa gittim; Mart'ta Edirne'ye bir de Yüksek Kurul mevzuları için gitmiştim. Galiba bu günlerde tekrar bir Ankara seyahati yapmak ıztırarındayım.

Bu seyahatler şerâit-i sıhhıyyeye uygun yapılamadığı için gidişlerde ve dönüşlerde meflûc bir hâle düşüyorum. Kimse kendini benim gibi harcamaz, hele benim illetlerimle ma'lûl olursa... Geçirdiğim krizlere şâhid olanlar, bana «cinnet» izafe ediyorlar. Herkes haklı... Ama ben de haklıyım: Çünkü ölümü istihkar ediyorum. Nasıl olsa tedavisi olmıyan bir illete mübtelâyım; nasıl olsa her türlü bakım imkânlarından mahrumum... Başka ne yapabilirim ki?.. Hiç olmazsa kör-topal bir faaliyetle bir taraftan ben oyalanıyorum; bir taraftan da kendimden başkalarına ve başka şeylere oldukça faydalı olabiliyorum. Benim için bu kadarı kâfi... Zaten ahvalimle, çektiğim ıztıraplarla ve hastalıklarımla kimsenin alâkadar olduğu yok. Gücüm, ancak Trinitrine almağa yetiyor. Benim gibi «âhâd-ı nâs» dan bir kimse için bu kadarı bile fevkalâde bir nimet!.. Allah'a şükrediyorum.»

●

İstanbul,
12.XI.1963, Salı

«Tarsus hakkındaki satırlarınız, beni eski günlerimin hatıralarına sürükledi. O tarihte otuz beş yaşımı sürmekte idim. Günde on sekiz saat çalışır, yorgunluk duymazdım.

Bu hâlime yaşıtlarım şaşarlardı. Şimdi, bu günkü âtıl ve bâtıl hâlime bakıyorum da: «Ben, böyle mi olacaktım?» diye hayıflanıyorum. Ben yaştaki arkadaşlarımın pek çoğu âhırete göçtüler. Geçen hafta içinde iki arkadaşımı aynı günde kaybettim: Edebiyat Fakültesi'nden sınıf arkadaşım Mes'ud Cemil'i ve muallimlik arkadaşım Fikri Çiçekoğlu'nu.. Onlardan altı gün sonra da Hakkı Süha'yı... Hakkı Süha yetmişin üstündeydi. Bir ay evvel de kırk iki yıllık dostum kırk dokuz yıllık Edebiyat ve Felsefe hocası Nahid Cemâl Bey'in cenazesini teşyi ettim.

Benim neslim, evvelki nesillerden daha dayanıklı değilmiş meğer... Tıb fakültesindeki sınıf arkadaşlarımın mikdarı yüz dokuzdu galiba... Şimdi yaşıyanlarımızın mikdarı, ellinin altına düştü. Benim hâlim, pek kötü: Yine tedaviden mahrum, yine perişan... Anjin vecaları, geceleri beş-altı defa beni uykudan uyandırır oldu. Bereket versin Trinitrine'e... Dubois'nın bir kaç saniyede tesir eden Trinitrine'i olmasa bu güne kadar çoktan ölürdüm. Yegâne kullandığım ilâç, budur. Muayeneye gelince, buna imkân yok. Bir buçuk-iki ay evvel göz tansiyonu birden bire fırladı; bir göz tabibi buluncaya, bir reçete alıncaya kadar olanlar oldu: Sağ gözüm, şimdi yüzde yetmiş - yetmiş beş rü'yet hassasından mahrumdur. Öteki gözden de pek hayır yok gibi.. O da sızlamaya başladı, sağ gözüm gibi... Bir muayene elli lira. O kadarla kalmıyor tabiî... Sıhhat da, hayat da zenginlerin hakkı! Sivil memur bareminde üst derecedeyim; muhtelif ağır mükellefiyetler, aldığım maaşın işe yaramaz hâle gelmesini mucip oluyor. Bu para, ne bana yarıyor, ne de âilem efradına. Hele kiralar, vasait-i nakliyye ücretleri!.. Neyse. Bu bahis, kapansın artık...»

Descartes : «Şaşıyorum şu insanlara. diyor, yaşamaktan korkmuyorlar da ölmekten korkuyorlar!» Asıl mesleği hekimlik olan filozof, hayatı her yönüyle anladığı için böyle söylemişti. 9 Mart 1961 tarihli mektubunda Rıfkı Melûl de : «İçimde tek korku var : Yaşamak korkusu» diyor. Çünkü o da hayatı her yüzüyle ve -hele son yıllarında- en acı terkibiyle tanımış ve tatmıştı. Ondan kurtulmak için âdeta can atıyordu : «Ölüm, her şeyden hayırlı... Lâkin çıkmıyor bu can... Kurtulmak istiyorum artık, kurtulmak...» (11.II.1961).

Ve nihayet kurtuldu : 22 Ocak 1964 Çarşamba sabahı saat 7.30'da, geçirdiği son bir krizle hayata vedâ etti.

Bundan sonrası pek kısa fakat oldukça mânâlı bir hikâyedir : Önce alışılmış üslûp ve çerçeve içinde ufacık bir vefat ilânı :

«Ferecikli Hafız Mehmet Ali Efendinin oğlu, Mehmet Ali ve Mihrî Meriç'in babası, Halide Meriç'in eşi, kırk yıllık öğretmen, Ankara İlâhiyat Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi eski öğretim görevlisi, Anıtlar ve Eski Eserleri Koruma Kurulu üyesi, Güzel San'atlar Akademisi öğretim üyelerinden, Akademi Türk San'atı Tarihi Enstitüsü kurucusu ve müdürü

RIFKI MELÛL MERİÇ

Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 23 Ocak 1964 Perşembe günü öğle namazını müteakip Şişli Camiinden alınarak Akademiye getirilecek ve burada kısa bir tevakkuftan sonra Rumelihisarındaki ebedî istirahatgâhına tevdi edilecektir.»

Sonra, dosyasına giren bir kaç resmî yazı: Akademi Müdürlüğünün Millî Eğitim Bakanlığına Rıfkı Melûl Meriç'in vefatını teessürle bildiren tezkeresi (28.1.1964-221. 04/435). Yine aynı müdürlüğün, merhumun dul ve yetimlerine aylık bağlanması için gerekli evrakı ilişikte gönderdiğine dair yazısı (25.3.1964-221/1008). Bu arada bir telgraf; Millî Eğitim Bakanının baş sağlığı dileği:

Güzel San'atlar Akademisi Müdürlüğüne - İstanbul,

Akademiniz San'at Tarihi Enstitüsü Müdürü kıymetli ilim adamı Rıfkı Melûl Meriç'in ânî üfulü dolayısile Akademi ailesinin duymakta olduğu büyük acıya bütün mevcudiyetimle katılır, Akademi mensuplarına başsağlığı dilerken merhumun ailesine taziyetlerimin ulaştırılmasını rica ederim. (23.1.1964/Ankara).

Millî Eğitim Bakanı
İbrahim ÖKTEM

Ve Akademi Müdürü Asım Mutlu'nun öğretim ailesi adına Millî Eğitim Bakanı Dr. İbrahim Öktem'e teşekkürü (27.1.1964-221/450).

Başka?.. Az kalsın başka bir şey yok diyecektik ama, hayır, çok ilgi çekici bir kâğıt daha var dosyada: Sarf evrakı arasına sokuşturulmuş küçük bir hesap özeti. Birtakım ürpertici rakamlar:

690 Mezarlıklar Müdürlüğüne yatırılan,
70 Mezarlıklar Müdürlüğü buzhane ücreti,
90 Munzam otomobil ücreti,
175 Çelenk (Sayın Bakan adına),
350 İlân bedeli (Gazeteye),

1375 TL. (Toplam)

Hesap burada kapanıyor. Her günü, her saati, her dakikası millî kültür, san'at ve tarih muhasebesiyle geçen, her ânı hâlis şiirle, millî şuur ve heyecanla zenginleşen, her zerresi sevgi, vefa, fazilet ve dostlukla dolup taşan bir seçkin fikir ve san'at adamının altmış üç yıllık hayatının nihaî bilânçosu işte bundan ibaret!

Dosyada bulabildiklerimiz bunlar... Elimize geçen her evrakı tarih ve numarası ile tespit ettik. Her kaydı dikkatle inceledik. Şahsî dosyasında eski yıllara ait tayin ve terfi kararnamelerinden yolluk ve hastane ücretleriyle ilgili ödeme emirlerine kadar herşey var ama ilmî künyesi yok, şiir kitaplarının adları yok, ilmî yayınlarının listesi yok, tertiplediği seminerlerin, katıldığı sempozyumların tutanakları yok, akademik çalışmalarının, araştırmalarının, incelemelerinin incecik de olsa izleri yok.

Öte yandan, kaleme ve kaale alınmayan, büyük şehrin dağdağası arasında görülmeyen, duyulmayan, göz yaşları gibi silinip giden bir şey var ki, bizce hepsinden önemli: Cenazesini Rumelihisarı'ndaki mezarına kadar takib eden mütevazı ama gerçekten samimi, gerçekten kederli bir cemaat... Somutlaşmış bir elem kitlesi. Kalpleri üstâda karşı sevgi, saygı duygularıyla dolu küçük bir topluluk. Hocalarını son yolculuğunda yaralı yürekleriyle, buğulu gözleriyle teşyi eden eski-yeni öğrencileri, meslekdaşları, arkadaşları... Ve dostları... Yani san'atın, ilmin, iyiliğin, güzelliğin dostları...

Ve nihayet, arkasından bir iki gazete ve dergide yayımlanan kırık-dökük bir iki küçük yazı...

«İşte bu kadardır ol hikâyet!»

Fizik ve Ruhi Yapısı

Rıfkı Melûl, zayıf bünyeli, geniş alınlı, şakaklarından ensesine taşan uzun muntazam saçlı, gür kaşlı, gençliğinde uzun tırnaklı (evet, bir zamanlar tırnakları uzundu), temiz ve ciddî kıyafetli (umumiyetle lâcivert elbise, beyaz gömlek, kurşunî veya düz siyah boyun bağı), kravat iğnesinden kol düğmelerine, evrak çantasının sağ alt köşesindeki altın R. M. rumuzuna kadar her şeyi itinalı, tam manasiyle zarif bir İstanbul efendisiydi.

Bakışları keskin ve etkindi. Konuşurken ve dinlerken iki yakut damlasını andıran göz bebekleri voltajı bir yükselip bir düşen elektrik ampulleri gibi ara sıra parlayıp sönüyordu; konunun can alıcı noktalarına işâretten ziyade bunlara katacağı parlak çizgilerin habercileriydi o yanıp sönmeler. Olağan-üstü tesir ve telkin gücüne sâhip olduğu her hâlinden anlaşılıyordu.

Çok güzel bir konuşma tarzı vardı: Dinleyenin gözünde, gönlünde geniş ufuklar açan doyurucu, özlü, renkli... (Bu değişik üslûbun bana daima, müşterek ve en büyük dostumuz aziz Yahya Kemal'i hatırlattığını burada açıklamalıyım). Cümleleri söz dizileri mi, musikî parçaları mı farkedilemiyordu. Pek keyifli anlarında bazan herhangi bir şahsı hicvettiği de oluyordu; lâkin, son dereoe ince çizgilerle, haddeden geçmiş nüktelerle... Arkasından da ekseriya -hâle uygun- ya bir lâtif fıkra anlatarak, ya da nefis bir beyit okuyarak... Yudum yudum tadıyorduk her cümlesini. Çeşitli konularda (şiir, dil, san'at, tarih, musikî, mimarî vb.) saatlerce konuşuyor, fakat sonunda fikirlerini daima parlak bir terkibe götürüyordu; derin bir vukufla, güzellikleri tada tada, tattıra tattıra... Çoğu zaman bilinmeyen belgelerin, ünik yazmaların altın kapılarını aralayarak bütün incelikleri gün ışığına çıkarıyor, bazan da gökyüzünden kopardığı yıldızları önümüze

seriyordu. Konuşurken elleri de boş durmuyordu; söz gelişi, masamın üstünden bir karton alıyor, hastaların teşhis ve tedavi notlarının kaydedileceği basılı kartonun boş olan arka yüzüne eski harflerle hat san'atımızın her çeşidi ile adımı yazıyor, aralarına da lâtin harfleriyle yine sanatlı bir süsleme ile imzamı atıyordu. Böylece eski ve yeni harflerle ismimin sekiz-on türlü yazılışına şâhit oluyordum.

Bir Fransız şairi: «Hatıra şairdir, onu tarihçi yapma» der.

Rıfkı Melûl, pek azı şahsî, gerisi hep Türklük'le ilgili yani millî hâtıraların şiirini ve tarihini söylüyor, yazıyor ve yaşıyordu. Hâtıraları yeniden yaşarken de gâh durgunlaşıp sessizliğe, kedere gömülüyor, gâh açılıp neşeli, konuşkan oluyordu. Her duygulu insan böyle değil midir? Hele o insan bir san'atkârsa... San'atkârlar, bir hususi mizacın rüzgârı içindedirler. Onlara mahsus bir psişik konstitüsyon... Bunu, siklotimi (cyclothymie) zannetmemeli. San'atkârların psikolojileri hâreli kumaşlara benzer, yahut -daha iyisi- büyük nehirlere... Rengi, derinliği, akış hızı mevsime, güne, saate göre değişen nehirlere... Sakarya, Dicle, Meriç... gibi meselâ. Şairimiz de öyle idi. Nasıl Türkiye ile Yunanistan arasındaki hududu çizen Meriç, akıncı cedlerimizden sularına aksetmiş yüzlerce yıllık hâtıralarla bazan coşkun, köpüklü, bazan durgun ve dargınsa Rıfkı Melûl Meriç de şimdi keyifli, neşeli görünürken az sonra -kimbilir hangi hâtıraların, hangi duyguların akışına kapılarak- içine kapanık, gamlı kederli bir çehreye bürünüyordu. Belki de o zamanlar kendi kendine İnkıraz'ın «Mukaddime»sinde olduğu gibi:

Her hâtıra canlandı hayalimde bir anda...
Hasretle dedim: «Var mı saadet bu cihanda?»

diye sesleniyordu. Tabii şunu da hesaba katmalıyız ki, şairimizin tâ ilk gençlik hattâ çocukluk yıllarından beri (belki de doğuştan) psikolojisine hâkim, mühim bir unsur vardı: Melâl. «Melûl»(5) takma adını benimseyen ve daha 26 - 27 yaşında iken:

(5) İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Melûl adı için şunları yazıyor: «Malûmdur ki şair ve âşık, bu iki derdmend, hüzn içinde yaşar, hüzn içinde ölürler. Hüzn, bunların nasibi ezelisidir. «Hâl ve şanıma mutabık bulduğum «Melûl»i kullanmaktayım» diyen şu bizim şairi Melûl'e bak.. Hakikatde o, Melûl'i kullanmıyor, Melâl onu kullanıyor ki zâhiren ve bâtınan Melûl oluyor.

Yüzüne yakından bakmağa lüzum yok, şöyle uzaktan göz gezdirilse Karadeniz'de gemileri batmış, yahut doğduğu günden beri tabutlukta yatmış gibi hüzn ve melâle müstağrak olduğu görülür.

İnsanlar, yâd olundukları isimler ve mahlâslardan müteessir olurlar. Dâvâya bürhan istenilirse işte Rıfkı Melûl. Kendisiyle beraber doğan hüzn ve melâmet, bahusus melâli şairiyet, yetmiyormuş gibi bir de senelerden beri «Melûl» namını kullanmağa kıyam etmiş.

Fakat öyle de olmasa şair olamazdı. O güzel şiirleri ortaya koyamazdı. Ne yapalım, kısmet böyle, şair melûl olur.»

—Son Asır Türk Şairleri, cüz VIII, s. 1472, ikinci baskı, 1970—

Sonu ömr-ü yetimimin ne sükûn,
Ne de hattâ bir uzlet-i mutlak.
Budur en son nasîbi işte onun:
Izdırabat içinde kahrolmak!..

diyen şairimizin kalbi yalnız kendi elemleriyle değil, tanıdığı tanımadığı bütün insanların maddî manevî her türlü ıstıraplarıyla dolup taşıyordu. Tıbbiyeden ayrılışının sebebi de buydu: Hastaların çektiği acıları kendi vücudunda, kendi ruhunda hissediyor ve hergün biraz daha kahroluyordu. El yazısı ile istinsah edip bize verdiği -1943 yılına ait- «Melânkoli» adlı şiirinde de söylediği gibi:

«... Hergün ayrı sebepler yüzünden ayrı melâl.»

Öyle olacaktı elbette; değil mi ki yüreği her iniltiye açıktı.

Burada çizmeye çalıştığımız portreyi tamamlayabilmek için dikkate değer bir hususu da özellikle belirtmeliyiz: Dış görünüşü ile iç yapısı arasındaki büyük tezadı... O keskin çizgilerin şekillendirdiği yüzde, uzlaşmazlık, bencillik, küçük hesaplar, güdük duygular, kısır ihtiraslar yoktu. Geriye itilmiş arzuların gerilimi yoktu. O sert bakışlarda kıskançlık, hırs, haset, kin yoktu. Tek sönmeyen kini, yurduna kastedenlere, milletine zulmedenlere karşıydı. Çocukken Balkan harbinde Dedeağaç, Şahinler, Ferecik ve Sofulu bölgelerinde komünist Bulgarların Türklere revâ gördükleri zulümlere şâhit olmuştu. Eski Zağra Müftüsü Râci Efendi'nin Tarihçe-i Vak'a-i Zağra adlı kitabında:

«Azîz-i vakt idik a'dâ zelil kıldı bizi»

mısra'ı ile en veciz tarzda hülâsa ettiği vahşet sahnelerini hiçbir zaman unutmamış ve affetmemişti. Nasıl Süleyman Nazif, Osmanlı Devleti'nin temellerinin sarsılmağa başladığı Balkan Harbi'nde dilimizin seci'li iki kelimesiyle sağlam seciyesini ortaya koyarak «Kînim dînimdir»

demişse, Rıfkı Melûl de son nefesine kadar Türk'ün ve Türklüğün düşmanlarını affetmemiş, her vesile ile millî hıncını dile getirmişti. Vatan coğrafyasının yer yer tıkanan damarlarını kamış kaleminin sivri ucuyla açmak için ömrünü harcayan fakat sonunda tarihin talihsiz, paradoksal akışını durduramıyacağını anlayınca gözlerini kalbine çevirerek: «Ben bundan böyle vatanımın hudut ve aksamını coğrafya kitaplarında değil, kendi tarihimizde ve kendi kalbimde arayacağım. Türk'ün kanını koklamış, öpmüş olan her toprağın ruhu benim ruhumun içindedir. O başka bir devletin haritasına yalnız ismini nakleder, o da giryân ve nâlân olarak...» diyen Nazif gibi, şairimiz de bütün acılarını kalbine gömmüş ve ömrü boyunca için için ağlamıştı.

Evet, o sert bakışlarda ayrılık acısından başka hiçbir tortu yoktu; millî heyecandan başka hiçbir beşerî ihtiras yoktu. Aksine o bakışların gerisinde bir engin deniz vardı; faziletlerin nehirler gibi içine döküldüğü bir sonsuz sevgi denizi...

O çelimsiz, ufak-tefek vücutta (Boy 1,65 cm; Ağırlık 52 kg), efsâne kahramanlarının cüssesi, devlerin ruhu vardı. Haksızlıklara tahammül edemiyor, haksızlık edeni - kim olursa olsun, hangi mevki ve makamda bulunursa bulunsun- açıktan açığa hicvediyor, tenkit ediyor, vicdanında yargılıyor, doğruları her yerde cesaretle, yüksek sesle ortaya koyuyordu.

Kısacası, dış görünüşü ile iç yapısı arasındaki fark göze çarpacak kadar büyüktü.

Bu bahsi bir şiir ve bir sicil ile bağlamak istiyoruz. İkisi de onun mânevî çehresini gerçeğe tıpa tıp uygun biçimde aksettirmektedir. Şiir kendisinin... 22 Mart 1950' de söylediği gazelde kendini şöyle târif ediyor:

Bir kaç hasîsadır sebeb-i iftiharımız
Vicdanımızla izzet-i nefs ü vakârımız

Yoktur ağırlığınca ne irsî ne mükteseb
Nâmûsumuzdan özge bu âlemde vârımız

Mânidir istikametimiz kesb-i servete
Ekl-i harâma meyl edemez ihtiyârımız

Müstağrak-ı düyûnuz edâdan muattalız
Makbulü cümlenin bereket i'tizarımız

Ek bir vazife yahut esen bir makam içün
Nâmerd ü merde minneti bilmez şiârımız

Ser-mâye-i makâldir ahbâba çok zaman
Ahvâl-i fakrımız kerem-i bî-şümarımız

Dehrin bütün teveccühü ebnâ-yı vaktedir
Dünyâ-yı dûna zerrece yok iğbirârımız

Gerçek budur ki çıkmağa ufk-ı temâyüze
Kâfi değil meziyyetimiz iktidârımız

İklîm-i nazma nisbetimiz gerçi varsa da
Yok kişver-i suhande bizim iştiharımız

Varsun Melûl tâ-be-kıyâmet bilinmesün
Bî-imtiyaz kıymetimiz i'tibârımız

Tevazu ile kendine ettiği bühtanlar hariç, söyledikleri tamamiyle doğrudur. Bu gazel, tok sesi ve edâsı ile belki biraz Bâkî'yi andırır ama Rıfkı Melûl'ü tanıyanlara Rıfkı Melûl'den başka kimseyi hatırlatmaz.

Sicile gelince, o da aynen gerçeğin ifadesi. Güzel San'atlar Akademisi Müdürü heykeltraş Nijad Sirel, öğretim üyelerinin sicil varakalarını doldururken onun hakkında -âdetâ yedi mermer kitlesini yontarak modeline en uygun biçimde bir güzel seciye heykeli yapar gibi- şunları yazmış :

«Düzgün karakterli, açık yürekli ve tok sözlüdür» (22.5.1954/223-892).

EDEBÎ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

Rıfkı Melûl, çok cepheli bir fikir ve san'at adamıydı. Şüphesiz en önde gelen vasfı da şairliğiydi. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a verdiği terceme-i hal varakasına şunları yazmış:

«... Manzumelerim «Servet-i Fünun», «Düşünce», «Şebab», «Yarın», «Hayat», «Mihrab» mecmualarında intişar etti. Bir divançe olacak kadar rubaî söylemiştim.

Son rubaî şu idi:

Kurbiyetin ancak beni hoşgâm etti
Kâfirken o nûrun beni İslâm etti
Bir ânde bu divan-ı rübaiyatı
Çeşmân-ı siyahın bana ilham etti.

Aruz ve hece vezinlerinde bir çok manzumeler yazmıştım, hepsi zâyi oldu. Ziya'dan kurtulan manzumelerim, «İnkıraz» da münderiç bulunanlardır. Matbu eserlerim «İnkıraz» ile «Akşehir Türbe ve Mezarları» dır. -Son Asır Türk Şairleri, s. 1471-

Biz de hemen ifade edelim ki, kaybolan şiirlerin sayısı yayınlanmış olanların en az on katıdır.

İlk şiir denemelerine -bize söylediğine göre- on iki, on üç yaşlarında iken Edirne'de başlayan* ve hayatının sonuna kadar şiiri bırakmıyan Rıfkı Melûl, bu vâdide iddiasız, fakat, adı hiçbir zaman unutulmayacak usta bir şairdi.

1928'de, eski harflerle yayımlanan ilk kitabı İnkıraz'm önsözünde: «Meyus ve serazad bir ruhun zaman

(*) Edirne'de çıkan mahallî gazetede yayımlandı.

zaman söylemek hadnâşinaslığında bulunduğu bu vezinli kafiyeli sözlerde şiir ve san'at aramak beyhudedir. Kailini tanıyanlar bilirler ki, bunların neşri, san'at iddiasının değil, mazisine merbut bir insanın bir ömür demek olan hâtıralardan arda kalmış ufak tefek yâdigârlara karşı duyduğu hassas bir muhabbetin mahsulüdür. Karilere bu san'ata ve şiire yabancı manzumeler karşısında insafın rehber olmasını dilerim.» deyişinden de anlaşılıyor ki şiirde hiçbir iddiası yoktu, ama, edebiyat dünyamızdaki vurdum duymazlığa, değer bilmezliğe karşı içinde bir burukluk da olduğu muhakkaktı. İnkıraz'ın yayınlanmasından yirmi iki yıl sonra söylediği gazelin son iki beyti, kalbindeki sitemin ince bir ifadesinden başka nedir ki?

İklîm-i nazma nisbetimiz gerçi varsa da
Yok kişver-i suhande bizim iştiharımız

Varsun Melûl tâ-be-kıyâmet bilinmesün
Bî-imtiyaz kıymetimiz i'tibârımız

Haklıydı. Söz ülkesinde onun da bir evlek olsun yeri, bir adı sanı olmalıydı. Nedim gibi o da belki:

Saymazsa hisâba n'ôla ahbâb bizi
Biz zümre-i şâiranda müstesnâyız

diyebilirdi ama, buna hem tevazuu mâni idi, hem de zaten söylese bile şu sağır kubbede nasıl olsa sesinin boğulacağını, şairler katında müstesnaların değil, daima sıradan olanların itibar göreceğini biliyordu. Oysa, Rıfkı Melûl, aruza ve heceye vâkıf, şekle ve derunî âhenge hâkim, eski şiirimizin geleneğine bağlı ince, dikkatli, duygulu, zevkli bir san'atkârdı. Yeni şiirimize de kendinden tatlı bir ses, sıcak bir nefes katmıştı. Şiirleri, elbette çeşitli açılardan ele alınıp değerlendirilebilir. Biz o kanaatteyiz ki, eski tarz şiirleri, şekil ve muhteva bakımından üstâ-

dânedir. Yeni şiirlerine gelince, mensup olduğu edebî neslin vazgeçemediği fakat bugün eskimiş ve terkedilmiş birtakım kelimeler ve tamlamalar aynen kullanılmış olsa da yine bütünüyle ince bir zevkin örnekleridir. Hattâ devrinin bütün özellikleri -tavır, edâ, his, hayâl, kelime ve terkip hâlinde- elbisesine yer yer sinmiş olsa da; bütün sevdikleri -Yahya Kemal'den Ahmet Haşim'e, Faruk Nafiz Çamlıbel'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Ahmet Kutsi Tecer'den Kemalettin Kâmi Kamu'ya, hattâ Ali Mümtaz Arolat'a kadar- yağmur damlaları gibi gömleğinde az veya çok iz bırakmış olsa da yine kabuğunun içinde kendinden başkasına benzemiyen bir öz mevcut olduğunu farketmemek mümkün değildir. Aslında bir hâtıra havası vardı o şiirlerde; en duygulu anlarıyla en sevgili dostlarını tespit eden resimler gibi... Bir pastiş ki, bazı besteleri hatırlatabilir, fakat, hava onun havası, ses onun sesidir.

Ne var ki, şairimiz çok sayıda şiir söylemiş olmasına rağmen pek azını yayımlamaya razı olabilmişti. İstiğnaya benzer garip bir tutumla yazdıklarını yayımlamaktan kaçınıyordu. Yayımlamak şöyle dursun, muhafaza etmeye bile lüzum görmüyordu. Çoğu zaman, onlardan bazılarını okunaklı, güzel el yazısı ile bir kâğıda geçirip sevdiği bir dostuna vermek şairimize yetiyordu. Eski mutasavvıflar gibi o da, en uygun neşir yolunun iki gönül arasından geçtiğine inanmıştı.

Verdiği kâğıtlarda neler yoktu ki? Yediveren gülü gibi her dalda açmış renk renk goncalar! Gazeller, rubailer, şarkılar, taşlamalar, Âzerî lehçesiyle kıtalar, uydurma dilin gülünçlüğünü belirten manzumeler, mizahî ikilikler, dörtlükler, ebced hesabiyle manzum tarihler...

«Hazan içinde de olsam bahâra müştâkım»

diyen şairin bahçesiydi bu; burcu burcu ilkyaz kokacaktı elbette.

Hele dipnotları.. Türk musıkîsinde bildiğimiz bilmediğimiz ne kadar makam varsa hepsinin adı... Gökte ne kadar yıldız varsa o kadar parıltı! Tarih, mimarî, musıkî, biyografi hattâ astroloji üzerine serpilmiş küme küme ışınlar... İnsanı yücelten nakışlar... İmbikten süzülmüş damlalar...

Bu bilgiler bugün için belki mühim değildir; fakat, onları bilenlerle bilmeyenler arasındaki fark fevkalâde mühimdir. Ancak bu farkı sezebilenler eski tip bilginlerin değerini takdir edebilirler. Artık hemen hemen nesli tükenmiş olan o çok cepheli adamlar, o gayretli Türkiyat ve Şarkiyat bilginleri çok konuşmazlar, çok yazmazlar, ekseriya, dinlemeyi okumayı tercih ederlerdi. «Söylenenleri, yazılanları anlayalım, kâfi» derlerdi. Bilgiçlik taslamayı, haşviyatı, alıntıyı, çalıntıyı küçüklük sayarlar, boş lâf türetmeye, gereksiz yazı üretmeye tenezzül etmezlerdi. Bildiklerini tam ve etraflı bilirler, bilmediklerini öğrenmeğe çalışırlardı. İşte Rıfkı Melûl de onlardan biriydi; bugün bilgilerine muhtaç olduğumuz, yarın daha çok ihtiyaç duyacağımız eski tip bilginlerden...

Ne kadar rahat yazıyordu... Kendini hiç zorlamadan ve müsvedde yapmadan... Evet müsveddesiz! İşin asıl şaşılacak tarafı da bu. Böyle çabuk, karalamasız, fakat aynı zamanda kusursuz ve güzel yazabilmenin sırrı anlaşılır şey değildi. Bu, bir hakk vergisi miydi, yoksa kafasında saklı eskizlerin gizli ve sürekli laboratuvar çalışmalarıyla süzüle süzüle zamanla son şekillerini almaları mı? Bilmiyoruz. Belki her ikisi de söz konusu. Şu da var ki, o şiirlerin doğması, gelişip toparlanması için en elverişli şartlar zaten kendisinde mevcuttu: Hassas bir mizaç, çalkantılı bir affektivite, köklü kültür, sağlam dil ve edebiyat bilgisi, kuvvetli seziş, ince dikkat.

Edebiyat ve musikî geleneğine uyarak şiire meşkle başlamıştı. Divan edebiyatı mahsûllerini ve sonrakileri dikkatle incelemiş, gönlünde derin akisler bırakanları sabahlara kadar tekrar tekrar meşketmişti. Eskilerin söyleyişiyle «mahfuzatı» zengindi; hâfızasında yüzlerce güzel kıta, beyt ve mısra vardı.

Yaşayanlardan bilhassa hocası Yahya Kemal'e hayrandı. Bilindiği gibi Mütarekede, çeşitli fakülte ve yüksek okullara devam eden bir grup edebiyat heveslisi genç, Yahya Kemal'in etrafında toplanmışlardı. Aralarında Rıfkı Melûl'ün de bulunduğu bu gençler önceleri bazı evlerde veya Aşiyan Sultanîsi ,Darülmuallimin gibi okullarda bir araya gelirlerken, sonraları, Akademi adını verdikleri Sultanahmet'teki sıra kahvelerde ve Nuruosmaniye'deki İkbal Kıraathanesi'nde toplanmışlar ve o felâketli, karanlık günlerde Yahya Kemal'in ümid, iman, heyecan aşılayan güneşli sohbetleriyle manevî dünyalarını yıkayıp aydınlatmışlardı. Üstadın milliyetçi, doyurucu, yoğurucu ruh yapısı kadar şiirinin mükemmel mimarîsi de daha ilk günden itibaren Rıfkı Melûl'ün üzerinde ölünceye kadar silinmeyecek derin izler bırakmıştı. Nitekim, bazı şiirlerinde ona hayranlığını açıkça dile getirmiştir. 1920'de Yahya Kemal için söylediği gazel şu beyitlerle sona eriyor :

Duydum bu sırrı Hazret-i Üstâd'dan Melûl
Nazmın mükemmeliyeti îcâzdan gelür

Geçtin Nedim'i rûh-ı bülendinle ey Kemâl
Demdir ki zevkımız o reh-i nâzdan gelür

1950'de söylediği «Üstâdımız Yahya Kemal» başlıklı şiirin son beyti ise şöyle :

Yahya Kemâle böyle deriz bizler ey Melûl
Üstâdımız efendimiz üss-i kemâlimiz

Üstâdına karşı duyduğu sevgi ve saygıyı her zaman, her fırsatta açıklamaktan zevk duyuyordu.

Merhum Prof. Faruk K. Timurtaş, Edebiyat fakültesinden hocası Rıfkı Melûl Meriç'in vefatı dolayısiyle yayınladığı makalede diyor ki: «... O bize öyle sevgiler ve zevkler aşıladı ki, bunları daha önce ya hiç tanımıyor, ya da çok az biliyorduk. Yıllar geçtikçe derinleşen bu sevgilerin başlıcaları İstanbul sevgisi, çay zevki, Yahya Kemal sevgisi, klâsik Türk musıkisi sevgisi, sohbet zevki gibi hususlardır.»

«Rıfkı Melûl, hocası Yahya Kemal'e karşı sevgi ve ilgimizi arttırdı, genişletti. Büyük şairi de sanırım ilk defa onun delâletiyle görmüştük (6).

Fakat Yahya Kemal de Rıfkı Melûl'ün sevgisini karşılıksız bırakmadı: Hem bir şiirini (Itrî) (7) ona ithaf etti, hem de keyifli bir ânında:

Bâkî Efendi Rıfkı Melûl bir de bendeniz
Bizler ikinci devre melâmîlerindeniz (8)

diyerek -lâtife yollu da olsa- onu taltif etti.

Pek çok şiir söyleyen ve hemen hemen bütün nazım şekillerini deneyen Rıfkı Melûl, bilhassa rubaî sahasında tam mânâsiyle üstaddı. Bu hususta da gene Faruk K. Timurtaş: «Türk edebiyatında, onun kadar çok ve güzel rubaî yazmış başka san'atkâr yoktur» dedikten sonra, hükmünü bir örnekle pekiştirmek için ilâve ediyor: «Rıfkı hocanın rubâîdeki kudretini şu mısralar göstermeğe yeter sanıyorum:

(6) Hisar Dergisi, Sayı 2, Şubat 1964, s. 18
(7) Kendi Gök Kubbemiz, Y. K. Enst. Yayımı, 1. Baskı 1961. s. 15-17
(8) Bitmemiş Şiirler, Y. K. Külliyatı Nu. 12, İst. 1976, s. 55 ve Abdülhak Şinasi Hisar, Yahya Kemal'e Vedâ, Hilmi Kitabevi, İst. 1959, s. 33

Yalnız ne **çocuklar gibi vâhi sevmek**
Hem sâde ne maddî, ne ilâhî sevmek
Ömrümce süren tek ve uzun rü'yâda
Sevmek... Sevmek... Nâmütenâhî sevmek...» (9)

Burada biz de şu hususu belirtelim ki: Türk şiirine «müstezadlı rubaî»yi getiren odur. Edebiyatımızda onun nazmettiklerinden başka «müstezadlı (10) rubaî» yoktur. Fars dili ile söylenmiş olanlar da pek fazla değildir.

Ama, ne yazık ki diğer şiirleri gibi rubaîlerinin de bir çoğu kaybolmuştur. Şurada burada perakende yayımlanmış olanlarla kendi el yazısı ile şahsî arşîvimizde bulunanlar hariç, hemen hemen hepsi uçup gitmiştir. Sadece küçük bir demet -tasavvufî mahiyetteki on dört rubaî- Prof. Hilmi Ziya Ülken'in şerhleriyle birlikte «Rubaiyyat-ı Melûl I» adıyla ufacık bir kitap hâlinde yayımlandı.

Son yıllarında şairimiz, diğer rubaîlerini -tabii elde kalanları- yine «Rubaiyyat-ı Melûl» başlıklı ikinci ve daha hacimli bir kitapta toplamak istiyordu. Ayrıca, «İnkıraz»dan sonra söylediği şiirleri de «Enkaz» adıyla büyük bir kitap hâlinde yayınlamayı düşünüyordu. Eğer ömrü vefa etseydi edebiyatımız iki güzel, özlü eser daha kazanmış olacaktı.

Eski ve yeni tarz şiirlerinde şekil mükemmelliği, söyleyiş yumuşaklığı, his ve hayâl inceliğiyle dikkati çeken Rıfkı Melûl, asıl kudretini rubaî sahasında göstermiş olmakla beraber, gazel, şarkı, hiciv ve ebced hesabıyla manzum tarih düşürmede de başlı başına bir kıymetti.

(9) a.g.d., s. 18 - 19

(10) Müstezad: Mısra'ların sonuna kısa ve manzum bir parçanın eklenmesidir. O parçalara «ziyâde», ziyâdeli manzumelere «müstezâd» denir.

Bilhassa son ikisinde (hiciv ve manzum tarih düşürmede) san'atın zirvesine yükselmişti. Hicviyeleri altın oklarla hedefini buluyor, manzum tarihleri ise muhteşem çerçeveler hâlinde şahısları ve vak'aları hâfızalara çakıyordu.

Rıfkı Melûl'ün san'atkârlık cephesi kadar san'at tarihçisi hüviyeti de ilgi çekicidir. O, yalnız san'atımızı ve san'atkârlarımızı derinlemesine incelemekle kalmamış, aynı zamanda eski-yeni millî değerlerimizin unutulmaması için hayatı boyunca didinip durmuştur. Hem de nasıl bir didinme?.. İhmâl edilmiş bir san'at eserini ortaya çıkarmak için, hasta hâlinde ne ağır meşakkatlere, ne büyük külfetlere katlandığını yakından bilenler şaşıp kalıyorlardı. Bir yandan yüzyılların karanlık dehlizlerinde kaybolmuş san'atkârları, bâkir vesikaların tozlu yaprakları arasından çekip gün ışığına çıkarırken, bir yandan da kaderine terkedilmiş -ve tabiatiyle mahvolmaya yüztutmuş- tarihî ve mimarî eserlerimizi ihya yoluyla Türk san'at ve medeniyeti manzumesine yeniden kazandırmak için insan -üstü gayret sarfediyordu. Ne var ki, iş bununla bitmiyordu. Bir de bütün bütüne kaybolan eserler vardı: Meselâ Edirne'de olduğu gibi, bir tarihten sonra «tevali ve teselsül eden istilâlar, kasdî ve gaflet eseri yangınlar, hafif ve şiddetli zelzeleler ve nihayet halk ve hükûmet adamlarınca yapılan tahribat yüzünden» ([11]) kaybolan eserler... Bilhassa ülke çapında bir gaflet veya hıyanetle «kör kazma» ([12]) nın gadrine uğrayanlar... Onlar ne olacaktı? Vatan toprağından sökülüp atıldıkları gibi hâfızalardan da tamamiyle silinip gidecekler miydi? Hayır, Rıfkı Melûl'ün vicdanı buna râzı değildi. Onların da kün-

(11) R. M. Meriç, Edirne'nin Tarihî ve Mimari Eserleri Hakkında, Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, İst. 1963, s. 439 (Ayrı basım, İst. 1963, s. 3)

(12) Bu tâbir Yahya Kemal'e aittir.

yelerini ve özelliklerini teker teker tespit ederek, plânları, resimleri, klişeleriyle birlikte etraflı, ilmî tetkiknâmeler hâlinde yayımlamalıydı. Yayımladı da... Bu türlü çalışmaları bir bakıma mensur ağıt mahiyetindedir. Kendisinin de söylediği gibi: «Âdeta bir mersiye olmuştur.»

Telâfisi imkânsız tarihî kayıplar karşısında onun kadar samimî ve sürekli acı duyan başka bir kalbi hatırlamıyoruz. Derin ıstırabını her vesile ile dile getirmiştir. Şu eşsiz «müstezadlı rubaî» yüreğindeki kanamanın en veciz ifadesidir :

Binlerce gazâ meydanı ser-hadlerimiz
Ser-hadler aşan şehid olan cedlerimiz
Nerde hani

Îmânımızın şâhidi ma'bedlerimiz
Târîhimizin nişânı merkadlerimiz
Nerde hani

Rıfkı Melûl'ün san'at ve tarih sevgisi gibi ilmî tecessüsleri de sonsuzdu. Mezar kitâbelerinden kitap tezhibine; tabâbet tarihimizden mimarî eserlerimize; Osmanlı Devleti'nin hırfet (zanâat) ve san'at teşkilâtı mensuplarından Enderunlu şair, bestekâr, hânende ve sâzendelere; çeşitli vesilelerle padişahlara hediye edilen san'at eserlerinden padişahların atıyye, in'am ve ihsanlarına; Osmanlı nakış san'atı ve hassa nakkaşlarından şairler, hattatlar, musıkî san'atkârları tezkirelerine, en yaygın san'at akımlarından en nâdir san'at ürünlerine kadar Türk'e ait ne varsa hepsiyle ilgilenmiş -ilgilenmiş de ne kelime? Haşır neşir olmuş- ve pek çoğu hakkında zarif bir üslûpla ve tam bir fikir namusu ile, yani objektivite'den ayrılmadan, sağlam vesikalara dayalı, ciddî tedkiknâmeler kaleme almıştır.

Yayımladığı vesikalarda yer yer metin tâmir ve tashihleri de yaparak bunları haşiyelerde belirtmiş, ayrıca, gerek metin içinde, gerekse dipnotlarında -bugün için bize yıldızlar kadar uzak, fakat son derece lüzumlu- birtakım bilgiler vermiştir.

Mühim bir vasfı da, alışılmış kuru tezkirecilik, dar arşivcilik geleneğinin dışına çıkarak daha şümullü, daha ihâtalı bir görüşle bütün Osmanlı asırlarının derinliğine inmiş olmasıdır. Başka bir söyleyişle, araştırmacımız, sadece belli bir zaman dilimini ele alıp bulgularını aktarmakla yetinmemiş, çok daha geniş bir perspektifle bütün tarihimizi gözden geçirerek, bütün kültür ve medeniyet varlığımızı kucaklayarak geçmiş yüzyıllarımızı en belirgin çizgileri, en canlı renkleriyle günümüze nakletmeğe çalışmıştır. Bu işi yaparken de eski san'atkârlarımızla âdeta içli dışlı olmuş, yıllarca, gece gündüz onlarla birlikte yaşamış, onların maceralarını paylaşmış, eserleriyle bütünleşmiştir. Evet, kalın zaman perdesinin arkasında adları sanları kaybolan, kabirlerinin yeri bile bilinmeyen san'atkârlarla... Yüzyılların karanlıklarına gömülü emsalsiz san'at eserleriyle...

Fakat ne yazık ki, Rıfkı Melûl, tamamen kendini vererek -en başta sağlığı olmak üzere herşeyini vererek- yaptığı ve sonunda en sıhhatli terkip ve tespitlere vardığı araştırmalarının bir kısmını yayımlamadı; veya yayımlayamadı. O yayımlanmayan eserler Türk kültürü için büyük kayıptır. Telâfi edilebilir mi? Sanmıyoruz. Artık onları bulmak ve yayımlamak imkânsız denecek kadar güçtür.

Her dilde karşılığı olan meşhur meseldir: «Söz uçar, yazı kalır.» Ancak, yazının da uzun zaman kalabilmesi için basılı olması gerekir. Rıfkı Melûl bu hakikati bilmekle be-

raber nedense pek fazla umursamıyordu. Peki, sadece kendisi için mi yazıyordu eserlerini? Hayır, bunu söyliyemeyiz. Ama, maddeden çok mânâya itibar eden, basılı kâğıttan ziyade söze değer veren, şöhretten kaçan gösterişsiz, mütevazı bazı Osmanlı bilginleri gibi o da, eserlerinin basılıp yayılmasını değil, olsa olsa mahdut ve anlayışlı bir zümre tarafından bilinip değerlendirilmesini istiyordu. Bu kadarı onu mânen tatmin ediyordu.

Gönül ve fikir bahçesinde binbir itina ile yetiştirdiği en besleyici meyvelerin heder olup gitmesinde şüphesiz oldukça dağınık ve rind mizacının da rolü vardır. Bununla beraber, son yıllarında, birikmiş şiirleriyle tamamlanmış bazı ilmî incelemelerini yayımlamak arzusunda olduğunu bize bir kaç defa ifade etmişti; hattâ yazmayı tasarladığı, başladığı ve yarıladığı diğer eserlerden de uzun uzun bahsederek bitirir bitirmez onları da yayımlamak istediğini söylemişti.

Lâkin neye yarar ki, kendisinden beklenen daha pek çok meyveyi veremeden, en olgun çağında, soğuk bir sabah vakti doğuştan yaralı, incecik bir dal gibi kırılıp toprağa düştü.

ESERLERİ

Rıfkı Melûl'ün yayımlanmış eserlerini iki ana kategoride toplayacağız:

A — Şiirleri

B — İlmî araştırma ve incelemeleri (çeşitli konulardaki makaleleri ile kitap tahlil ve tenkidi mahiyetindeki yazılarını da bu kategoriye alıyoruz).

Biz burada -kitabımızın mahdut hacmini göz önünde tutarak- okuyucuya tam bir bibliyografya sunmak yerine, her iki kategoriden seçtiğimiz ve yanlarına tanıtıcı bazı bilgileri eklediğimiz küçük bir liste vermeyi uygun gördük.

A — ŞİİRLERİ:

I — İnkıraz (Eski harflerle)

— Hâkimiyeti Milliye Mat. Ankara 1928, 109 sayfa, Fi. 75 kuruş—

İlk sayfada yer alan imzasız ve başlıksız yazıda: «Üç beş mecmua ile bir iki arkadaşımda nasılsa kalmış olan bu derme çatma bir kaç manzume, kırık dökük tahassüslerimin nâkıs birer ifadesidir. Me'yus ve serazâd bir ruhun zaman zaman söylemek hadnâşinaslığında bulunduğu bu vezinli kafiyeli sözlerde şiir ve san'at aramak beyhudedir. Kailini tanıyanlar bilirler ki, bunların neşri san'at iddiasının değil, mâzisine merbut bir insanın bir ömür demek olan hâtıralardan arda kalmış ufak tefek yâdigârlara karşı duyduğu hassas bir muhabbetin mahsulüdür.

Karilere bu san'ata ve şiire yabancı manzumeler karşısında insafın rehber olmasını dilerim» diyen şair -ikinci paragrafta- kitabını 1336 (1920)'da san'at heyecanlarını birlikte duyduğu on yedi aziz arkadaşına ithaf ediyor.

Bu on yedi kişi arasında: Ahmet Hamdi (Tanpınar), Ahmet Kutsi (Tecer), Hasan Âli (Yücel), Hâlide Nusret (Zorlutuna), Halil Vedat (Fıratlı), Ali Mümtaz (Arolat), Kemalettin Kâmi (Kamu), Mustafa Nihad (Özön), Necmeddin Halil (Onan), Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû)... gibi edebiyatımızın tanınmış imzalarıyla birlikte bazı şöhretli hekimlerimizin adları bulunmaktadır. Yazının altında: 22 Teşrini sâni (Kasım) 1928, İstanbul; ve bunu takibeden sayfada şairin psikolojisini aksettiren bir dörtlük:

Sonu ömr-ü yetimimin ne sükûn,
Ne de hattâ bir uzlet-i mutlak.
Budur en son nasîbi işte onun:
Izdırabat içinde kahrolmak!..

Kitap, on bölümde toplanan şu şiirleri ihtiva ediyor:

Birinci bölüm: «İki şair için iki gazel» (1336-1337/1920-1921)
1 — Yahya Kemal içün gazel, 2 — Faruk Nâfiz içün gazel

İkinci bölüm: «Mâziyi hatırlatan bir iki mısra» (1 Temmuz 1922)
Mukaddime, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, Son

Üçüncü bölüm: «İnkıraz»
1 — Denizden gelen ses (21 Haziran 1338)
2 — Mâzi (21 Temmuz 1927)
3 — İnkıraz - Rifat Necdet'e - (18 Haziran 1927)

Dördüncü bölüm: «Cıgara dumanları»
1 — Yolun Üstündekine, 2 — Yara, 3 — Serenad, 4 — Şüphe, 5 — Kara Haber, 6 — Hasret (Baş tarafa Yahya Kemal'in iki mısraı alınmış), 7 — Cıgara Dumanları -Tevfik Celis'e-

Beşinci bölüm: «Sönmeyen Ateş» (26 - 31 Mart 1927)
-Ana başlığın altına tarihten sonra Selimi'nin iki mısraı alınmış-
1 — Aşk (Baş tarafa Şeyh Galip'in iki mısraı alınmış)
2 — Sevmek, 3 — Canan, 4 — Sarhoşluk, 5 — Buse, 6 — Hasret, 7 — Ayrılık Çeşmesi, 8 — O ses, 9 — Şehvet, 10 — Sönmeyen Ateş

Altıncı bölüm: «Hezeyan» -Eski telde eski neva-
1 — Hezeyan «Balad»

Yedinci bölüm: «Takip»
1 — Gazel (1340), 2 — Hamamizâdeye refakat (Çubukçuzâde Sıtkı'ya)
3 — Gazel (Baş tarafa Selim'in bir mısraı alınmış)
4 — Tahmis-i gazel-i Nedim (1339)

Sekizinci bölüm: «Havuz»
1 — Havuz «Poşad» -Hasan Rasim (Us)'e-
2 — Yakacık'da -Ali Mümtaz'a-
I. Öğdelen Sonra
II. Akşam

Dokuzuncu bölüm: «Gürbet ellerinde» -En eski arkadaşım Ahmet'e-

I. İstanbul'dan ayrılırken (28 Eylül 1928)

II. Ankara'da grup

Onuncu bölüm: «Acılar»

1 — Esir, 2 — Baş ağrıları, 3 — Usanç, 4 — Kopmayan bağ, 5 — Kerem -Baki'ye- (22 Teşrinisâni 1335)

«Maziyi hatırlatan bir iki mısra» bölümündeki her biri müstakil başlıklı onar mısradan oluşan on parça şiirle, «Havuz» bölümündeki yine müstakil başlıklı iki parça şiiri birer şiir olarak kabul edersek kitapta 37 şiir bulunmaktadır. En son sayfada bir tarih daha: Ankara, 30 Kânunu evvel (Aralık) 1928.

Kitaptaki şiirlerle ilgili şu hususları da burada açıklamak istiyoruz: Şairimiz, 1961 yılında İnkıraz'dan seçtiği ve istinsah ederek bize verdiği şiirlerden bir tanesinde (Yakacık'da I. Öğleden sonra) bir kelimeyi değiş tirmiş, dipnotunda: Saklarından yerine «Dallarından demek daha doğru olur» diye kaydetmiştir. Başka bir şiirinde de (Serenad) yine bir kelimeyi değiştirmiş, ilk mısra'ın ilk kelimesi olan «Hummalı» yı «Şâhâne» yapmış, fakat bunu dipnotunda belirtmemiştir. Ayrıca üç şiirin (Sarhoşluk, Şehvet, O Ses) yazılış tarihini de tesbit etmiştir: «Mart 1927».

II — Rubâiyyât-ı Melûl I

— Milli Mecmua Basımevi, İst. 1951, 78 sayfa—

Biri Âzerî lehçesiyle olmak üzere dinî-tasavvufî mahiyetteki on dört rubaî ile Prof. Hilmi Ziya Ülken'in şerhlerini ihtiva etmektedir.

Rıfkı Melûl Meriç, kitabı takdim ederken, «1293 harbinde, Rusların Bulgaristan'ı işgali sırasında yerli

Bulgarların Eski Zağra'da Türklere revâ gördükleri zulümleri» -bir cümle içinde- veciz bir tarzda dile getirdikten sonra şunları yazıyor:

«Balkan harbinde çocuktum. Dedeağaç, Şahinler, Ferecik ve Sofulu mıntakalarında bulunan kasaba ve köylerde şahidi olduğum facialar, bana Bulgar milletini pek yakından tanıtmış ve öğretmiştir.

1946 yılı başlarında, tasavvufî ve felsefî meslekların akîdelerini dörder mısra ile ifadeye teşebbüs etmiş ve bu vadide bir hayli rubaî söylemiştim. Aziz ve kadîm arkadaşım Hilmi Ziya da, bunları şerhetmişti.

Kendisinin muvafakatiyle bu rubaîlerin bir kısmını -bu gün- neşrediyorum. Bin nüshasının hasılâtı, tamamen, komünist Bulgarlar tarafından her türlü haklarından mahrum edilerek tehcir edilen -hallerine âşinâ bulunduğum- milletdaşlarımıza tahsis edilmiştir.»

Rubaîlerin muhteviyatını -onları vukufla şerhetmiş olan Hilmi Ziya Ülken'in ifade ve üslûbuna büyük ölçüde sadık kalarak- şöyle hülâsa edebiliriz:

Birinci rubaînin ilk iki mısraında âlemin yaradılışı, felekler ve yıldızlar Mutlak Varlığın «aşk» suretinde zuhur ve tecellileri olarak gösterildikten sonra son iki mısrada birdenbire «aşk» ın daha geniş ve daha büyük saltanatı olmak üzere «Gönül mülkü»ne geçiliyor. Bu suretle kozmolojiden psikolojiye, «Âlem-i şehadet» den «nüsha-i kübrâ olan insan»a yükselmiş oluyoruz.

İkinci rubaîde tamamen panteizm hülâsa ediliyor.

Üçüncü rubaî, tasavvufun en kesin derecesi olan Melâmet ağzından söylendiği için artık Vahdet-i vücudun bütün iddiacı ifadesi kendini gösteriyor. Rıfkı Melûl, âlemin bütün zerrelerinde gizli ve âşikâr, bizzat kendimizden ibaret olan bir şevkın (joie) bulunduğunu söylüyor.

Dördüncü rubaîde şair, Nakşbendîyye tarikatinin felsefesi olan müceddidiyye yolunu tutuyor. Burada Müceddidîliği kuran İmamı Rabbânî'nin realizmini hülâsa ediyor.

Beşinci rubaî, Bâyezîd-i Bistâmî ve Hallâc-ı Mansûr'da ilk defa ayrı ayrı ifadelerini bulan Vahdet-i vücudun en yoğun şeklidir. Son iki mısraı, Hallâc ile Bâyezîd'in doktrinlerini hülâsa etmektedir.

Altıncı rubaî, ene-l hak sırrının bir başka tecellîsidir.

Yedinci rubaî, Vahdet-i vücûd felsefesine uygun olarak, bu âlemi Hakikî Varlığa nazaran «gölge» saydığı için ihsaslarımız ile kavradığımız ve dünyaya âid olan her şeyin rüyadan farksız olduğunu, âlemin bir imajlar oyunundan ve bizim tasavvurumuzdan ibaret bulunduğunu ifade etmektedir. Bu rüyadan ibaret olan âlemin asıl sırrı, bizim bilmediğimiz bir oyuncunun elindedir. Fakat oraya nüfuz edenler, Gayb âlemine gidip tekrar gelenler için iş böyle değildir. Onlar, bu âlemin rüya olduğunu bilirler ve eşyaya daima Asıl Varlık tarafından idare edildikleri noktadan bakmasını bilirler.

Sekizinci rubaî, tasavvuf ile İşrâkîlik arasındaki çizgidedir. Rubaînin son mısraında bahsedilen işrâk (illumination) yolunun esası, zulmetten nûra doğru açılan bir inkişâftır. Kuran-ı Kerim'de bu telâkkinin köklerini bulmak kabildir.

Dokuzuncu rubaî, eski tarikat manzumeleri tarzındadır. Şair: «Biz, tarikat sâlikleri arasında gönül yolunun son mertebesine eren vâsıllardanız» demektedir.

Onuncu rubaîde Rıfkı Melûl, tasavvuftan Cebrîliğe (Fatalisme)'e geçmiş görünüyor.

On birinci rubaî, lirik şiiri tasavvufa, ilâhiyata ve Ehl-i sünnet doktrinine bağladığı için gündelik hayatın garamî hislerinden islâmiyetin bütün yaradılış ve insan telâkkilerine kadar -hissî ve fikrî plânda- bir yolculuğu dile getiriyor.

On ikinci rubaîde şair, eski mazmun ile yeni şekli mezcederek tasavvufun «ucüb» telâkkisini bir nevi şübhecilik (reybîlik) vesilesi gibi kullanmaktadır.

On üçüncü rubaî Azerî lehçesiyle söylenmiştir. Bu rubaîsinde şair, tasavvufî aşk doktrinini dile getiriyor; insan ruhunu besliyecek bütün gıdanın yalnızca Mutlak Varlığa, Tanrıya karşı sevgiden ibaret olduğunu, bu sevgiye ulaştıktan sonra artık ihsaslarla kavranan âleme âid hazların ve o âleme mensub olan sevgilinin, o âleme âid rütbe ve mevkiin, şan ve şöhretin, mal ve mülkün bu hakikî sevgi yanında hiçbir değeri ve ehemmiyeti olamıyacağını ifade ediyor.

On dördüncü -ve son- rubaîde ise, Rıfkı Melûl, mânevi hayata bîgâne olan kimselerin görüşlerinden şikâyet etmektedir. Ona göre zemane, fısk-u fücur içindedir. Hakikatte, o, bütün bu insanlardan uzaktır: «Hâl ehli, hayâl ehli, kemâl ehli» dir.

B — İLMÎ ARAŞTIRMA VE İNCELEMELERİ :

I — Akşehir türbe ve mezarları

— Devlet Basımevi, İst. 1936 (5. cilt Türkiyat Mecmuasından ayrı basım, s. 141-212)—

Akşehir ve havalisinin arkeolojik tetkikler bakımından ehemmiyet arzettiğini, fakat burada esaslı ve etraflı araştırmalar yapılmadığını, bölgede eski halini muhafaza edebilmiş ancak bir iki mimari eser mevcut olduğunu,

diğerlerinin ya tamamiyle yıkılmış ve kendilerinden hiçbir nişan kalmamış ya da birer harabe halinde olduğunu, mezarlıkların da «herkes tarafından istismar edilen birer taş ocağı vazifesini» gördüklerini ifade eden yazar, daha sonra, Akşehir'de tespit edebildiği ve müteaddit raporlarla da Maarif vekâletine uzun uzadıya bildirdiği tahribatı 14 madde içinde hülâsa ediyor. Bu arada şu görüşlere yer veriyor: «Bütün bu saydığım tahribata rağmen Akşehir havalisi, hâlâ, eski eserleriyle zengin sayılabilecek bir muhittir.»

«Bu makale asırlarca süren içtimaî inhitat ve son zamanlarda da inkılâbın hakiki mânâ ve istikametini anlamama ve ademi idrâk (idrâksizlik) yüzünden yapılagelen eski eserler tahribkârlığından (yıkıcılığından) kurtulabilmiş taşlar üzerinde 1931'den 1934'e kadar fasılalarla yaptığım araştırmaların mahsulüdür ve ancak bir kısmını muhtevidir. Makale, taşların ve binaların vasıflarıyla metinlerini ihtiva etmek üzere kaleme alındığından Akşehir ve havalisi hakkında da hiçbir mütalea ilâve edilememiştir.»

Eserde, Kuyud-u vakfiye defterine göre Akşehir mezarlıklarının mesahaları (hepsi 10 mezarlıktır; bunlardan başka bir kaç mezarlık daha varsa da Kuyud-u vakfiye defterinde yazılı değildir) ile Kuyud-u vakfiyeye göre camilerle mescidlerin ve munkarız hankah (yıkılmış tekke) arsasının mesahaları (11 kalemde) gösterildikten sonra, aşağıdaki sıraya göre bazı türbe, mezarlık ve mezar taşları inceleniyor:

1 — Seyyid Mahmud-u Hayranî Türbesi: Türbenin içinde sekiz mermer lâhid taşı vardır. Her biri tarih ve san'at bakımlarından ayrı ayrı kıymetleri haiz olan bu lâhid taşları hakkında izahat veriliyor.

2 — Seyyid Mahmud-u Hayranî Mezarlığı:

a) Taşmedresede bulunan eski ve tarihî kabir taşları (18 adet)

b) Seyyid Mahmud-u Hayranî Türbesi içindekiler (16 adet)

3 — Nasreddin Hoca Mezarlığı: Nasreddin Hoca Mezarlığı hakkında izahat verildikten sonra bu bahis şu nükte ile noktalanıyor: «Nasreddin Hoca Mezarlığı bu günkü perişan haliyle bile tetkik ve tetebbua değer bir çok tarih ve san'at vesikalarını muhtevi ve isteyenlerin taş ihtiyaçlarını temine hadim açık ve zengin bir müzedir». Burada lâhid taşı ile 174 adet mezar taşı tetkik ediliyor ve Maruf Tekkesi Vakfiyesinin sureti veriliyor.

4 — İmaret Camii hatiresi: 3 lâhid taşı inceleniyor.

5 — İğdelik Mezarlığı: 2 lâhid taşı ile 1 mezar taşı inceleniyor.

6 — Maruf Türbesi hatiresi: 2 lâhid taşı inceleniyor.

7 — Kozağacı Köyü Mezarlığı: 1 lâhid taşı inceleniyor.

8 — Nasreddin Hoca Mezarlığının haricinde kalmış mezarlardan biri (2 mezar taşı) inceleniyor.

Bu arada Mahmud-u Hayranî'nin Sandukası hakkında da malûmat verilen eserde ayrıca Akşehir cadde, dere, kabir ve köprülerini gösterir bir kroki ile mezar ve mezar taşlarına ait 75 fotoğraf yer almaktadır.

II — Türk Tezyinî San'atları

— Güzel San'atlar Akademisi Neşriyatından, 1937, 80 sayfa, 80 kuruş —

Kitap, Türk tezyinî san'atları hakkında güvenilir kaynaklara dayalı bir inceleme yazısı ile başlıyor. 31 sayfa tutan ve 14 Eylül 1937 tarihini taşıyan bu girişte yazar şu görüşlere yer veriyor:

«Her millet, kendi kabiliyet ve seviyesine göre diğer milletlerin maddî manevî varlıklarından müstefid (faydalanır) olur. Bir san'at eserinin yabancı milletlerin san'atlarından alınan unsurların terkib edilmesi ile vücude gelmiş olması, o san'at eserini millî ve original olmaktan mahrum etmiş olmaz. Eğer üslûblandırılmış olan eser, diğer milletlere ait aynı cinsten eserler arasında, nev'i şahsına münhasır, bedii ifade kudretini haiz, zuhur ettiği milletin hissî ve bedii heyecanlarını tatmin eder mahiyette ise o millete has yeni bir san'at üslûbu teşekkül ve takarrür etmiş (oluşmuş ve yerleşmiş) demektir» (S. 5).

«Her millet, maddî ve mânevî medenî seviyesine ve refah derecesine göre, bu yolda az veya çok kendi hususiyetlerini haiz eserler vücude getirmiştir» (S. 6).

«Türkler, islâm medeniyeti çerçevesine girdikten sonra, kendi hususiyet ve temayüllerini muhafaza etmek suretiyle, kabul ettikleri dinin ideologie'sine istinaden inkişaf eden medeniyetin ilim ve san'at hareketlerine iştirak ederek çalışmağa başladılar. Bu dinin kat'i veya ihtirazî bazı emir ve nehiylerine (buyruk ve yasaklarına) göre tefekkür ve san'at hudutları tahdit edilmiş olduğundan bazı ilim ve san'atlar, zaman zaman iştigal mevzuu haricinde kalmış ve bilhassa geniş felsefî düşünce erbabı, arasıra devlet takibatına uğramıştır» (S. 8-9).

«Türklerin anayurdlarında, kendilerine has san'atları vardı. Kurganlardan çıkan eserlerle Macaristan'da Nagy Sent-Miklos definesinde bulunan eserler, Türk san'atının anayurd ile yayıldığı sahalardaki tezahürlerinin ana hatları ve temayülleri itibarile bir vahdet (birlik) göstermesinden dolayı çok mühim vesikalardır» (S. 24).

«Anayurdun geniş hudutları içinde mağaralarda, çöl kumları altındaki duvarlarda, oyma mabedlerdeki resimler, kabartmalar, heykeller, vazolar... mütekâmil (olgun) bir san'atın vücuduna delâlet eden eserlerdir» (S. 24).

«Bu islâmî san'at grubu arasında yazı (Hat) nın tekâmülünde ve fevkalâde kıymet iktisabında (kazanmasında) tasvirin memnu (yasak edilmiş) oluşu âmil olarak gösterilmektedir. Bu memnuiyet (yasak edilme), ihtibasları tevlid etmiş (içe itilmeleri doğurmuş); ihtibasa uğrayıp tatmin edilemiyen bu bedii ihtiras da, yazı san'atının inkişâfını mucip olmuş... Bu, az çok haklı bir mütalea sayılabilir. Fakat yazının kıymet kazanmasında asıl âmil olan illet, yazı hakkında varid olan âyetlerle hadisler ve müctehidlerle fukaha ve hükemanın sitayişkârane (övücü) sözleridir. Buna ayrıca harflerin ifade ettikleri mystiqe manaları da, onların tesiratını da (tesirlerini de) ilâve etmek lâzımdır. Kur'anın ve Hadisin yazı vasıtasile, mazbut kalmakta oluşu, ayrıca hürmeti celbettiği gibi binnetice bu san'ata karşı rağbeti de uyandırmıştır. Düne kadar pek umumî mahiyette mevcud olan bir an'ane (Allahın isimlerini, kelâmını, Peygamberin ismini, sözlerini ya doğrudan doğruya yahud da terkiblerine dahil harfleri ihtiva etmek dolayısile muhtevi bulunan yazılı kâğıd parçalarını veya yazı yazmağa mahsus olan yazısız kâğıdları ve yazılı her nevi maddeyi çiğnemekten, binaenaleyh hakaretten kurtarmak için yerden kaldırıp bir duvar deliğine sokmak yahut toprak altına gömmek an'anesi), hâlâ bugünkü ihtiyar neslin arasında devam etmektedir» (S. 26).

«Allahın Kelâmını, Peygamberin hadisini zabtedip ebedîleştiren yazı için mevcud sebepler, belli başlı iki tezyinî san'atın da revaç ve terakkisini hazırlamıştır: Cilt, perakende sayfaları perişanlıktan kurtaran bir vası-

tadır. Fakat Kur'anı şanile mütenasib bir şekilde kaplamak, ona karşı beslenilen tazimkâr (saygılı) hisleri ifade için en şerefli bir vesile olmuştur. Tezhib, resim ve nakış san'atlarının en dakîk (ince) bir tecellisidir» (S. 26-27).

Önsöz, Louis Massignon'un, müşterek islâm medeniyeti damgasını taşıyan san'atlar hakkındaki mütalealarıyla sona eriyor. Eserde, daha sonra, yazı san'atı, islâm yazısının menşei ve intişarı (kaynağı ve yayılışı), harflerin istihaleleri (şekil değiştirmeleri), tertipleri, harekeler, işaretler, harflere verilen muhtelif kıymetler anlatılıyor.

Arka tarafta ise, eserin mahiyetini ve özelliklerini açıklayan «Kitap hakkında bir kaç söz» başlıklı kısa bir yazı daha var. Burada, araştırıcı:

«Yazdığım bu kitap, bu vadide yapılan ilk kalem tecrübesi olmakla beraber, medenî tarihimizin aslî bir mihver etrafında toplanan mütenevvî (çeşitli) mevzularını bir araya toplamakla, mümkün mertebe, bir boşluğu doldurmuş olacaktır, sanırım» dedikten sonra, mukaddimenin «vesikalara müsteniden (dayanılarak) yazılan ve ancak vakıaların ifadesi olan metinden hariç ve müstakil bir tez mahiyetinde» olduğunu ifade ediyor.

Kitapta -ayrıca- eşhas (şahısların) isimleri ile harf ve yazı şekillerini gösteren fotoğraflar yer almaktadır. 7 sütun halinde verilen fotoğraflarda: İbranî harfleri; 1'inci - 3'üncü M. asırlarda Petra, Sînâ ve Hicr'de Nabâtî harfler; 4'üncü M. asırda Nımâre'de Nebâtî harfler; 6'ncı M. asırda Zebed ve Harran'da Arab harfleri; 7'nci asır taş üzerine mahkûk (kazılmış) Arab harfleri; 7'nci asır Sikke üzerine mahkûk Arab harfleri; 7'nci asır Papirus üzerine yazılmış Arab harfleri görülmektedir. Ayrıca, Hicrî 24 senesinde Papiruse yazılmış yazı; H. 90'da Papi-

ruse yazılmış yazı; H. 116. Kubbetüssahra Kitabesi (Halife Me'mûn namına); Emevî Sikkesi (H. 77 senesi); Abbasî Sikkesi (H. 148 senesi) fotoğrafları da bulunmaktadır.

III — Eski Eserler Hakkında Düşünceler

(Mimarî eserler - Kitabeler ve mezartaşları - Menkul san'at serleri - Kitaplar)

— İnsan (Aylık Fikir ve San'at Mecmuası) Cilt 1, Sayı 6 (Kasım 1938), Sayı 7 (Aralık 1938), Cilt 2, Sayı 8 (Ocak 1939), Sayı 10 (Mart 1939) ve devamı. Başarı Basımevi, İst. 1938 - 1939.—

«1. — Türkiye'nin her köşesinde mevcut tarihî ve millî mimarî eserlerin hemen hepsi tamir ve restore edilmeğe muhtaçtır. Bunlar, kayıtsızlık ve ihmal yüzünden çökmekte, yahut «imarı belde» namı altında yıktırılmaktadır.

2. — Mezarlıklar, yine aynı sebeplerle harap olmakta veya kaldırılmakta, mezar taşları da sarfedilmektedir.

3. — Menkul (taşınabilir) san'at eserleri, sikkeler, yazma kitaplar, etnografik eşya, antikacılar, kitapcılar ve müsteşrikler (doğu topluluklarının dilini, edebiyatını, tarihini ve kültürünü inceleyen bilginler) vasıtasile kolayca, Türkiye sınırları dışına çıkarılmaktadır.

Bu sözler, yurduna ve millî tarihi ile medeniyete bağlı olan millî vicdan ve seciye sahibi münevverler (aydınlar) tarafından, otuz seneye yakın bir müddetten beri, her gün acı acı tekrarlanan hakikatlerdir.»

«Millî ve medenî mazi yadigârlarının muhafazası için yapılan teşebbüsler ekseriya akamete (sonuçsuzluğa) uğramış, kurulan bazı komisyonların verdikleri kararlar ise, bir müddet sonra, keenlemyekün (sanki hiç verilmemiş) sayılıp «imarı belde» zihniyetiyle hareket edilmiştir.

Bulgarlara satılıp küçük ve ehemmiyetsiz bir kısmı güç hal ile geri alınan tarihî vesikalar, bir şaire:

Tarihini okkayla satan milleti gördük

mısraını söyletmişti. Şümulü mahdut (kapsamı sınırlı) olan bir mısraa:

Tarihini kazmayla yıkan milleti gördük

mısraını terdif etmelidir (katmalıdır) ki, hakikat, eksiksiz bir bütün olarak ifade edilmiş olsun.

Bu müsamaha (hoş görme - göz yumma), bu ihmal ve bu tahrip, devletin kanun ve nizamlarına da, rejimine de mugayirdir (aykırıdır). Fakat ne yazık ki, mevcuttur ve devam etmektedir.»

Yukarıdaki cümlelerle konuya giren yazar, -bir sonraki sayıda- ihmal, kayıtsızlık, «imar-ı belde» modası yüzünden kaybettiğimiz ve kaybetmekte olduğumuz millî san'at eserleri hakkında acı bir üslûpla şu görüşlere yer veriyor:

«İmarı belde modası, bir zamanlar, Avrupa'nın bazı şehirlerinde, pek çok tahribat yapmıştı. Paris'in eski asil güzelliğini Üçüncü Napolyon zamanında, düz ve geniş caddeler açarak imha eden (yok eden) mühendis Baron Hosman, Sultan Abdülaziz eski eserlerin yıkılmasına müsaade etmiş olsaydı, beş milyon liralık projesiyle İstanbul'u da Paris'e benzetecekti.

Yanan adliye dairesinden tramvay durağına doğru uzanan geniş bulvar, o projenin yegâne tatbik edilmiş olan kısmıdır. Avrupa'yı bu medeniyetin dışında görüp hayran olan Tanzimat ricali, «imarı belde» zihniyetiyle Hosman projesinden bir türlü vazgeçememiş; fakat «iradei şahane» hilâfına da tatbikata girişememiş; bir müddet sonra kadim (eski) «Divanyolu» nu tevsi (genişletme) ile emeline kısmen nail olmuştur. İşte «imarı belde» namı altında millî zevkin, millî duygunun, millî temayül

ve ihtiyaçların, millî hayatın, tek kelime ile millî icapların -asırlardan beri- halkettiği (yarattığı) mimarî eserlerimizi ve âbidelerimizi ihtiva eden ve millî zevk ve şehircilik an'anelerimize göre teessüs etmiş (kurulmuş) olan şehirlerimizi, bütün manevî hususiyetleriyle bize yabancı Avrupa ve Amerika şehirlerine benzetmek modası, memleketimizde, o tarihten beri mevcuttur.»

«Bakımsızlıklar, teseyyüpler (kayıtsızlıklar), takdirsizlikler ve menfaat endişelerile kaybettiğimiz ve etmekte olduğumuz millî san'at eserlerinin sayısı, büyük ve azap verici bir yekûn tutmaktadır. Bu hususta zelzelelerle sık sık zuhur eden ve her defasında büyük sahaları silip süpüren yangınlar da âmil olmuştur. Eski ahşap Türk konaklarını, Türk evlerini artık bulmak mümkün değildir. En eskileri üç yüz seneliktir: Bursa'da Sultan Murad'a atfedilen ev istisna edilirse Boğaziçinde Mirgüne kasrı, meşruta yalı, Topkapı sarayındaki Sofa kasrı, en eski ahşap binalarımızdır.

Zamanla kendi kendilerine harap olup çöken yahut zelzele ve yangınlarla mahvolan ahşap binalar için ancak acı duyulur... Fakat henüz tamirleri veya restorasyonları mümkün olup da yıkılmağa terkedilmiş bulunan, taşları, tuğlaları satılıp yıktırılan kâgir binalar için sadece acı duymak kâfi gelmez sanırım. Asıl lâyık olan, hicap duymaktır». (Sayı 7, s. 391 - 392).

Daha sonra da, eski eserleri sınıflandırarak ele alıyor ve onların kurtarılması, onarılması ve korunması için gerekli çareleri, usûlleri, tedbirleri anlatıyor.

IV — Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları I — Vesikalar

— A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Sayı I, Feyz ve Demokrat An-

kara Mat. Ankara 1953, Büyük boy (24x35 cm.) 100 sayfa + I - VIII (Mukaddime) + 74 sayfa fotokopya—

Osmanlılar devri nakış san'atı ile san'atkârları hakkında tarih kitaplarından bilgi edinmek mümkün değildir, hattâ bunlarda, nakkaş isimlerine dahi rastlamlamaz. Eğer bir nakkaş aynı zamanda şair ise şuara tezkirelerinde, hattatsa hattatlara ait tezkirelerde, başka bir meslek sâhibi ise terâcim-i ahval (biyografi) kitaplarında adı geçer; lâkin, bunlarda da isimden başka bir bilgi yoktur. Olsa olsa basma - kalıp ifadelerle nakış san'atında da mâhir olduğu kaydedilmiştir, hepsi o kadar... Gerçi nakkaş adlarına mevâcib. müşâhere - hârân, harc ve masraf defterleri ve ruznâmeler ile hüccet, i'lâm ve temessük gibi resmî muamelelere ait evrakda da tesadüf edilmektedir, ama, o ufak - tefek kayıtlarla nakkaşların biyografilerini öğrenmek mümkün değildir.

Mukaddimede işte bu türlü zorlukları misaller göstererek ortaya koyan yazar, ayrıca şu görüşlere de yer vermektedir:

«Avrupalıların -muhtelif dillerde yazılmış- büyük veya küçük ansiklopedilerindeki «Resim» ve «Minyatür» maddelerinde, ancak Mısırlıların, Yunanlıların, Romalıların, Bizanslıların, İtalyanların ve sâir Avrupa milletlerinin resim ve minyatürlerinden bahs edilmektedir. San'at tarihlerinde de, Türk nakşına ve nakkaşlarına dâir ekseriyâ (çok defa) bir kayda tesadüf edilemez; son zamanlarda Türk san'atından bahs edenlerin çoğu, hakikate mugayir (uymayan) hükümler vermekte, Türk nakış san'atı İran mahsûlü olarak gösterilmektedir. Sakız Ohannes Paşa-zâde müteveffâ Armenag Bey de ya gafletle veya bililtizam (bile bile), bu türlü hüküm verenlerin arasındadır.»

«Nakkaş» kelimesi, bu gün kullandığımız «Ressam» kelimesinin medlûlünden daha şümullü bir mana ifade eder. Ressâmlar, siyahkalemler, müzehhibler, musavvirler, şebihnüvisler, meclisnüvisler, tarrâhlar, renkzenler, cedvelkeşler, dıvar nakkaşları... hep «nakkaş» zümresindendirler.

Nakkaşların bazısı, yapacağı resmin bilcümle (bütün) çizgilerini çizer, nihayet rengi de vurur, bütün bir eseri bizzat kendi hazırlar, ikmal ederdi (bitirirdi). Fakat bazıları nakış san'atının bir kolunda, meselâ müzehhiblikte veya musavvirlikte yahut meclisnüvislikte ihtısas sahibi olup münhasıran o sahada çalışırdı. Binaenaleyh, bir meclis tasvirinde, her mütehassıs, üzerine düşen vazifeyi ifa eder ve eser de böylece, şirket hâlindeki çalışma mahsulü olarak ikmal edilmiş olurdu. Bundan dolayı, ekser nakış eserlerinde, meselâ tezhiblerde veya minyatürlerde, san'atkâr imzası yoktur.»

Bu mukaddimeden sonra yazar, mevâcib, müşâhere-hârân, harc ve masraf defterleriyle diğer resmî evrak ve hatt-ı humâyûn gibi mühim belgelerin ışığı altında şimdiye kadar bilinmeyen Hicrî on birinci asır Hâssa nakkaşları hakkında bilgi vermektedir. Bâkir vesikalar üzerinde çalışılarak hazırlanmış olan bu orijinal tetkiknâme üç büyük fasikülden oluşmaktadır. İlk fasikül, vesikaların metinlerini, endeksi ve tıbkı-basımları; ikinci fasikül, yazarın Osmanlı nakkaşları hakkında yaptığı araştırmalarla vardığı neticeleri; son fasikül ise, kütüphane, arşiv ve kolleksiyonlarda mevcud nakş eserlerinin kısaca tavsifî cedvelini ihtiva etmektedir. Elimizdeki birinci fasikülde 136 vesikanın metinleri ve fotokopyaları ile harf sırasına ve kaynaklarına göre nakkaşların isimleri yer almaktadır.

V — Türk Cild San'atı Tarihi Araştırmaları I — Vesîkalar

— A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Türk ve İslâm San'atı Tarihi Enstitüsü Yayınları Sayı 3, Güven ve Sevinç Mat. Ankara 1954 —

Mukaddimede: «Türk cild san'atı tarihi araştırmalarının bu birinci fasikülü ile, ilim âlemine, elimde bulunan Türk cildciliğine ve mücellidlerine ait vesikalardan ancak 77'sini arzetmekteyim; bunlardan 72'si mevacib defterlerinden, 5'i de -numune olarak- ilâve ettiğim diğer vesikalardan alınmış kayıtlardır». «Bu vesikalar delâletiyle -aşağı yukarı- üç asırlık bir müddet içinde Enderun'da yetişmiş ve Hâssa hizmetinde çalışmış olan mücellidleri, zamanları, mevâcibleri, dereceleri, hattâ san'ata intisab (giriş), infikâk (ayrılış) ve vefat tarihleri ile öğrenmekteyiz.»

«Mücellidler -işledikleri rûmî ve hatâî tezyinat ile teferruatı ve bunların terkibleri, telvinleri ve sair hususiyetleri tezhib san'atını öğrenmeğe mütevakkıf (bağlı) olduğu için- ekseriyetle (çoğunlukla) müzehhipdirler. Nakkaşlar arasında olduğu gibi mücellidler arasında da muhtelif sınıflar ve ihtisaslar vardır» denildikten sonra, vesikalar yayımlanıyor. Eserde, mevâcib defterlerine kayıtlı Cemâat-i Mücellidân'a dair vesikalarla, harf sırasına ve kaynaklara göre mücellidlerin isimleri neşredildiği gibi vesikalardan fotokopyalar da verilmektedir.

VI — Osmanlı Tabâbeti Tarihine Ait Vesikalar I. Cerrâhlar - Kehhâller

— Tarih Vesîkaları, Yeni Seri, I. Cild, Ağustos 1955, Sayı 1 (16) -Ayrı Basım- Maarif Basımevi, İst. 1955, 116 sayfa ve devamı —

Sunuş yazısında, Türk medeniyeti tarihinin bir halkasını oluşturan Osmanlı tababeti ile Osmanlı tababeti tarihi üzerine, bütün eski kaynaklara (tarih, biyografi, tıb kitapları, menâkıbnâme, seyahatnâme, ansiklopedi, resmî siciller...) ve -bilhassa ilk defa kendisinin bulduğu ve yayımladığı- yeni vesikalara dayanarak derli toplu, etraflı bilgiler veren yazar, Osmanlılar devrindeki hekimlerin -özellikle cerrahların ve kehhallerin (göz hekimlerinin)- yetişme ve çalışma tarzlarını anlatırken, şu noktalara temas ediyor:

«Osmanlılarda tababet, ya medrese ve hastahanelerde tahsil ve tatbikat görerek yâhud usta hekim, cerrâh ve kehhâllere çıraklık ederek veyâ âile ocağı içinde öğrenilirdi. Ayrıca «Hâssa Ehl-i Hıref» teşkilâtının «Müteferrika cemâati»nden müstaid (istidatlı) olanlar, cerrâh ve kehhâl olarak yetiştirilirdi. Hastahânelerde ve resmî müssesâtta (kuruluşlarda) vazife gören hekim ve cerrâhlardan başka dükkânlarında ve evlerinde çalışan ve hazâkatleriyle şöhret sahibi olan hekimler olduğu gibi sıra hekimleri ile mütetabbibler de vardı. Bunlardan başka Mısır, İran, Mâverâünnehir ve Hindistan'dan gelen veyâ davet edilen müslüman, yerli yâhud Avrupa'dan gelen musevî ve hıristiyan hekim, cerrâh ve kehhâller, Saray, ordu, resmî müessese ve medreselerde vazife aldıkları gibi, serbest olarak da çalışırlardı. Hekimlik öğrenmek isteyen, fakat mukaddemât-ı ulûmu (ilimlerin temel bilgilerini) tahsil etmemiş olanlar, tıb medreselerinde ve hastahânelerde tıb tahsil etmek imkânından mahrum oldukları için serbest hekimlere yâhut mütetabbiblere çıraklık ederek şöylesine hekim olurlardı. Tıb tedris edenlerle (öğretenlerle) hastahâne hekimleri, telif ve terceme kitablarından öğrendiklerini kendi tedkik ve tecribelerinin neticeleri ile birleştirerek hastalarını tedavi ederler; talebe veyâ mülâzimlere (stajiyer hekimlere) tabâbeti öğ-

retirlerdi. Bu iskolâstik ve ampirik usul ile teşhis ve tedavi, hastanın bünye ve mizacına göre ayarlanır, basit ve mürekkeb ilâçların tatbik miktarı tayin olunurdu.»

Daha sonra, Osmanlı medreselerinde tıb talebeleriyle hastahanelerde çalışan hekimlerin faydalandıkları telif ve tercüme eserlerin belli başlıları hakkında izahat veriyor ve Osmanlı tababeti ile Avrupa tababetini karşılaştırarak şu sonuca varıyor:

«Hemen hemen XVIII. asra kadar Avrupa tababeti de, ileri hamleler müstesna, Osmanlı tababeti gibi, iskolâstik ve ampirik usule ve talime müsteniddi (öğretime dayalıydı.) Bu arada ruhanî ve hurafevî tıb meslekleri de revacta idi. Meselâ: Firenginin astrolojik tesirler altında tekevvün ve tezahür ettiğini (meydana geldiğini ve göründüğünü) iddia edip o yoldan kat'i tedavi çarelerini aramakta idiler. Râhibler de asırlarca ruhanî tababetle hastaları tedaviye çalışmışlardır. Üfürükçülük, halk tababetine de geçmiş olan tılsım, bizde olduğu gibi, Avrupa'da da, lâik tababetin ilerlemesine ve müsbet neticeler elde edilmesine rağmen asırlar boyunca devam etmiştir.

Osmanlılar devrinde, Tanzimattan evvel, Saray ve devlet teşkilâtında tababete, tabib, cerrâh ve kehhâllere verilen ehemmiyet ve kıymetin derecesini evrak hazinelerinde mevcud müşâhere-hârân ve mevâcib defterleri, hükümler, rûz-nâmeler, vakfiyeler ve sair vesîkalar, pek vâzıh (açık) olarak göstermektedir. Enderun'da, bîrunda ve bütün devlet teşkilâtında vazife gören tabib, kehhâl ve cerrâhların mikdarı ve maaşları, hasta ve mecruhların (yaralıların) tedavilerine nasıl itina gösterildiğini de isbat eder.»

Osmanlı tababetine dair arşivlerimizde bulunan vesikaları yayınlamadan önce, umumiyetle Ehl-i Hıref def-

terlerindeki kayıtlara dayanarak cerrah ve kehhâllerin idarî ve malî durumlarıyla ilgili -bugüne kadar bilinmiyen- bazı esasları da açıklıyor. Araştırmacımız, sunuş yazısının sonunda, Tıbbiye'de okuduğu yıllardan beri Osmanlı tababeti tarihiyle ilgilendiğini, henüz görülmemiş olan vesikaları bulup yayımlamak suretiyle tıb tarihine ve müelliflerine faydalı olmak istediğini söyledikten sonra, bu yoldaki çalışmasını İst. Tıb Fakültesinde 1917 - 1922 yılları arasında talebe olarak bulunan tabib arkadaşlarına, eski meslekdaşlarına ithaf ediyor. Arkasındanda kronolojik olarak (I. kısımda H. 1103 yılına kadar), Cemâat-i Etibbâ (Cemâat-i Etibbâ-i Hâssa), Cemâat-i Cerrahîn (Cemâat-i Cerrahîn-i Hâssa), Cemâat-i Kehhâlân-ı Hâssa (isim yoktur), Cemâat-i Müteferrika (Cemâat-i Müteferrika-i Cedîd, Cemâat-i Müteferrika-i Cedîde ve Silsile-i Cedîd, Cemâat-i Müteferrikagân-ı Cedîd) ve Şâgirdân (asistanlar)'ın adlarını bildiren Cemâat-i Ehl-i Hıref'e ait Mevâcîb defterlerindeki kayıtları yayımlıyor.

VII — Hicrî 1131 tarihinde Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musiki San'atkârları Tezkiresi (Nâzımı: Kilârî Ahmed Refî')

— İstanbul Enstitüsü Dergisi II, İstanbul Mat. İst. 1956 (Ayrı Baskı) s. 139 - 168 + 13 sayfa fotokopya (Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi No. 1479, varak 1'den 13'e kadar) —

«Enderunlu Ahmet Refî'in İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi yazmaları arasında 1479 numarada kayıtlı 1131 hicrî tarihli manzum tezkiresi, bize, Sâlim ve Râmiz'in şuara tezkireleri ile Es'ad Efendi'nin Atrab-ülâsâr'ında ve Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddin Efendi'nin Tuhfe-i hattâtîn'inde münderiç (bulunan) bazı Enderunlu şâir, musikişinâs (bestekâr, hânende, sâzende) ve

hattatları, kendi görüşüne göre, tavsif ettiği gibi, başka terâcim-i ahvâl kitaplarında isimlerine tesadüf etmediğimiz Enderunlu san'atkârları da tanıtmaktadır. Tezkire, 21 fasla ayrılmıştır. Birinci ve yirmi birinci mukaddime ve hâtime fasılları, Üçüncü Sultan Ahmed'in, diğer fasıllar da, san'atkârların tavsifine tahsis edilmiştir.

Tezkirede on şâir (üçü münşi, üçü hattât, biri hânende, biri sâzende, biri tarih-şinâs, biri âlim, altısı Has odalı, üçü hazîneli, biri kilerli), sekiz musikişinâs (sekizi hânende; üçü sâzende, ikisi çevgânbâz, biri mütatabbib, biri hilâlci, biri mütefennin; biri tanburî, ikisi cöğür-zen; dördü çavuş, dördü kilerli, biri seferli, biri molla, biri derviş, biri çavuş-başı, biri ser-hânende) olmak üzere on sekiz şiir, inşâ, musikî ve yazı san'atkârı vardır; bunlara bir de tezkirenin nâzımı Ahmed Refî'i ilâve edince, mikdar on dokuza bâliğ olur. Yaptığımız araştırma neticesinde tezkirede münderiç san'atkârlardan altısını kat'î, ikisini takribî (yaklaşık) olarak diğer tezkirelerde bulabildik; iki san'atkârın eserlerine de şarkı mecmualarında tesadüf ettik. Tezkirelerle şarkı mecmualarında isimlerini bulamadığımız san'atkârların mevcudiyet ve hüviyetlerini ancak Ahmed Refî'in tezkiresinden öğrenmekteyiz.»

Yukarıdaki açıklamalarla konuya giren araştırmacı, manzum tezkire ile birlikte diğer bütün kaynakları da inceleyerek Enderunlu san'atkârlar hakkında derli toplu bilgiler veriyor. Bu arada tezkirenin nâzımı Ahmed Refî'in -biri Bekir Çevuş, öbürü Hasan Çelebi tarafından bestelenmiş olan- iki manzumesini de tanıtıyor.

Tetkiknâmede ayrıca, tezkirenin tam metnini ve 13 varak halinde fotokopyalarını yayımlıyor.

VIII — Birkaç Mühim Arşiv Vesikası

— İstanbul Enstitüsü Dergisi III, İstanbul Mat. 1957 (Ayrı Baskı) s. 33-42 —

Yazar, bu incelemesinde: (Biri, fetihten sonra İstanbul'un nufus ve iskân durumuna, ikisi Acemioğlanlara, ikisi de İkinci Sultan Murad ile Abdülmecid zamanlarındaki musikî hareketlerine dair) beş mühim arşiv vesikasını yayımlamıştır.

Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve fethi müteakip İstanbul'un iskân işlerine ne derece ehemmiyet verildiğini gösteren birinci vesika, İstanbul Kadısı Muhyiddin Çelebi ile İstanbul Zâimi Mahmud Çelebi marifetiyle tutulan Muhasebe icmal defteridir. Vesika metni incelendiğinde, fetihten sonra 25 sene gibi pek az bir zamanda İstanbul'un nasıl Türkleşmiş olduğu -rakamların belâgatiyle- açıkca görülmektedir. Kayıtlara göre: İstanbul ve Galata'da 9.753 müslüman Türk ve 31 müslüman çingene evine mukabil 4.893 hıristiyan rum, ermeni ve Türk ermenisi ile firenk, 1.647 musevî evi mevcut olup müslüman evlerinin müslüman olmıyanların evlerinden 3.244 ev fazla olduğu meydana çıkmaktadır. Vesikada «nasrânî» diye kaydedilenler, Bizans rumlarıdır. Rumların İstanbul ve Galatadaki evlerinin toplamı 3.743 tür; müslüman evleri, rum, hıristiyan ve gayr-ı müslim evlerinin aşağı yukarı iki mislidir.

İkinci vesika, Devşirmelerle ilgilidir. Araştırmacı, daha önce Ülkü mecmuasında Mimar Sinan'ın hayatı hakkında neşrettiği bir makalede, müslümanlardan da oğlan devşirildiğini bazı belgelere dayanarak bildirmiş ve Anadolu'dan devşirilip san'at cemaatlerine verilenlerden bir kaç ismi misal olarak kaydetmişti. Bu defa, Topkapı Sarayı arşivinde bulduğu bir defter, hem bu meseleyi kökünden halletmekte hem de şimdiye kadar meçhul

bulunan «devşirme defterleri» nin bir örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek bu defter, gerekse üçüncü vesikada yayımlanan arîza ispat etmektedir ki, sadece eşraf ve papas çocukları değil, kullar da devşirilmiştir. Neşredilen vesikada Bosna vilâyetinden toplanan ve Enderûn-ı Humâyûn'a verilmesi ferman olunan bu Acemioğlanlardan 60'ının isimleri ve eşkâli zikredilmektedir.

Üçüncü vesika, Neretova ve Sarayovası kazalarından devşirilmek üzere seçilen oğlanların adlarını ihtiva eden bir arîzadır.

Dördüncü vesika, on altıncı yüzyıl başlarında kaleme alınmış tek sahifeden ibaret bir arzıhaldir. Araştırmacının vaktiyle Musiki Mecmuasında yayımladığı bazı vesikalardan da anlaşılacağı üzere on beşinci asırda İkinci Sultan Murad'ın Sarayında kıvamını bulmuş olan musiki hareketleri, onu takibeden padişahların zamanında artarak devam etmiştir. İşte bu vesika da bir reislikle idare edilen bu musıki teşkilâtının mevcudiyetini doğrulamaktadır.

Beşinci vesika: Araştırmacı bu vesikayı şu cümlelerle sunuyor: «Sultan Abdülmecid'in garp musıkisinin meclûbu ve hamisi (tutkunu ve koruyucusu) olduğu mâlûmdur. Garp musıkisi, onun zamanında muzıkasıyla, orkestrasıyla resmî teşkilât arasında yer almıştır. Liszt gibi büyük bir bestekâr da dahil olmak üzere İstanbul'a pek çok garp musıkişinasları ve icrakârları gelmiş ve sarayda konserler vermişlerdir. Topkapı Sarayı arşivindeki E 2086 numaralı vesika, o sıralarda Fransa'dan dağlı hanendelerin (halk musıkisi korosunun) de geldiklerini haber vermektedir. Rik'a ile yazılı olan vesika, sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın arzıdır.»

Vesika metninden anlaşıldığına göre, Mustafa Reşid Paşa, Padişaha, heyetin hayli kalabalık olduğunu,

«dâire-i seniyye-i mülükâneye çıkmaları lâzım gelmeyüb, bağçede icrâ-yı san'at eylemeleri münâsib olacağına binaen, ol vechile yarınki çaharşenbe günü gurûb-ı şemsde (güneş batınca) mabeyn-i humâyûn-ı şahanede bulunmaları kendülerine (terceman vasıtasıyle) tenbih ettirilmiş» olduğunu arzetmektedir.

IX — Trakya Kitabeleri I. Hayrabolu Kitabeleri

— Tarih Vesîkaları, Yeni Seri, I. Cild, Ocak 1958, Sayı 2 (17) Maarif Basımevi, İst. 1958 (Ayrı Basım) s. 1-11 —

Bir zamanlar, Rumeli'nin ilim, irfan ve tasavvuf hareketlerinin bir merkezi olan Hayrabolu'yu bugünkü hâliyle -evleri, sokakları, dükkânları, kısmen veya tamamen yıkılmış mimarî eserleriyle- tanıtıcı kısa bir girişten sonra,

1 — Hâlen mevcut mimarî eserleri;

2 — Hâlen münderis (yıkılıp gitmiş, izi ve nişanı kalmamış) mimarî eserleri;

3 — Hazîreler ve mevcut mezar taşları hakkında mühim bilgileri ihtiva eden bu inceleme 1945 yılında yapılan araştırmaların mahsûlüdür.

Netice bölümünde yazar, kasabanın imarı hakkındaki görüşlerini bildirdiği gibi, tarihî ve bedîî (estetik) kıymeti olan eserlerin ihyası, kurtarılması ve korunması yolunda temenni ve tavsiyelerini de dile getirmektedir.

X — Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri

— İst. GSA Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Yayınları : I, Berksoy Mat. İst. 1963. Büyük boy (27,5 x 20 cm.) 789 sayfa + Önsöz Plân ve resimler (Fi. 120 TL.) —

Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Müdürü ve Enstitü Yayım İşleri Kurulu Müdürü Rıfkı Melûl Meriç'in idaresi

altında yayımlanan ve 21 yazarın iştirakiyle -ikisi tercüme olmak üzere- 23 makaleyi ihtiva eden eser, araştırmacımızın imzasız bir önsözü ile başlamakta ve «Kaybettiklerimiz» başlıklı -yine imzasız- bir yazısı ile sona ermektedir. Önsözün ilk paragrafında: «Türk San'atı Tarihi Enstitüsü'nün teklifini yerinde bulan İstanbul Güzel San'atlar Akademisi Müdürlüğü, 1959 yılı Ekim ayı sonlarında, Türk San'atı Tarihi'nin çeşitli alanlarında yapılan araştırmalarla incelemeleri tek tek veya bir arada yayımlamayı uygun görmüş; bunun üzerine Akademi öğretmenlerine yazılı ve Akademi dışındaki bilgin ve uzmanlara sözlü olarak müracaat edilmişti. Pek kısa bir zamanda istenilen tetkiknamelerin büyük bir kısmı gelip birikti ise de -zuhur eden türlü türlü engeller yüzünden- basım işi bu güne kadar gecikmiş oldu. Bu gün ilim âlemine ilk cildini arzettiğimiz Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, bundan sonra bir biri ardınca cilt cilt çıkarılacak; ayrı ayrı san'at konularındaki büyük tetkik eserleri ile monografiler ve vesikalar yayımlanacaktır» denilmektedir.

Kitapta Rıfkı Melûl'ün oldukça geniş üç incelemesi de yer almaktadır. Bunlar sırası ile:

1. — Edirne'nin Tarihî ve Mimârî Eserleri Hakkında (s. 439 - 536)

— Ayrı basım: Berksoy Mat. İst. 1963, s. 1 - 100 —

Yazar, incelemesini takdim ederken, Milâdî 1361 veya 1362 yılında fethettiğimiz Edirne'nin son devirde vukua gelen istilâlar, yangınlar, zelzeleler, kişi ve kuruluşlarca yapılan tahribat yüzünden tarihî canlılığını, mahiyet ve hüviyetini tamamiyle denilebilecek ölçüde kaybetmiş olduğunu kaydettikten sonra: «İşte, bu sene, O'nun altı yüzüncü fetih yıl dönümünü idrak etmiş bulunuyor

ve fatihlerinin ahfâdı olan bizler, Garb Türklerinin mukadderatına istikamet veren bu «feth-i fütûh»u kutlulamağa hazırlanıyoruz.

Ne garip ve ne acı bir tesadüftür ki, «Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yıllığı» için altı sene evvel kaleme aldığım bu yazı, Edirne'nin 600. fetih yıldönümünde neşredilmiştir. Ve, âdeta bir MERSİYE olmuştur» demektedir.

10.IV.1962 tarihli bu sunuşu takibeden 10 Nisan 1956 tarihli ve «Başlamadan Evvel» başlıklı 5 sayfalık diğer bir açıklayıcı yazıda ise şu görüşlere yer verilmektedir:

«Evliya Çelebi'nin, daha sonra Leydi Montegü'nün Edirne'ye, Edirne'nin içtimâî hayatına dair yazdıklarını okuyanlar, yahut İkinci Sultan Abdülhamid ve Balkan harbine kadar Meşrutiyyet devirlerinde sefarethanelerin mensupları ile ecnebilere ve zevklerine mecbur Türklere eğlence merkezi olan Karaağaç vesilesiyle Edirne'yi görenler, şimdi Edirne'ye okuduklarından ve gördüklerinden canlı bir iz bulmak ümidiyle giderlerse sâdece sukut-ı hayâle (hayâl kırıklığına) uğrarlar.»

«Milletler, mâzilerine, mâzilerinden tevarüs ettikleri (miras aldıkları) mefâhire (övüncelere) ve medenî eserlerine istinaden yaşarlar. Çocuklarımıza medeniyetimizin sâdece yâd-ı tarihîsini mi mirâs bırakmak istiyoruz?.. Buna da sarahatle (açıkca) cevap verecek halde değiliz.

1918'de Erzurum ve havalisinde Ermenilerin iddialarını bî-taraf (tarafsız), garb milletleri murahhaslarından mürekkep tahkîk hey'eti huzurunda tekzîb eden (yalanlayan), sözlerimiz değil; âbidelerimiz, mezarlıklarımız ve mezar taşlarımız olmuştur.»

Daha sonra da Edirne'deki cami, mescid, tekke, medrese, imâret, mektep, çarşı, han, kervansaray, hamam, sebil, havuz, çeşme, köprü gibi yüzlerce tarihî ve mimarî eserlerin künyeleri yazılmakta ve satılan, yıktırılan, ortadan kaldırılanların hikâyeleri resmî kayıtlara dayanılarak anlatılmaktadır. Ayrıca, son 18 sahifede bu eserlere ait 72 fotoğraf sergilenmektedir.

2.— Türk San'atı Tarihi Vesikaları: Mimarîye âid vesikalar (s. 745-763).

Mukaddimede, Osmanlı Devletinin geniş ve tasnifli (sınıflandırılmış) teşkilâtı içindeki Cemâat-i Mi'mârân-ı Hassa mensuplarının vazifeleri anlatıldıktan sonra, Edirne'deki Meyve Kapanı (Hanı) inşaatı ve Sultan Selim Camii tamiratı ile ilgili dokuz vesika neşredilmiştir. Meyve Kapanı, III. Sultan Murad'ın irâdesiyle babası II. Sultan Selim'in camii ile müştemilâtına akar olmak üzere inşa edilmiştir. 996 yılında Pâdişâh tarafından Hâssa Baş mimarı Davud Ağa, Sultan Selim Camii'nin tâmirine, Mimar Hüseyin Çavuş da Meyve Kapanı'nın inşasına memur edilmişlerdir. Binanın projeleri İstanbul'a gönderilip tasvibe arzolunmuştur. Hanın inşa işleri hakkındaki dokuz vesikadan beşi, Edirne Kadısı Şemseddin Efendi'nin kaleme aldığı dört ilâm ile bir hüccettir. Üçü, Binaemini İbrahim Efendi'nin; biri de Müderris Mustafa Efendi'nin yazdıkları arîzalardır.

İncelemenin sonuna, Hicrî 997, Milâdî 1589'da inşa edilen Meyve Kapanı'na ait dört adet fotoğraf ile vesikaların fotokopyaları eklenmiştir.

3.— Türk San'atı Tarihi Vesikaları: Bayramlarda Pâdişâhlara hediye edilen san'at eserleri ve karşılıkları (s. 764-786).

-Ayrı basım: Berksoy Mat. İst. 1963, s. 1-25-

«Osmanlı Devleti'nin hırfet ve san'at teşkilâtı mensupları, bayramlarda, düğünlerde olduğu gibi saraya ilâve oda ve dairelerle kasır, sahil-saray ve cami inşaatı sırasında veya müteakiben, itina ile işledikleri işleri pâdişâhlara hediye olarak takdim ederler; in'am, ihsan ve atıye ile mukabele görürlerdi. Ziyadesiyle makbule geçen işlerin san'atkârları, çok büyük paralarla ve hıl'atlerle taltif olunurlar; ayrıca da müşahereharandan olanların aylıkları, mevacip alanların yevmiyeleri arttırılırdı. Bu san'atkârlar devletin bir nevi maaşlı ve ücretli memuru oldukları ve maişetlerini (geçimlerini) de bu yoldan -aylık veya yevmiye ile- temin ettikleri halde, yukarıda arzolunan vesilelerle padişahlara verdikleri hediyeler, kendilerinin himaye ve teşvik görmelerine, san'atın da terakkisine yol açardı.» «Şehzade ve Sultanlarla sultan-zâde ve Hanımsultanlarm, Devlet ricâlinin olduğu gibi yüksek rütbeli saray mensuplarının da ellerinde yine Hâssa san'atkârları tarafından, yazılan, resm ve nakşedilen, işlenen ve yapılan eserler vardı. Öldükleri zaman bu zevâtın muhallefatı (geride bıraktığı mallar), ekseriya mirasçıları tarafından haraç-mezad satılırdı. Hele tavâşîlerin (harem ağalarının) muhallefatı mirasçıları olmadığı için -dostlarına veya cami, mescid, tekke, kütüphane yahut mensup bulundukları koğuş gibi bir yere vasiyet etmemişlerse- musadere yolu ile ekseriya satılıp bedelleri Hazine'ye verilirdi. Bu mezadlar, saray, sahilsaray, kasr ve konakların kapuları önünde yapılırdı.

Akıllara durgunluk verecek mikdarda ünik san'at eserinin böyle elden ele geçmek suretiyle yangınlarda yanarak, rutubetten çürüyerek, kullanıla kullanıla eskiyerek, yıpranarak yok olduğunu tarihî kayıtlarla arşiv vesikalarından ve bizzat müşahedelerimizle mesmuatımızdan (gördüklerimizden ve işittiklerimizden) öğreniyoruz.

San'atkârların padişahlara bayram, düğün, zafer, cami ve ikametgâh ve saire inşaatı vesileleriyle hediye ettikleri musanna, (ustalıkla süslenmiş) eserlerinin neler olduğu tutulan hediye defterlerine, padişahların verdikleri paralar da atıyye, in'am, ihsan ve yevmiye masraf defterlerine kaydolunmuştur.»

Mukaddimede bu konu etrafında daha başka bilgiler de verildikten sonra, arşivlerimize pek azı intikal etmiş olan defterlerden «ilk defa» bir kaç numune nakledilmiştir. Önce hediye, sonra in'am defterlerinden alınan örneklerin fotokopyaları da incelemenin son sekiz sayfasında yayımlanmıştır.

XI — Mimar Sinan

Hayatı, Eseri I (Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine dair Metinler) -Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VI. Seri, No. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965-

Kitaba bir Önsöz yazan Uluğ İğdemir, Türk Tarih Kurumu'nca «dâhî Türk Mimarı Koca Sinan hakkında, en son incelemelerin ışığı altında büyük bir eser çıkarılması düşüncesi 1935 yılında doğdu» dedikten sonra, bu konudaki çalışmaların geçirdiği safhaları kısaca şöyle anlatıyor:

«Rıfkı Melûl Meriç en yeni belgelere dayanarak Sinan biyografisini yazacak ve Sinan'ın eserleriyle ilgili yazmaların eleştirmeli basımlarını (Edition Critique) hazırlıyacaktı. Bu eserler 7 tane idi.»

«Yazı Kurulu Başkanı Ord. Prof. Fuat Köprülü, her şeyden önce bu yazmaların basılmasını, tarihî kısmın bu yazmalardan da faydalanılmak suretiyle kaleme alınmasını uygun bulduğundan, rahmetli Rıfkı Melûl Meriç tarafından parça parça meydana getirilen eleştirmeli basım' lar 1939 yılı sonunda İstanbul'da Millî Eğitim Basımevi'-

nde basılmaya başlandı. Bunlardan ilk dördünün baskısı 128 sahife halinde bitmiş, dördüncü eserin son sahifesi (sahife 129) dizilmiş, fakat beşinci eserin müsveddeleri Basımevine verilmediği için basılamamıştı. Rahmetli Rıfkı Melûl Meriç, çeşitli işleri arasında geri kalan eserleri tamamlamak imkânını bulamadı.» İşte bu eser bu dört yazma eserin eleştirmeli basımıdır.

Kitabın «Mimar Sinan'ın hayatına ve eserlerine dair metinler» bölümünde şu vesikalar yer alıyor:

— Adsız Risale (Topkapı Sarayında müsvedde hâlinde bulunan ve yazarı bilinmeyen eksik bir risaledir. Buna «Adsız Risale» adı verilmiştir). Bu vesikada, bina olunan camilerin, mescidlerin, medreselerin, imaretlerin, darüşşifaların, su yolu kemerlerinin, köprülerin, sarayların, kervansarayların, mahazin (mahzenler) ve hamamların adları ve sayıları kayıtlıdır.

— Risaletül mi'mariyye (Tuhfet-ül-Mimarin'in ilk kaleme alınan müsveddesi olduğu anlaşılan ve eksik bulunan «Risalet-ül-Mimariye»).

— Tuhfet-ül-Mîmarîn (Risalet-ül Mimariye'den ufak tefek farklarla ayrılan fakat genellikle birbirinin aynı olan, yazarının asarı olduğu sanılan «Tuhfet-ül-Mimarîn»).

«Tuhfet-ül-Mi'marîn»: 12 kalemde, bina olunan camileri, mescidleri, medreseleri, darülhadîs ve darülkurra'ları beyan eder. Bina olunan imaretlerin, darüşşifanın (hastanenin), sarayların, su yolu kemerlerinin sayısını belirtir. Bina olunan cisirleri (köprüleri), bağçelerdeki kasır ve köşkü kaydeder. Bina olunan hamamları, mahzenleri, kervansarayları ve bürkeleri ve rıbatülhaylleri zikreder. Hatime (sonsöz) de ise «Bu bendelerinin tasarrufatını» beyan eder.

— «Risale-i Tezkiretülebniye» : Şair, nakkaş Saî Mustafa Çelebi'nin Tezkiretülebniye'si iki bölümden oluşuyor : a) Manzum kısım, b) Mensur kısım.

Mensur kısım, 13 kalemde : Bina olunan camilerin, mescidlerin ve ibadet yerlerinin, medreselerin, darülkurraların, türbelerin, imaretlerin, darüşşifaların, su yolları kemerlerinin, köprülerin, kârban-sarayların (kervansarayların), sarayların, mahzenlerin, hamamların adlarını ve sayılarını bildirir. Bu vesikada : 84 cami, 52 mescid, 57 medrese, 7 Darülkurra, 22 türbe, 17 imaret, 3 Darüşşifa (Merhum Sultan Süleyman Han Darüşşifası, Merhume Haseki Sultan Darüşşifası, Üsküdar'da Valide Sultan Darüşşifası), 6 su yolu kemeri, 8 köprü, 20 kervansaray, 35 saray, 8 mahzen, 48 hamam olmak üzere 367 eser kayıtlıdır.

Rıfkı Melûl Meriç'in hazırladığı kitapta ayrıca Mimar Sinan'ın Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bahçesindeki heykelinin bir fotoğrafı da bulunmaktadır.

BASILMAMIŞ ESERLERİ

A. Şiir kitapları :

1 — Enkaz

2 — Rubâiyyat-ı Melûl II

B. Monografiler (Araştırmalar - İncelemeler) :

1 — Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri

2 — Bayezıd Camii Mimarı - İkinci Sultan Bayezıd zamanı binaları, mimarları, san'atkârları (Tebliğ, Ank. 1958)

3 — Türk mimarisi tarihi araştırma ve incelemeleri

4 — Mi'mârnâme (tenkidli basım)

5 — Edirne'nin tarihî ve mimarî eserleri

6 — Kitâbeler

7 — Türk yazı san'atı

8 — Türk tababeti tarihi

9 — Türk tezyinî san'atları tarihi

10 — Türk musıkisi tarihi

11 — Mehter takımı teşkilâtı

ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

A — ŞİİRLERİ

B — ARAŞTIRMA
VE İNCELEMELERİ

A - ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER (*)

YAHYA KEMÂL İÇÜN GAZEL (13)

Demdir ki zevkimiz o reh-î nâzdan gelür
Bir lâhza Lâle Devri'ne pervâzdan gelür

Bir böyle vecd içinde bu cûş û hurûşumuz
Tâ Bezm-i Cem'den aks eden âvâzdan gelür

(*) Aşağıda isimleri yazılı şiirler, Rıfkı Melûl'ün İnkıraz'dan kendi eliyle seçip istinsah ettiği ve her birinin altına «İnkıraz'dan» kaydını koyarak ve daha başka notlar ilâve ederek imzalayıp bize verdiği örneklerdir:

1 — Yahya Kemâl içün gazel 2 — Faruk Nafiz içün gazel, 3 — Yakacık'ta, 4 — Havuz, 5 — Cıgara dumanları, 6 — Sarhoşluk, 7 — Serenad, 8 — O ses, 9 — Şehvet.

Bunları ve diğer şiirleri yayınlarken biz de - bir kısmına - bazı notlar eklemek lüzûmunu duyduk. Kendi notlarımızla onunkileri ayırmak için de altlarına adlarımızın baş harflerini yazdık.

(13) Yahya Kemal, Topkapı Sarayı arşivinde bazı yazmaları incelerken ekseriya bağdaş kurardı. Kallâvi saray fincanlarıyla ikram edilen kahveler gelince okumağa biraz ara verir, dostlarıyla sohbet ederdi. İşte böyle bir fâsılada Rıfkı Melûl bu gazelini okudu. Üstad beğendi:

«Duydum bu sırrı Hazret-i Üstâd'dan Melûl
Nazmın mükemmeliyyeti îcâzdan gelür»

beytini bir daha okuttu ve arkasından gülümseyerek hemen ilâve etti:

«Zevkın mükemmeliyyeti bağdaştan gelür»

Dünden kalan harâbe kenârında şi'rinin
Âheng ü lâhni mastaba-î sâzdan gelür

Duydum bu sırrı Hazret-i Üstâd'dan Melûl
Nazmın mükemmeliyyeti îcâzdan gelür

Geçtin Nedîm'i rûh-ı bülendinle ey Kemâl
Demdir ki zevkimiz o reh-î nâzdan gelür

Sene 1336 (1920)
İnkıraz'dan

ÜSTÂDIMIZ YAHYA KEMÂL

Bî-iştibâh odur bizim evc-î hayâlimiz
Eflâk-i şi're çıkmak içün perr ü bâlimiz

Lâfzî ve ma'nevî nice i'câz ü sihr ile
Sihr-î beyânımız gibi sihr-î halâlimiz

Efkârı tâze tab'ı musaffâ lisânı pâk
Zezm-î sühande nağme-serây-î makâlimiz

Mi'râca hâss olan o ilâhî kelâm ile
Kerrûbiyanla sohbet içün nutk-ı bâlimiz

Âtîye hükm eder gibi mâzîye hükm eden
Elhan-misâl lehce-i mahz-î zülâlimiz

Tîg-î zebân-î terle cihangîr-i nazmımız
Mülk-î beyanda saltanat-î bî-misâlimiz

Yahyâ Kemâle böyle deriz bizler ey Melûl
Üstâdımız efendimiz üss-î kemâlimiz

19.III.1950 Pazar
Nakkaşbaba sâhili

MİHRÂBÂD

«Şeb nedir körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh»

— Yahya Kemâl —

Pür-tarab bir devri bir şeb subha dek yâd eyledik
Hân-ı nûşânûş-ı Ahmed Hânı dilşâd eyledik
Cûş edüp taşdık kederden neşve îcâd eyledik
Mihnet eyyâmında Mihrâbâdı âbâd eyledik

Ta Nevâ Kâriyle inlerken Bâhâî Körfezi
Oldu bezm-i kâmımız şevk-u neşâtın merkezi
Câm-ber-leb karşıdan gördük gelür duht-ı rezi
Mihnet eyyâmında Mihrâbâdı âbâd eyledik

Ey nesîm ey âşinâ-yı meclis-i şi'r-ü tareb
Görmedin yıllardır elbet böyle âlem böyle şeb
Şive-i âhengimizden oldu Devran beste-leb
Mihnet eyyâmında Mihrâbâdı âbâd eyledik

BOĞAZDA SEYRAN

Elde etmekçün hayâtın bir teselli ânını
Peyledik eyyâm-ı sayfın bir şebî nîsânını
Dinleyüp evtâr-ı kalbin en girift elhânını
Fecre dek nakş-ı hayâl ettik Boğaz seyrânını

Mutrıb-ı mehtâb ile demsâz olup cûş eyledik
Lücce-î âlâmı külliyyen ferâmûş eyledik
Böyledir kânûnu Cemşîd'in dedik nûş eyledik
Fecre dek reşk-î zülâl ettik Boğaz seyranını

Âh edince kişver-i ta'b'-ı selîmin Hüsrevi
Arşa pervâz eyledi Sûzıdilârâ peşrevi
Hâsılı olduk yîne Yahya Kemâl'in peyrevi
Fecre dek bezm-î Kemal ettik Boğaz seyranını

FARUK NAFİZ İÇÜN GAZEL

Seninle peyrev olanlar Kemâl'e devrinde
Seninle verdi güşâyiş hayâle devrinde

Alınca şeklini Üstâd'dan bu son cereyân
Vücûd verdi nihâyet muhâle devrinde

Edince bedrini idrâk o nev-nihâlin hiç
Gelür mü akla çırâgân ü lâle devrinde

Melûl sıdkı bu mazmûnumun müsellemdir
Bu eski nazmımızın istihâle devrinde

Tesâhub etmedi aslâ senin kadar hisse
Seninle pey-rev olanlar Kemâl'e devrinde

1921, İnkıraz'dan

TAHMÎS-İ (14) GAZEL-i NEDİM

Bir öyle işâret ki sarahat var içinde
Beytülharem-i vuslata dâvet var içinde
Subh olsa da hattâ yine vuslat var içinde
Bir söz dedi cânân ki kerâmet var içinde
Dün gîceye dâir bir işâret var içinde

Cânana geçen yaz talebim eyledim i'mâ
Ol mah cevaben ne dursun dedi hâlâ
Bir meygedeye azm edelim şöylece farza
Meyhâne mukassi görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah başka letâfet var içinde

Almış haber evvelce meğer azm-i hisarım
Bir zevraka bindik bir o bir de dil-i zârım
Gösterdi geçen bir kayığı bak dedi yârim
Eyvâh o üç-çifte kayık aldı karârım
Şarkı okuyup geçdi bir âfet var içinde

(14) Tahmis: Bir gazelin, her beytine üçer mısra' ekleyerek onu Muhammes (beşleme) hâline getirmektir. M. T.

Gördük ki kurulmuş yine bir meclis-i yârân
Taksim ediyor ah ederek mutrib-i devran
Tâ râhat-ül ervaha kadar geldiği bir an
Olmakda derûnunda havâ âteş-i sûzân
Nâyin diyebilmem ki ne hâlet var içinde

Her def'a «Melûl» öyle sorup durma ki netdik
Gâhi Moda gâhice Bebek semtine gitdik
Amma ki Çubuklu'ya da hayli sefer etdik
Ey şûh Nedîmâ ile bir seyrin işitdik
Tenhâca varıp Göksu'ya işret var içinde

1339 (1923)

GAZEL

Mürüvvet eyledi eyyam-ı nâleden sonra
Gurur nâzını bir gün izâleden sonra

O çeşm-i nâz ki mecnûn eder fütâdesini
Nigâh-ı şûhunu nâgâh imâleden sonra

Hezâr bûse verir lâ'l-i âteşîninden
Eliyle sunduğu bir tek piyâleden sonra

Ne zevk-i meclis-i işret kalır ne şevk-i tarab
Geçer bu neşve-i dem nîm sâleden sonra

«Melûl» inan ki bu mestî humâre dek sürmez
Bu bezm-i Cem dağılır vakt-i lâleden sonra

1340 (1924)

HAMAMÎ-ZÂDE'YE REFAKAT

Çubukçu-zâde 'Sıtkı'ya

Niyâz-ı nâz ile derler gül-i hezâr öpüşür
Muvakkat olsa da her fasl-ı nevbahâr öpüşür

Niçin benimle öpüşmez o nâz-perver-i aşk
Cihâna şöylece bir baksa âşikâr öpüşür

Görür taraf taraf olmuş mesar-ı şevk ile hep
Her âferîde-i bihad ve bîşümâr öpüşür

Geçende bir gece ser meclis-i tarabda o şûh
Göründü dîdeme rakkas-ı bîkarar öpüşür

Humâr ile süzülüp bazı karşılaştıkça
Nigâh-ı mest ile çeşmân-ı hâledâr öpüşür

«Melûl» o kâfiri insan görünce mest olmuş
Gider bir öyle ki bî-sabr-u ihtiyâr öpüşür

GAZEL

Erdi hazâna gülşenimiz lâlezârımız
Rü'yâya döndü gitti geçen nevbahârımız

Artık bu ferr ü şevketi pejmürde bâğda
Esmez nesîmimiz akamaz cûybârımız

Gördük remâd-ı şevk ile dolmuş derûn-ı dil
Solmuş hayâlimizdeki nakş-ı nigârımız

Bîgâneyiz ne çare bütün âşinâlara
Bîgânedir bu gün bize agyâr-ü yârımız

Bülbül hamûş gül mütehayyir gönül harâb
Mebhût ü lâl hâtıra-i târümârımız

Hâk-i vücûde zahm-ı şitâ ermeden Melûl
Bitsün bu ömr-i gümşüde-i müsteârımız

28 Şubat 1950

GAZEL

Âhir göründü bahtımızın necm-i âfili
Vaktinde oldu mihr-i murâdın mukâbili

Hayfâ ki anlaşılmadı evvel kıranları
Mechûl kaldı gitti medar ü menâzili

Ferr ü fürûg-ı aşk ile tenvir eden odur
Hem arş-ı kalbi hem de semâ-yı mahâfili

Bin şevk-ı canla dün gece burc-ı visâlde
Gönlünce hall edildi mahabbet mesâili

Olsun Melûl o yâr ile her iktirânımız
Bahtın mukadder ettiği sa'din muâdili

17 Mart 1950 Cuma

Astrolojik bir gazel bu!.. Istılahlarından belli ne olduğu.

İşte o kadar!..

R. M. M.

GAZEL

Rûh epsem olur aşk-ı nev-i mu'tezilimden
Aşk âteş alur rûh-ı ter-i münfailimden

Mızrâbımı bir âh ile bir kerre vurunca
Bin âh-ı felek-sûz çıkar târ-ı dilimden

Bir âh ediversem tutuşur mülk-i hafâda
Ervâh u melâik nefes-i müştailimden

Uşşak yanup öğrenecektir ne imiş aşk
Fânilere miras eser-i müntakılimden

Elbette yanar sine-i kabrimdeki güller
Her zerre-i muhrık-sıfat-ı âb ü gilimden

Berdülacûzun son günü — 1950

Not :
Bu gazelimi nedense severim.

R. M. M.

GAZEL

Nesîm-i neşve esen nevbahâr günleridir
Hezâr-ı bâg-ı dilin bahtiyâr günleridir

Mesâr ü şevk ile pürdür piyâle-i âlem
Şarab-ı zevk ile def'-i humâr günleridir

Çeküp piyâleyi bezm-i tarabda yâranla
Terennüm eylenecek Nakş ü Kâr günleridir

Bahâr günleri aşüftedir nigâr-ı cihân
Bütün güzellerin en şivekâr günleridir

Zaman-ı ömrümüzün mevsim-i hazânında
Cenâb-ı tab'a muvafık şikâr günleridir.

Gazâl-i kûh-visâl olmasun mu tîre hedef
Melûl kâm alacak nevbahâr günleridir

Şubat 1950

GAZEL

Sahâb-ı merk ile örtüldü sath-ı âfâkım
Hâzâna erdi hayâtım bahâra müştâkım

Zamanla her biri şîrâzesinden ayrıldı
Bozuldu cid-i vücûdum dağıldı evrâkım

Müdâm ye's ile bed-mest-i ömr iken bir gün
Pür etti bagteten eflâki şevk-ı işrâkım

Hümâ-yı aşk fezâ-yı hayâle perr açdı
Bir anda başladı pervâza tab'-ı berrâkım

Melûl şimdi bu hâletle sahn-ı âlemde
Hazân içinde de olsam bahâra müştâkım

17/3/1954

GAZEL

Füsûn ü fitneyi nâz ehli senden öğrensün
Yanup yakılmayı uşşâk benden öğrensün

Rizân olursa eğer teşne-gân-ı bâde-i şevk
Rahik-ı bûseyi sen gül-dehenden öğrensün

Visâl kadrini hakkıyle bilmeyen varsa
Bu sırr-ı hılkati ben berk-zenden öğrensün

Zebân-ı hâl ile söyleşmek isteyen gelsün
Bu fenn-i ülfeti sen pür-fitenden öğrensün

Emîr-i mülk-i fenâdır esîr-i aşk u havâ
Soran bu hikmeti ben can-be-tenden öğrensün

Nişîb-i bahtı firâz eylemek dilerse Melûl
Fütâde-gânını âbâd edenden öğrensün

15/2/1954

YAKACIK'TA

Ali Mümtaz'a

I

Öğleden Sonra

Karşımda bir yılan gibi Marmara,
Küçükçekmece'den tâ Ada'lara —
Kadar uzanıyor pul pul sırtıyla...

Saklarından* ayrı düşen her yaprak,
Uçuyor rüzgâra tâbi olarak
Kalbleri ürperten bir hışırtıyla.

O kadar serin ki Şadırvanbaşı...
Bağrı yanıkların sanki sırdaşı
Musluktan teselli gibi akan su...

Güneşin altında eriyor toprak...
Rüzgârla birlikte dağlar aşarak
Esiyor bir ılık bahar kokusu.

(*) Dallarından demek daha doğru olur. R. M. M.

Yakacık sırtları dalgın uyuyor...
Baharın şevkini içten duyuyor
Dik yamaçlardaki ağaçlar dal dal.

Uzak vadilerden geliyor bir ses...
Ağlayan, inleyen bitkin bir nefes :
Derdini hıçkıran hasta bir kaval.

II

Akşam

Aşkını içinden duyan gönülle
İmana benzeyen bir tevekkülle
Seni bekliyorum kollarım açık.

Aşıyor bir ılık bahar rüzgârı
Bir yarım daire çizen dağları...
Bir hulya içinde şimdi Yakacık.

Eteklerine mor gölgeler inen
Kına rengindeki dağın üstünden
Sisler dağılıyor, güneş batıyor.

Akşam garipliği çöktü her yana...
Gurubun bu öksüz siması, bana
O donuk benzini hatırlatıyor.

Günün uzaklaşan son ışıkları,
Ardından sürüyor hasta rüzgârı
Kalbinin kalbimi çektiği gibi.

Kim bilir ne kadar tatlı hâtıra
Taşıyor Koru'da bu sıra sıra —
Kollarını açan her ağaç dibi?!...

Kol kola gezinen çiftlerle dolu
Bu saatte şimdi Ayazma yolu...
Bu yoldan tek geçen, yalnız ben varım!...

Şimdi bir hüzün var tehassüsümde :
Şekl alıyor birer birer gözümde
Annesi olduğun hâtıralarım.

Ağır adımlarla uzaklaşırken
Bir damla süzüldü kirpiklerimden,
Bir damla çîy gibi toprağa düştü.

Belirdi gözümde çok uzak bir gün :
Benim ağladığım, senin güldüğün
O gün ki, bir damla yaş süzülmüştü

Gözümden bir gönül ürperişiyle...

İnkıraz'dan

Poşad

HAVUZ

Hasan Rasim Us'a

Bir havuz... Anlatmak, hem güç hem uzun...
Çılgın âşıkları var bu havuzun :
Başında bekliyen yüzlerce saksı.

Sevgilim, bu havuz, bilsen ne güzel...
Üstünde yapraktan gölgeler yüzer.
Ne güzel havuzda suların raksı...

*
**

Gâh durgunlaşarak, gâh titreşerek
Dallardan süzülen zıyalar renk renk :
Kırmızı, lâciverd, sarı, yeşil, mor.

Yaprakların aksi vurdukça suya
Renkler kaçışıyor birer kuytuya...
Renkler boğuluyor, renkler ölüyor!...

Havuzun kuzahî sathına yer yer
Güneşin aks eden o pençe pençe —
Hüzmeleri girift sular işliyor...

Havuzun ka'rında solan hüzmeler,
Saatler geçtikçe, anlar geçtikçe
Hem derinleşiyor, hem genişliyor.

Akşamın bir ande ruha işliyen
Bir keder düşünce bağrına renkten
Havuzun o içli kalbi kanıyor.

Her lâhza küllenen, her lâhza sönen
Gurubun sıçrayan ateşlerinden
Bulutlar yanıyor, sular yanıyor.

Havuzun gittikçe gümüşîleşen
Donuk bakışından, uçuk benzinden
Sevdâ çektiğini öğrenecekler.

Yıldızların çapkın âşıkları var :
— Havuzun içinden göz kırpıyorlar —
Mehtâb böcekleri, gümüş böcekler.

Seni hatırlatan yıldızlarıyle
Heyecanla vuran nabızlarıyle
Her akşam, burda da ağlayanlar var :

Genç yaşta doymadan aşka, bahara
Sularda kaybolan kurbağalara
Mersiye okuyan genç kurbağalar...

Temmuz 1924
İnkıraz'dan

CIGARA DUMANLARI

Tevfik Celîs'e

Dağılır lâhzada her halkası bin şekle girip...
Dalarım gayr-i irâdî : cigaramdan bu duman —
Bir zıyâ hüzmesi hâlinde çıkarken tel tel.

Yükselen mâvi dumanlar arasından belirip
Canlanır benzi uçuk bir ölü haliyle o an
Rengi solmuş, erimiş,boynu bükülmüş bir emel!

Yükselirken cigaramdan bu soluk mavi duman
Islanır uçları kirpiklerimin... — Bağrımdan —
Süzülüp bir iki yaş damlası sessizce düşer.

Saplanır kalbime bir lâhzada bin bir hançer...

Sonra bir lâhza dumanlar arasından belirip
Bakıp ağlar o benim her gece rü'yama girip
Beni mecnun gibi dîvâne eden ince vücût!...

Silinir sonra habersizce o gök mavi bulut...

1921
İnkıraz'dan

Psiko-analiz

SARHOŞLUK

Herkes buluşup Bezm-i Ezel'de
«Tâli» denilen meyden içerken
Birlikte biz içmiştik o'nunla
Yalnız ikimiz aynı kadehten.

Bir damla tadıp «İç» diye verdi...
İçtim, hem o'nun içtiği yerden.
Ben yandım içimden, o ayıldı
Son damla kadehten süzülürken.

Gittikçe bütün bağrımı yer yer
Yangın gibi sarmakta buhârı.
Arttıkça hayatımdaki günler
Günler gibi artmakta humârı.

Mart 1927
İnkıraz'dan

SERENAD

Şâhâne gözlerinle süzerken uzakları
Engin bakışlarındaki mânâyı anladım
Anlat: dudaklarında gezerken melûl adım,
Rûhun, niçin düşünceli; benzin, niçin sarı?...

Mehtab gezintisinde olurken gecen yarı,
Etsem de böyle gölgeni takîb adım adım
Hakkıyle anlaşılmıyacak belki maksadım
Bir gün de aşkının beni öldürse sarsarı.

Arkanda serseri dolaşan, sâde ben değil...
— Derd olmasın içinde — emin ol ki, Sen değil,
Bahtım, sürüklüyor beni enginden engine...

Uğrunda hiçe gitse de hattâ emeklerim
— Bir kerre belki ye'se kapılmaksızın yine —
Ben, yollarında böyle gezer, böyle beklerim!...

1921
İnkıraz'dan

Psiko - analiz

O SES

Bir göz gözü görmez gece vakti,
Bir ben uyanık, uykuda herkes.
Aks etti karanlıklar içinden
Bir bilmediğim, duymadığım ses.

Yıllarca bu ses, dinmedi asla;
Her an, kara bahtım gibi esti.
Lâkin bu sesin bestesi, önce,
Bir başka havâ, başka hevesti.

Susturdum o sarhoş sesi bir gün,
Sandım bu susan, son nefesimdi;
Bir kahkaha fışkırdı içimden,
Bildim, bu, benim kendi sesimdi...

Mart 1927
İnkıraz'dan

Psiko - analiz

ŞEHVET

Bir yıldırımın isâbetiyle
Can verdi de rûhumun sükûnu,
Şimşeklenerek sinirlerimden
Fışkırdı birer alev sütûnu.

Yer yer tutuşup bütün vücûdum
Baştan başa oldu bir cehennem.
Her zerresi ayrı bir yanardağ,
Saçmakta şirâre her mesâmem.

Bir fırtına sür'atiyle geçti,
Bir zelzele koptu tâ içimde.
Bir kor gibi bir yığın kül oldu
Bir anda bu indifâ içimde.

Mart 1927
İnkıraz'dan

AŞK

Bir şû'lesi var ki şem'i cânın
Fânûsuna sığmaz âsmânın

Şeyh Galip

Sessizce bürür kalbini bir şey,
Birdenbire bir ummadığın gün.
Bağrında açar bir yara sonra
Sızlar için ilk ağladığın gün.

Bir şey ki, havadan daha seyyâl :
Bir şû'le ki, yangın gibi sâri.
Bir kalpten öbür kalbe akarken
Olmakta o bir «ateş-i nâri».

MELÂNKOLİ

Ne bahçemizde, bu gün, kıp kızıl açan bir gül;
Ne güllerinde teheyyücle bir öten bülbül.
Ne bir çiçekte şafaktan nümûne bir âhenk,
Ne sihri kavs-i kuzehten misâl olan bir renk.
Ne ufkumuzda esen sırma saçlı bir rüzgâr;
Ne perde perde hayâlîleşen fecirler var.
Ne ilk bahârın ufuklarda yükselen şevkı,
Ne yaz sabahlarının rûhu râm eden zevkı.
Ne kehkeşanlı ve yıldızlı bir sihirli gece,
Ne i'tirâfı bir aşkın yavaşça, sessizce,
Ne saz benizli, ne ürkek, ne içli sevgililer;
Ne çevremizden uzaklarda müntahap bir yer.
Hayâlimizde ne şimşeklenen bir istikbâl...
Ne her gün ayrı sebepler yüzünden ayrı melâl.
Ne türlü türlü hayâller ve duygular kaldı;
Ne vehmimizdeki sonsuz zamanın eb'âdı...

Bu gün, hazân... Önümüz, kış... Ve âkıbet, belli!...
Cihanda her şeye hâkim mukadderâtın eli,
Henüz cefâsına râm etmeden hayâtımızı
Ve kesmeden henüz âlemden irtibatımızı;
Henüz tükenmeden en son mecâlimiz, gücümüz
Ve ömrümüzce mükemmelleşen teheyyücümüz,
Ümîdin öldüğü mevsimde, tam bu esnâda,
Bu hîlebaz, bu vefâsız ölümlü dünyâda,
Geçen hayâtımızın son kalan zamanlarını
Vesîle etmeliyiz zevka, anmadan yarını.
O son yarın ki, mukadder kemâlidir ömrün.
Bu muhteşem ve bu ulvî zevâl içinde, bu gün,
O son yarından ufuklar aşan haberler var...
Ve işte savruluyor bahçemizde yapraklar.
Semâmız örtülüyor an-be-an bulutlarla...
Yakında örtülecektir zemînimiz karla...
Bu orta yaşta, bu en güç zamân içinde, bu gün,
Eğer bahârına dönmek dilersek ömrümüzün
Teşekkül etmeli etrâfımızda bir hâle
Hayâta neş'eyi candan katan güzellerle
O anlayışlı güzeller ki, ünsiyet, ne?... Bilir..
Ve hepsi, neş'elidir, incedir, hayâlîdir...
Hazânı bir yeni cûşişle döndürünce yaza
Hayaller uçmalıdır bahçemizde her lâhza.
Hayallerin - bu uçuş, - ufkumuzda son uçuşu..
Ateşli rûhumuzun şu'leden kanadlı kuşu,
Zaman medârını mâzîye doğru aşmalıdır..
Ve son çiçeklerimiz, elvan elvan açmalıdır...

Dağılmadan bu beyaz hâle bir duman gibi, biz,
Hazan boyunca bu şevk âleminde görmeliyiz
Bahar fecirleri renginliğinde bir hulyâ..
Ve yaz sabahları berraklığında bir rü'ya...

Galibâ 1943 yılı
R. M. M.

KÂR-I NÂTIK ŞARKI

Şevk-ı tarabla dönsün
Bâd-ı sabâya her âh
Şehnâz-ı mûsikiden
Olsun gönüller âgâh
Bir nağme-i ferahnâk
Yükselsün evce nâgâh
Elhân-ı dilkeşîde
Açsun hayâle şehrâh

Etsün hümâ-yı mutrib
Ufk-ı Acemde pervâz
Bezm-i ferahfezâda
Olsun gönülle demsâz
Devreylesün Irâkı
Kılsun nevâya âgâz
İklîm-i hâveranda
Açsun hayâle şehrâh

12 Mart 1950
R. M. M.

İçindeki makamlar:
Şevkıtarab
Sabâ
Şehnâz
Ferahnâk
Evc
Dilkeşîde
Acem
Ferahfezâ
Irâk
Nevâ
Dilkeşihâverân

MÜSEDDES ([15])
KÂR-I NÂTIK ŞARKI

Ne zevk u şevk-ı tarab var ne hâl-i şevk-efzâ
Ne meclis-i mey-i revnak-nümâ ne câm-ı safâ
Ne yâr-ı dil-şüde-i can-fezâ ne hiss-i vefâ
Ne hüsn-i sâhir ü dilkeş ne âşık-ı şeydâ
Ne aşk kaldı ne uşşâk var ne nakş ü nigâr
Ne sihr-i bâd-i sabâ var ne reng ü buy-ı bahâr

Mart 1951

İsimleri geçen makamlar :
Zevkıtarab
Şevkıtarab
Şevkefzâ
Revnaknümâ
Canfezâ
Dilkeş
Uşşâk
Saba

Not : 1 —

Gariptir ki, üstâd Hüseyin Sadeddin Arel merhum, bu Kâr-ı nâtık şarkıları pek çok beğenmişti. Makamların birbirleriyle olan alâkalarından mahrum bulunan bu manzumelerin musanna beste için pek iyi bir ilham kaynağı teşkil ettiğini söylemiş ve bana bunları nasıl besteleyeceğini anlatmıştı. Üstâdın - ne yazık ki - ömrü vefa etmedi. Keşki daha evvelden verseymişim.

Not : 2 —

Bunları size, sâdece hâtıra kalsın diye yazıyorum. Çünkü hiç biri, bir kıymet değildir.

«Hemen bir ol kadar vardır ki mevzun u mukaffâdır» ([16]).

R. M. M.

(15) Müseddes : Her bendi altışar mısra'dan oluşan manzume.
M. T.

(16) Mısra, Nef'i (1572 ? - 1635) nindir.
M. T.

KÂR-I NÂTIK ŞARKI

O mâh-ı evc-i dil âşûb-ı burc-ı bâl oldu
O gül'izarı pesendîde-i hayâl oldu
Nühüfte sînesi zîr-efken-i cemâl oldu
Şemîm-i sünbülü gül-deste-î visâl oldu
Visâli rahatül-ervâha perr ü bâl oldu

Doğunca necm-i hümâyun-ı âlem-efrûzu
Muhâlif esti Irak'ın nesîm-i nevruzu
Göründü hüsn-i muberka'la baht-ı fîrûzu
Tutup hisâr-ı Horâsân'ı aşk-ı dil-sûzu
Fezâ-yı mülk-i Acem serteser hayâl oldu

Tıp. Fak. 3. Hâriciye, Mart 1951
R. M. M.

İsimleri geçen makamlar :
Evc
Dilâsûb
Gül'izar
Pesendide
Nühüft
Zîrefken
Güldeste
Râhatülervâh

Hümâyûn
Muhâlif-i ırak
Irak
Nevruz
Müberka'
Hisar
Horasan
Acem

ŞARKI

Yollar aşarak gûşuma yarın sesi gelsün
Gelsün hele bezm-i Cem'e Cem neşvesi gelsün
Eyyâm ü leyâli-i şitâ nağmesi gelsün
Gelsün hele bezm-i Cem'e Cem neşvesi gelsün

Her cur'ası ettikçe mahabbetleri tecdîd
Elden ele dönsün yine peymâne-i Cemşid
Tâ râhatülervâha kadar etmek içün îd
Gelsün hele bezm-i Cem'e Cem neşvesi gelsün

8-9.II.1961 gecesi 23-6
Beyoğlu İlk yardım Hastahanesi-Dahiliye Serriyatı
R. M. M.

ŞARKI

Yine pür-şevk u safâ meclise cânan geldi
Dil-i şûrîdeye gûyâ yeniden can geldi
Şevk u şâdî ile eyyâm-ı bahâran geldi
Dil-i şûrîdeye gûyâ yeniden can geldi

Reng ü bû âleminin sihri tutuşmuş yer yer
Etti elhân-ı bahârânı gönüller ezber
Nağmeden şevk-ı tarab faslı açarken şehper
Dil-i şûrîdeye gûyâ yeniden can geldi

8.II.1961 Çarşamba saat 3 gece
Beyoğlu İlk yardım Hastahanesi-Dahiliye
R. M. M.

ŞARKI

Bir tek bakışı hançer olup işledi câna
Kaptırdı gönül kendini bir böyle civâna
1 **Benzer salman kameti bir serv-i revâna**
Kaptırdı gönül kendini bir yosma civâna

A'sâba yayıldıkça kadehlerdeki şu'le
Her cur'ada bir bûse verir Rıfkı Melûle
2 Her şevkımı her zevkimi âmâde kabûle
Kaptırdı gönül kendini bir böyle civâna

Beyoğlu İlk Yardım Hast. Dahiliye Seririyatı
Gece 4 Şubat 1961
R. M. M.

1 Bayâtî Katakofti
2 Bayâtî araban köçekçe

ŞARKI

Hele bir kış geçüp eyyâm-ı bahâran gelsün
Sevdiğim şevk ile nâzân ü hırâman gelsün
Meclis-i Cem kurulup neşve-i rindan gelsün
Sevdiğim şevk ile nâzân ü hırâman gelsün

Mutriban karşılayıp Doktor Alâeddîni
Tutsun elhân-ı pesendîdesi ıllivyîni
Şöyle cûş ettiği dem Rıfkı Melûl âyîni
Sevdiğim şevk ile nâzân ü hırâman gelsün

8-9.II.1961 gecesi 23-6
Beyoğlu İlk yardım Hastahanesi - Dahiliye Seririyatı
R. M. M.

MUHAMMES ([17]) ŞARKI

Bezm-i nûş-â-nûşu ihyâ eylesün mestâneler
Tâ be-subh ellerde pervâz eylesün peymaneler
Dem-be-dem dolsun boşalsın testiler hum-hâneler
Çağlasun neyler kemanlar çağlasun sâzendeler
Oynasun rakseylesün bî-dâr olan nâzendeler

Ey Melûl ey âşık-ı elhan bahâr eyyâmıdır
Bülbül û gül faslıdır mevsimlerin bayrâmıdır
Çağla Cevdet Çağla zîrâ çağlamak hengâmıdır
Çağlasun neyler kemanlar çağlasun sâzendeler
Oynasun raks eylesün bî-dâr olan nazendeler

Ankara Nümune Hastanesi Göz Kliniği, 13.II.1961

R. M. M.

TÂRİH

Allâme-i yegâne-i şer'i mübîn-i Hak
Pîrâye-i makâm-ı muallâ-yı dîn-i Hak
Revnak-fezâ-yı câh bi-tevfîkı-hi'l-Kerîm
Re'y-î rezîn-i Hakk ile rükn-i rekîn-i Hak
(*) Hel yestevî kerîmesidir mazhariyyeti

(17) Muhammes: Beşer mısra'lık bendlerden oluşan manzume. M. T.

(*) Hel yestevi..., âyettir: «Hiç bilenlerle bilmiyenler, birbirbirlerine müsavi olurlar mı?» demektir.

(**) A'le'r-rüteble mesnedi dârü'l-metîn-i Hak
(***) İlm ü amelle vâris-i kürsî-i enbiyâ
Fazl-u kemâlî şeh-per-i ehl-i yakîn-i Hak
Âsâr-ı ber-güzîdesi burhânı ilminin
Fazlıyle reh-nevverd-i riyâz-ı berîn-i Hak
Bî-şübhe kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkıkîn
Ser-tâc-ı mü'minîn-i Resûl-i emîn-i Hak
Hem vâdi-i ulûmda hallâl-i müşkilât
Hem râh-ı nazm u nesrde sihr-âferîn-i Hak
(****) Keşfü'z-zunun mukaddimesinden ıyân olur
Silk-i beyanda tuttuğu nehc-i rasîn-i Hak
Hayrânıdır efâzıl-ı sükkân-ı şark u garb
Zât-ı mihîni hâsılı dürr-i semîn-i Hak
Ayât-ı beyyinât cebîninde müncelî
Olmuşdur avn-i Hak'la anınçün karîn-i Hak
Zât-ı sütûde-sîreti ünmûzec-i vakâr
Takvası zühdü râh-ber-i sâlikîn-i Hak
Ya'ni o Hazret-i Şerefeddîn Efendi'dir
Kim buldu şimdi ehlini el-hak zemîn-i hak
Dergâhı kıble zümre-i hâcât içün anın
Olmakda her hitâbesi mutlak rehîn-i hak
Tâ rûz-ı haşr olmalıdır müftehir bu kavm
Zîra o dur bu dîne tarîk-ı nevîn-i Hak
Hak'dan tazarruât ü niyâzım budur benim
Olsun zehâdetiyle o dâim muîn-i hak
Ersün necâta olsun emîn-i zalâm-ı küfr
Bulsun reh-i hidâyeti her müstaîn-i Hak

(**) ...: İlmin rütbesi, bütün rütbelerin üstündedir.

(***) ... Alimler, nebilerin vârisleridir.

(****) «Keşfü'z-zunun» Kâtib Çelebi'nin eseridir. Şerefeddin Efendi, bu eserin son tab'ına arabca mukaddime yazmıştır.

Olsam teveccühiyle anın ben dahi n'ola
Kadrimce müstahakk olarak kâm-bîn-i hak
Gül-gonce-i felâh hemîşe güşâde bâd
Her ferd-i müslimîn ola üşkûfe-çin-i hak
(*****) Gûş eyleyince nəsbını Tevfîk'den Melûl
Ya'ni celîs-i bezmi bu abd-i kemîn-i Hak
Vech-i edeble söyledi târîhini dedi
Olsun makâm-ı eşrefi hısn-ı hasîn-i Hak

Sene 1360

TA'MİYELİ TÂRİH (18)

Vüs'at-i ilm ile ser-defter-i mi'mârandı
Yaşça bir çoklarının çok daha dûnunda iken
Tek bilen O'ydu yakînen yapı tarihimizi
O'ydu âsârı bilen san'atı ihyâyı bilen
Sa'y-i meşkûru olurken hedef-i tîr-i cefâ
Âkıbet buldu necât ehl-i hased şerrinden
Ye's ü mâtemle işittim ki bu gün Rıfkı Melûl

(*****) Tevfik, Türkiyat Enstitüsü Md. Mv. Tevfik Celis Yalıner merhumdur.

Not : Ord. Prof. Şerefeddin Yaltkaya'nın Diyanet İşleri Reisliğine tayini tarihidir. Mf. V. Hasan Ali Yücel'in riyasetinde toplanan bir hey'et, başka şairlerin yazdıkları tarihler arasında birinciliği bu tarihe vermişlerdir. R. M. M.

(18) Ta'miye : Muamma yapmak, bilmece söylemek, kapalı biçimde anlatmak manasına gelir. Manzum tarihlerde ebced hesabını tutturmak için fazla veya eksik olan tarih mısra'ından çıkarılacak veya katılacak sayıları kapalıca işaret etme. Rıfkı Melûl'ün ebced hesabı ile tanzim ettiği tarihin ta'miyesi «azm»dır; katılması gerekir. M. T.

Keşti-i rûhu baka semtine açmış yelken
Ansızın azm ile terk etti fenâ âlemini
Gitti Allah'ına mi'mâr Ali Sâim Ülgen (19)

Sene 1382

DESCARTES DİYOR Kİ

Ömrüm boyu hep şübhedeyim bîdârım
Yıllar yılı tek doğruyu durmaz ararım
Kurtuldum o tek şübheden artık diyorum
Mâdem ki düşünmekteyim öyleyse varım

HAYYÂM DİYEBİLİRDİ

Sâkî sâkî inan ki sâkî sâkî
Âlemde ne uşşâk ne sâkî bâkî
Peymâne-i şevkı durmadan parlatalım
Zîrâ ne bu meclis ne telâkî bâkî

(19) Ali Saim Ülgen (Y. Mimar) : İst. GSA Mimarlık tarihi hocası (1945 - 1954), Eski Eserler ve Anıtlar Y. Kurulu üyesi. Vakıflar Genel Md. Mütehassıs Müşaviri, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi San'at tarihi öğretim görevlisi (son vazifesi). Yüz elliden fazla tarihî eserin korunmasında, onarılmasında, kurtarılmasında hizmeti geçti. Ayrıca Sinan'ın bütün eserlerinin ve diğer bazı âbidelerin rölövelerini yaptığı gibi, bugün sınırlarımız dışında kalan topraklardaki eski san'at eserlerimizi yerinde inceliyerek bir çoğunun restorasyonunu da gerçekleştirdi. Basılmış kitapları: 1 — İstanbul ve Eski Eserleri, 2 — Anıtların Korunması ve Onarımı. Hazırladığı fakat neşretmek fırsatını bulamadığı daha başka eserleri de var. Çeşitli ilmî dergilerde yayımlanmış yirmi kadar etüdü de bulunan Ali Saim Ülgen, 8 Şubat 1963 de vefat ettiğinde 49 yaşında idi. M. T.

AZERÎ LEHCESİYLE ÜÇ RUBÂÎ

Cem harda kalıp meclis-i mey harda kalıp
Meclis dağılanda savt-ı ney harda kalıp
Aslın bilemîrem diyemîrem sana men
Keyhusrev harda tâc-ı Key harda kalıp

Şûrîde dilem munda güman yohtur hîç
Şûrîde üçün dârü'l-eman yohtur hîç
Âşıklık eden düşende pesmandeliğe
Îkin ana âlemde mekân yohtur hîç

Örgen ki sen özgesen balam men özge
Cân özge olupdur deyirem ten özge
Min cânımı ma'şûka fida eylemişem
Âşık göremirem men özümden özge

2.II.1961 Perşembe
Beyoğlu İlk Yardım Hastanesi, Dahiliye
R.M.M.

RUBÂÎ

Hürriyyet hürriyyet hep hürriyyet
Uğrunda helâk olmada kaç zürriyyet
Hürriyyete aşıkız kulaktan kulağa
Hürriyyet önce sonra cumhuriyyet

5.II.1961 Cuma 10
R.M.M.

RUBÂÎ

Gül bülbülü âzâr ediyor hârı ile
Bülbül güle teslîm olalı vârı ile
Ben yârımı şe'kvâ edemem fasl edemem
Yârın bana yâr olmada her kârı ile

5.II.1961 Saat 13
R.M.M.

RUBÂÎ

Hürriyyete âşıkız deriz.. lâf ü güzâf
Bir koskoca dâvâ bu fakat bir kuru lâf
Bir asrı geçen zamanla öğrendik ki
Hürriyyetimiz münhasıran nef'a muzâf

3.II.1961
R.M.M.

RUBÂÎ

Her zerrede meknûn-u hüveydâ şevkız
Her türlü tecellîye müheyyâ şevkız
Âzâde-i külfet i rüsûmuz zîrâ
Biz ehl-i melâmetiz serâpâ şevkız

RUBÂÎ (20)

Agyâr gözünde ihtilâl ehliydik
Âl ehli dalâl ehli vebâl ehliydik
Ammâ ki bu kâinât-ı fısk içre Melûl
Hâl ehli hayâl ehli kemâl ehliydik

(20) Bu rubâi'yi Hilmi Ziya Ülken'in şerhiyle birlikte yayımlamayı uygun gördük. M. T.

Rıfkı Melûl, bu rubaîsinde, üstad Yahya Kemal'in nasihatine rağmen, «ihtilâl» kelimesini muhafaza etti. Fakat bundan dolayı, sakın, onun şu asrî manadaki «ihtilâl»i kasdettiğini zannetmeyin. Aynı kelimeyi üstadın -bir gazelinde- oldukça yeni manasında kullandığını görmekteyiz:

On altı yâşına dâhil o şûh-ı Sa'dâbâd
Cihânı verdi idî ihtilâle devrinde

«İhtilal», «Halel» sülasi-i mücerredinin «İftiâl» babından halel getirmek, bozmak demektir. Rıfkı Melûl'ün şikâyeti, manevî hayata bîgâne olan kimselerin görüşleridir. Onca zemane, fısk-u fücûr içindedir. Hakikatte, o, bütün bu insanlardan uzaktır: Hâl, hayâl ve kemâl ehlindendir.

«Hâl», Tasavvufda «kal»in zıddı diye anlaşılır. Ulemâ-yı rüsûm yâhut mantıkcılar, «Kâl» yâni söz (discours) ehli olduğu halde mutasavvıflar, yaşanmış tecrîbe, derunî hâl (état mystique) ehlidirler.

Hâris-i Muhâsibî, bundan dolayı, «tasavvuf psikolojisi»ne «İlm-ül-ahvâl» diyor.. Ve (ruhî muhasebe-examen de conscience) neticesinde mutasavvıfın derece derece «nefs, kalb, ruh ve sır» mertebelerinden yükselerek asıl «sırr-ı hakikat»e ulaşacağını iddia ediyordu. «Hâl», kelimesiz ve mefhumsuz olarak yaşanmış olan «sırrî hâl»dir. O, bilinmez, keşf olunur.. Ve «zevk» ile yâni duyularak ve yaşanarak anlaşılır. Bundan dolayı sırrî hâli yaşayan insanlara «ârif», mantıkî mefhumları sözlerle nakleden ve öğretenlere de «âlim» denir. «Ârif», «kal»den vazgeçmedikçe «hâl»e ulaşamaz. Bunun için öğrendiği ve bildiği bütün şeyleri terkederek gözünü, bir nevi desinstruction'la ruh ve sır âlemine çevirecektir. Fuzulî'nin bir gazelinde dediği gibi:

Hikmet-i dünyâ ve mâ-fîhâ bilen 'ârif değil
'Ârif oldur bilmeye dünyâ ve mâ-fîhâ nedir

demek lâzımdır. Fakat «hâl ehli» olanın yükseleceği mertebe, «hayâl ehli» olmak mıdır?.. Vahdet-i vucûd dilinde «hayâl âlemi», «bâtın ve gayb âlemi» ile «zâhir ve şehadet âlemi» arasında ortalama bir yer tutar, ikisini birbirine bağlar ve bundan dolayı da «âlem-i berzah» adını alırdı. Bugünkü psikoloji anlayışı ile bir şey hayâl etmek için onun concret ihsaslarına sahib olmalı yâni evvelce onu dış âlemden almış bulunmalıdır. Psikoloji görüşünde hayâl etmek, tasavvur etmek daha aşağı bir derecedir. Fakat yine tasavvufî manâda bu «berzah âlemi»ne mefhumlar ve kelimeler dünyasından üstün bir değer vermek gerektir. Sevgilisinin hakikî ve concret varlığına tenezzül etmiyen ve aşkı yalnızca «iç âlem»de kendi inşa ettiğimiz ruhî bir eser sayan idealist şair Fuzulî de böyle anlıyordu:

Hayâliyle tesellîdir gönül meyl i visâl etmez
Gönülden taşra bir yâr olduğun 'âşık hayâl etmez

Hayâl ehlinden daha üstün olan «kemâl ehli», Vahdeti vucûd telâkkîsine göre «insan-ı kâmil» mertebesine yükselenlerdir. İnsan-ı kâmil, «hazarâtı hams»in en yüksek derecesi olan «mertebe-i câmia»yı ifade eder. Hakkın ilmi, insan-ı kâmilin ilmidir; Hakkın zati, insan-ı kâmilin zatidir. Fakat Tasavvufa göre bu birlik, Hıristiyanlıkta olduğu gibi, «hulûl» ve «ittihad» ile olmaz. Çünkü hulûl, aslında ayrı olan iki varlıktan birinin ötekine nüfuzu suretiyle olur. İnsan-ı kâmildeki ilim ise asıl «vahdet»in görünüşüdür. Bundan dolayı «kemâl ehli» olmak, Tasavvufa göre, Tanrı ile âlem, ruh ile beden arasındaki bütün ikiliklerin üstüne yükselerek hâdiseleri Mutlak Varlığın hakikati içinde görebilmek demektir. İnsan, bu üstün dereceye ancak tasavvufî «ahvâl» tecrübesinden ve hayâl âleminden geçtikten sonra ulaşabilir.

(Rubâiyyât-ı Melûl I, s. 74-78)

TERCİ'-İ BEND ([21])

Sîrâb-ı zülâl-i tâs-ı mînâ
Son mazhar-ı nûr-ı Tûr-ı Sînâ
Maghût-ı Cenâb-ı Mekselînâ
Nakkâd-ı Şifâ'yı İbn-i Sînâ
Ferman - ber-i Berzah-ı Mesînâ
Hakkında der ehl-i çeşm-i bînâ
«Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ»

Gördük bulunup refâkatinde
Bin mu'cize var hazâkatinde
Bin sihr ü füsun talâkatinde
Yok zerre nakîsa tâkatinde
Hep müttefikız hamâkatinde
Şek yok bu sözün sadâkatinde
«Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ»

(21) Aziz hâtırasına saygı ile bağlı olduğum değerli edibimiz Dr. Fahri Celâl Göktulga, — içindeki fikir ve görüşlere şahsen katılmadığım — bu hicviyeyi başkalarından duymuş ve pek beğenmiş. Bir gün, bana bundan bahsederken: «Gerçi biraz haksızlık etmişler, ama doğrusu san'atın da hakkını vermişler» demişti. Başka bir gün de yine aynı konuya dönerek, «ne çıkar, demişti, bu derece mükemmel bir san'at eserinde herşey güzel, herşey incedir. Herkes gibi ben de zevkle okuyabilirim.» Üstâdın olgunluğuna, san'at sevgisine, anlayışına o gün hayran olmuştum. Şunu da belirtmeliyim ki, Rıfkı Melûl Meriç de kendisini sever, takdir ederdi. El yazısı ile bana verdiği metnin dip notunu, san'atkâr mizâcının aşırı hassasiyetine atfediyorum. Düşündüğü husus, vehimden başka birşey değildi. M. T.

Aklınca reîs-i asfiyâdır
Zü'n-Nun gibi Kutb-ı evliyâdır
Hem-mertebe-i Melâhiyâdır
Hem âlim-i sihr ü sîmyâdır
Hem vâkıf-ı sırr-ı mûmyâdır
Hakkında bu hükm bî-riyâdır
«Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ»

Mihnet-keş-i vadî-i menâat
Ser-kafile-i reh-i kanâat
Paşmakçı-i tekye-i darâat
Fi'l-hâl muhibb-i ehl-i san'at
Bed-mest-i piyâle-i sınâat
Her vasfı içün budur berâ'at
«Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ»

Üstâd ü edîb-i arş-pâye
İcâdına yok hudûd u gâye
İbdâına turfa vak'a mâye
Bir hoş dem olur yazar hikâye
Ardınca döner okur hidâye
Lâ-edri ki der ilâ nihâye
«Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ»

7.III.1950

Not:
Beyt-i mükerrer, merhum Dr. Talha Seymenoğlu'nundur.
Neşredilirse:
«Bir Fahri Celâl olur hüveydâ» mısraının yerine
«Bir Doktor Esîm (22) olur hüveydâ» demelidir, çünkü dâvâ açabilir; açabilir değil, mutlaka açar.

R.M.M.

(22) Esîm: suçlu, günahkâr. M. T.

MURABBA' ([23]) ŞARKI

«Tıraş oldun Efendim 'âfiyetler' izz ü devletle»
Nedim

Takâzâ-yı hitâbetle teşekkî-i kitâbetle
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle
Kucaklaştıkça şeyhûhatte hulyâ-yı şebâbetle
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle.

Cenâb-ı Hazret-i Muhtar'dan aldık önce destûru
Yazıldı ba'dehû Dîvan'da zer tuğralı menşûru
Diyor gülbank ile binbir çeşit emrâz mağdûru
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle

Değildi kasdımız ticâni - vâri lihye irsâli
Fecirden kalbimiz hâlî şafaktan beynimiz hâlî
Nihâyet cümlenin birden tahakkuk etti âmâli
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle

Garîbân-ı felek gelmiş maşârıkten magâribden
Tebâ'ud eylemek maksûdudur ümmîd-i gâribden
Bi-hamdi'l-lâh halâs olduk yine rîş ü şevâribden
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle

Neler çektik neler günlerce Mâristân-ı Lokman'da
Garîk-i meskenet olduk misâl-i Bahr-i Umman'da
Bulunca tesliyet âlüfte - veş âşüfte dermanda
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle

Bu yüzle benzedik vallahi mahkûmin-i zindâna
Görünmek câiz olmaz şübhesiz çeşmân-ı yârâna
Bu şekvâmız gidip fi'l-hâl te'sîr etti vicdâna
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle

(23) Murabba : Dörder mısralık bendlerden oluşan manzume. M. T.

Yazup arz eyledik Başkanlığa bir pullu istid'â
Olundu geçmeden vakti hemen matlûbumuz ısgâ
Demek kabil midir bilmem bu gün ey şâir-i şeydâ
Tıraş olduk efendim lûtf-ı mahsûs-ı tabâbetle [24]

Bîmaristân-ı Mu'âvenet-i ûlâ der Taksim
1 Şubat-ı efrencî sene 1961

ALKIŞ [25]

Biri azman biri uzman dişi erkek iki can
Çıktılar bir kerevet benzeri yüksekçe yere
Bilgeler bilgesi erler eri eşsiz uzman
Çekti şuh azmanı kılsız keçeden bir sedire

Kırk harâmîler alıp gizlice şirin haberi
Gecenin çiftini sessiz gidip alkışladılar
Yaydılar lahzada etrafa bu engin haberi
İşidenler sevinip neşredip alkışladılar

8.II.1961

(24) Myocard infarctus'ü teşhisi ile kliniğimizde tedavi altına alınan Rıfkı Melûl'ün ilk zamanlar «mutlak istirahat»i zaruri olduğundan — ısrarlarına rağmen — tıraş olmasına izin vermemiştik. Ancak birkaç gün sonra berberi çağırttım ve mümkün mertebe hareketsiz kalacak şekilde bu işin yapılmasını tenbih ettim. Tıraş oldu ve yattığı yerde hemen bu şiiri yazıp bana verdi. M. T.

(25) O tarihlerde, Sivil Savunma Uzmanı diye hastanemize tâyin edilen bir zât, personelden eli yüzü düzgün, akça pakça, etine dolgun, iri kıyım bir hastabakıcı hanımı, bir akşam el ayak çekildikten sonra alt kattaki kütüphaneye çağırmış ve üstü yeşil çuha ile örtülü geniş bir masa üzerinde tecavüze teşebbüs etmiş. Görenler veya gözetleyenler mâni olmuşlar ve bir suç üstü zabtı tutmuşlar. Kısa zamanda şüyu' bulan bu çirkin hâdise ertesi sabah bazı gazetelerde haber olarak yer almıştı. O günlerde kliniğimizde tedavi görmekte olan Rıfkı Melûl, vak'a üzerine sıcağı sıcağına bu manzumeyi yazmış ve aynı anda getirip bana vermişti.
M. T.

DAHİLİYE ŞEFLİĞİNE İSTİD'A

Hâlim harâb kalb ü dimâg u dilim harâb
İlhâm eden hayâlimi Cebrâilim harâb
Bir ampul striknine (26) muhtâcım ey tabîb
Olmazsa en sonunda da Azrâilim harâb

ECZACIBAŞILIĞA

İsterim ki hazz içinde ömrümün gelsin sonu
Bir galoncuk lûtf edin ihsan edin Tod posyonu (27)

6.II.1961 İlk yar. Hs. Dah.
İkisi de pullu olarak irsâl olunmuştur.
R.M.M.

YIRLAK (28)

Yırlayıcıların yankılanan yırlamasından
Bıngıllaşır uslardaki buymuş cökelek dan
Salt ezgilerin yansılanırken yırı tan tan
Bmgıllanır uslardaki buymuş çökelek dan

Çamçakları lak lak lak içenler kurumunda
Ilgın suçiler uçlanılırken vurumunda
Kangal anılar algılanır yoz durumunda
Bıngıllanır uslardaki buymuş cökelek dan

Ankara. 10.II.1961 Cuma

(26) El yazısı ile bana verilen metinde kelimenin aslını bozmamak için «striknin» yazılmış ise de, vezin icabı «istriknin» şeklinde okunması gerekir. M. T.

(27) Todd posyonu (potion de Todd - potio Toddi) terkibinde büyük nisbette (40 g) alkol bulunan bir ilâç. M. T.

(28) Bu şarkı (yırlak) ile arkasından gelen rubâi (dörtlek) ler ve beyt (ikilek) ler, dilimizi bütün incelikleriyle bilen ve çok seven Rıfkı Melûl'un son özleştirme, yozlaştırma hareketleri karşısında duyduğu üzüntüyü ifade ediyor; müstehzi bir üslûpla, Türkçenin ne hâle getirildiğini anlatıyor

M. T.

Not :

Eşek, selmek makamında anırır. Bizim özleştirelim derken dilimiz çığırından çıkarılmaktadır. Aruz vezni ile yazdığım bu yırlağı (şarkı)yı iktidarım olsaydı selmek makamında aksak, ağır aksak gibi îka'larla bestelerdim, bittabi savt-ı himârı örnek alarak...

R.M.M.

RUBÂÎ (DÖRTLEK)

Bir sayruluğun tutsağıyım ben emi yok
Bungunluğu var sançkısı var denklemi yok
Cozgursa da inselliğimin tutkuları
Artık yaşamın bende arık çizdemi yok

3.II.1961

DÖRTLEK

Hey tutkulu Tanrıça'm savun anlağını
Çöz angıların saptanımından bağını
Ben algıladım anlakalır bir yaşamı
Gel parçala sen de alt'bilinçsel ağını

1947

İKİLEK' (BEYT)

Zivindiriksel olaylar, değilse insellik,
Ajunda var mıdır onlardan özge bir bellik?..

1947

İKİLEK

Bir ırla sağlamadan görkü salt dörütmenler
Badallarında ımızgandı dik sürüngenler

1947

B — ARAŞTIRMA ve İNCELEMELERİNDEN ÖRNEKLER

Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları

Devlet teşkilâtı arasında «Ehl-i hıref» isimli cemâ'at, hem güzel ve tezyinî san'at, hem hırfet (zanâat) mensublarından müteşekkildi; bunlar, saray ve devletin her türlü san'at ve hırfet ihtiyaclarını te'mîn ile mükelleftiler. Bu teşkilât içinde nakkaşlar, mücellidler, zer-nişâncılar.. ayrı ayrı cemâ'atler halinde çalışırlardı. Haricte nakkaş-hâne, mücelid-hâne ve i'mâlât-hâne sahibi olan yahud kendi kendilerine çalışan üstâd san'atkârların san'atlarından da istifade olunur; bunlar da ulûfeye bağlanırdı.

Her cemâ'atin müstakil dârü'l-mesâîsi vardı. Bunların herbiri, bir san'at ve hırfet mektebi idi. Bu müesseselere, san'at ve hırfet kudretleri müsellem olanlar (herkesçe kabul olunanlar), doğrudan doğruya alınırlar ve takdir edilen bir yevmiye ile tavzîf olunurlardı. (vazifelendirilirlerdi). Üç ayda bir verilen maaşları, gündelik üzerinden hesaplanırdı.

Pençik ve Devşirme oğlanlar arasından san'at ve hırfete müstaid (yatkın) bulunanlar ile Müteferrika-i Ehl-i Hıref cemâatinde isbat-ı ehliyet (ehliyetini isbat) etmiş olanlar, mensub bulundukları san'at veya hırfetin şâgirdi (yani talebesi-çırağı) olarak cemâ'ate ilhak olunurdu (katılırdı). Bunlar, Müteferrika cemâ'atinden nakl edilir; müstaid ve muktedir olanların yevmiyeleri arttırılırdı. Bu zamlar, ekseriyâ vefat edenin yevmiyesi istihkak sahibleri arasında tevzî' olunurken (paylaştırılırken) veya gedik olarak yapılırdı. Şâgirdler, ehliyetlerini isbat edince üstâdlar zümresine geçerlerdi.

Ehl-i Hıref cemâ'atinde boşalan bir vazifeye Enderûn-ı Hümâyûn Hazinedar-başısının arzı üzerine müsta-

hik (haketmiş, lâyık) olan tayin olunurdu. Rüûs-ı hümâyûn ile vuku bulan bu ta'yin esnasında evvelce almakta olduğu yevmiyesine, tayin edilmiş olduğu mahlûl (boşalan) vazife yevmiyesinin ya tamamı veya bir kısmı yahut terakki veya gedik olarak verilen bir mikdar zam olunur (eklenir); böylece istihkak kesbettiği halde kısa veya uzun müddet mahrum kaldığı yevmiyeyi -Ekseriyâ ziyâdesiyle- almağa başlardı. Ta'yinlerde, Enderûn-ı Hümâyûn Hazinedar-başısının arzından başka Reîsü'l-küttâbın tezkiresi de nazar-ı itibare alınırdı. Ehl-i Hıref cemâ'ati mensubları, Hazinedarbaşıya tâbi idiler; Şıkk-ı evvel defterdarı, mevâciblerinin merci'i idi.

Ehl-i Hıref, Kapukulu halkı olduğundan ayrıca Ordu-yı Hümâyûn teşkilâtına bağlı idi. Zaman zaman orduya ta'yin olunurlar, san'at ve hırfet vazifelerini orada görürlerdi. Pâdişah tarafından verilen ta'yin emri ve rüûs, Ordu-yı Hümâyunda piyâde mukabelesi kalemine gönderilir, orada hıfz olunurdu. Âsitâne-i Aliyyedeki deftere kayd edilmek ve tezkiresi verilmek üzere de Rikâb-ı Hümâyunda bulunan Piyâde mukabelesine ilmühaber gönderilirdi. Ehl-i Hıref'in ta'yin emirleri, rüûsları, zamları, terakkîleri, gedikleri, nakilleri ve sair resmî muamelâtı, bağlı bulundukları kalemlerdeki defterlere geçirilir ve ellerine tezkireleri verilirdi. Mahlûl olan maaşları, ya hazinede alıkonur yahud mahlûlün vuku bulduğu cemâ'at veya başka cemâ'atler efradının müstahiklerine -istihkak derecelerine göre- tevzî olunurdu. Vazîfe mahlûl olduğu zaman hâzîneye kalmak üzere düşen mahlûlden takas şartıyle tasarruf edilen yevmiyeye terakkî unvaniyle yapılan zam, san'atkâra Rikâb-ı Hümâyunda verilen rüûs ile tevcih olunur ve keyfiyet, o senenin Masar, Recec, Reşen ve Lezez mevâciblerinden hangisine âidse o mevâcibin icmâl defterine kayd edilirdi.

Bir san'at veya hırfet cemâ'atine mensûb olanlardan o san'at veya hırfette muvaffak olamayanlar veya başka san'atta istidadı olanlar, Ser-Hâzin-î Enderûn'un arzı üzerine başka bir san'at veya hırfet cemâ'atine nakl olunurlardı.

San'at ve hırfet sahipleri, mevâciblerini üç aydan üç aya alırlardı. Kamerî aylar, üçer üçer hesaplanır, bir sene dörde bölünürdü. Bazı ayların ilk, bazılarının son harfleri alınıp her üç ay için terkibî birer isim tertîb edilmişti :

Muharrem, Safer, Rebî'ulevvel için M a s a r

Rebî'ulâhır, Cemâziyelevvel, Cemâziyelâhır için

R e c e c

Receb, Şaban, Ramazan için R e ş e n

Şevvâl, Zilka'de, Zilhicce için L e z e z

Alınan mevâcib, hangi üç aya âidse ona göre masar, recec, reşen ve lezez kelimelerinden biri ile ifade olunurdu : Masar mevâcibi, recec mevâcibi gibi.

Mevâcib tevzî olunurken (dağıtılırken) her san'at ve hırfet sâhibinin üç ay içinde çalıştığı günlerin yevmiyeleri tutarı verilirdi. San'at veya hırfet sâhibi, kendi cemâatinde ise istihkakını bizzat orduda veya başka bir yerde, meselâ Edirne sarayında ise bilvâsıta alırdı. Orduda tavzif edilmiş olanlar için mevâcib defterlerindeki isimlerinin üstüne birer bayrak resmi çizilerek şerh verilirdi. İsimlerinin altına, üstüne ve yanlarına kadîmen (eskiden) aldıkları yevmiyeleri «Kaf» harfi ile, kıstelyevmleri «Kıst» kelimesiyle, mevâciblerini kendileri almışsa «be-hod» terkibi ile, tevzî' ve tediye (ödeme) muamelesi tamamiyle edâ edilmişse «resîd» fi'li ile, yevmiyelerine zam yapılmışsa «ziyâde-şüd» cümlesini ifade eden şifre

ile birlikte «'an mahlûl» demek olan «ayın, lâm» harfleri ile kayd olunurdu.

Yabancı devletlerin tâbiiyetinde bulunan şöhretli san'atkârların celb ve istihdamlarına çalışıldığı ve kendi arzulariyle gelenler hemen tavzif edildiği gibi yeni feth edilen memleketlerdeki san'atkârlar da alınıp getirilir; kendilerine liyakatlariyle mütenasib hattâ daha üstün maaş bağlanır, memleketlerini aratmayacak derecede gönülleri alınırdı.

Gerek Enderûn-ı Hümâyûndaki, gerek Enderûn dışındaki san'atkârların tarihî kaynaklarda, yukarıda arz ettiğim gibi, pek azının ismi ve tavsifi mukayyeddir. Topkapu Sarayı ve Başvekâlet arşivleri ile İstanbul Belediyesi Kütüphânesi'ndeki vesikaların kısm-ı a'zamı, san'atkârların sadece isimlerini ve aldıkları yevmiyeleri muhtevidir. Bu vesikalar, mevâcib, müşâherehârân defterleri ile san'atkârların bayramlarda -mu'tad usule tebeiyyetle (alışılmış usule uyularak) pâdişâha takdim ettikleri eserlerin isimlerini, mikdarlarını ve mahiyetlerini, pâdişah tarafından da bu takdimelere mukabil san'atkârlara verilen in'âm ve ihsanların mikdar ve nevilerini bildiren takdime ve in'âm defterleri, ayrıca san'atkârların resmî muamelâtına aid müteferrik vesîkalardır.

Topkapu Sarayında bu yazılı vesîkalardan ve kayıdlardan başka, ekserisi imzasız binlerce san'at eseri vardır. Yerli ve yabancı müze, Hazîne-i Evrak ve kütüphânelerle hususî kolleksiyonlarda da henüz tedkik edilmemiş Osmanlılar devri Türk san'atı vesîka ve eserlerinin mikdarı pek büyük bir yekûn tutar. Devlet arşivleri (Başvekâlet, Evkaf, Tapu, Maliye, Mehâkim-i Şer'iyye arşivleri) mahkeme, belediye ve sâir devlet müessesâtı kayıdları da, san'at tarihimiz için mühim birer kaynaktır.

Osmanlılar devri Türk nakış san'atı hareketlerini vesîkalarla tesbîte çalışırken bir tarafdan da bu san'atın bünyesini, menşe', tekevvün, ınkişaf, tekâmül ve inhitat sebeb ve merhalelerini ve bilcümle hususiyetlerini tedkik ve tesbit etmek lâzımdır. Ancak bu iki cepheden yapılacak taharri (araştırma) ve tedkiklerin neticeleri bir araya toplandıktan sonra, kat'îye yakın ilmî hükümleri muhtevî «Osmanlılar devri nakış san'atı tarihi» yazılabilecektir.
(Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları'ndan, s. VI - VIII)

Eski Eserler Hakkında Düşünceler

Orijinal evsafını (vasıflarını) Anadolu Türk san'atından almış olan Osmanlı mimarisi de, an'aneperest (gelenek düşkünü) Avrupa san'at âlim ve müverrihlerince (tarihcilerince), hususî millî farikaları muhtevi müstakil bir san'at olarak kabul edilmez. Bunlar, Osmanlı mimarisinin ancak İstanbul fethinden sonra tekevvün ettiğine ve bunun da Bizans san'atının tadile (değişikliğe) uğramış bir devamı olduğuna kaildirler,

Halbuki Osmanlılar devri Türk san'atının ilk kuvvetli esasları, İznik, Bursa ve Edirne'deki âbidelerde mevcuddur. Esasen Anadoluda, daha evvelki devirlerde yapılmış olan eserler, merhale merhale, bu tekâmülü hazırlamıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, Türkler, Anadolu'da yerleşmeğe başladıkları tarihten itibaren, geçtikleri sahalarda bıraktıkları eserler örnek olmak üzere, dinî ve lâdini (dindışı) binalariyle, eski Bizans İmparatorluğu topraklarında, yeni bir bina tipi etrafında yepyeni bir san'at yaratmışlardı (1). Merkezî kubbeyi muhtevi olan

(1) Bu san'atte terkibi vücuda getiren anasırın (unsurların) tevazününe (denk olmasına) dikkat edilmiştir; mütenazır (simetrik) ve mütecanis (homojen) gruplar, kompozisyonunun esasını teşkil eder. Gelişi - güzel ve karışık tezyinat unsur ve terkipleri yoktur. Metin ve vakur bir ahenk, eserin umumî heyetine hâkimdir.

bu âbidevî bina tipi, evvelâ şekil itibariyle merkezî bir avlu etrafını kuşatan Arap ve İran mimarisinden ayrılmıştır. Saniyen (ikincisi) kompozisyonlarda ahenktar bir tevazün vardır; binanın terkibine girmiş olan anasır ve aksamdan (kısımlardan) birinin ref'i (yerinden çıkarılmasiyle) ile umumî tevazün muhtel olur (bozulur). Salisen (üçüncü olarak) eser ile inşa malzemesi arasında mutabakat (uygunluk) vardır. Diğer İslâm ve Bizans mimarilerindeki inşa tarzları ile Türk inşa tarzı arasında mevcut fark, Türk eserlerindeki taş duvarların ihtimamla inşa edilmiş, kemer ve tonosların kavi dirseklere istinat ettirilmiş ve tezyinatta tevazüne dikkat edilmiş olmasıdır (2).

(2) Bilhassa geniş ve derin bir muhayyile mahsulü olan İslâm san'atinde mantıki ve kütlevî bir terkip yerine hissî ve müşevveş (karmakarışık) bir teselsül (sıralanma) mevcuddur. Mimari bir eseri terkip eden anasır ve aksam, teferruat gibidir; aralarında kat'i ve vazıh bir irtibat tesis etmek müşküldür.. Bu anasır ve aksamdan birini veya bir silsileyi tayyetmekle (çıkarmakla) heyeti umumiye, yine bir mecmu halinde kalır. İlk İslâm âbideleri, basit bir plânla başlamıştır: cami, mustatil bir sahadır. Bunun etrafına pilpayeler ve sütunlar sıralanmış, bunlar da kirişlerle, bilâhare kemerlerle birbirine raptedilmiş ve üstleri de düz bir çatı ile örtülmüştür. Bu mimarî, Hicaz, Suriye, Irak, İran, Mısır, Afrika ve Endülüs'te asırlarca devam etmiş ve Endülüs'te en mütekâmil şeklini almıştır. Bir avlu etrafında dört muazzam eyvandan terekküp eden Mısır - Suriye üslûbunda ve haç şeklindeki medrese tipi, muahhar (sonraki) devirlere hâkim olup ilk Osmanlı camii üslûbuna da müessir olmuştur. İnşa malzemesine ise hiç kıymet verilmemiştir. Gayri muntazam taştan, topraktan ve harçtan yapılan yalınkat duvarlar üzerine gayet ince alçı tezyinat yapılmış, mermerler kaplanmış, işlenmiş tahtadan tavanlar örtülmüştür.

Osmanlı Türklerinin ilk mimarî eserlerinde, Selçukî mimarisindeki bina ve dekoratif tezyinat prensipleri, artık hâkim değildir; binanın gövdesinde mikâbî (kübik) bir besatet (basitlik), üslûpta yekpare bir bina kütlesi vücuda getirmek endişesi mevcuttur. Mevziî tezyinat, mimarî kompozisyonun aslî unsuru olmaktan çıkmış, tâlî (ikinci derece) bir kıymet kazanmıştır. Daha ziyade umumî heyetin ahengini temine ve merkezî hacim davasının halline çalışılmıştır.

İznik, Bursa ve Edirne'deki eserleri takiben on altıncı asır başına kadar İstanbul'da yapılan dinî ve içtimaî binalarda Osmanlı mimarisinin ilk karakteri mevcuttur (3). Bu mimarinin Bizans mimarisindeki esas karakterle hiçbir münasebeti yoktur. Nihayet on altıncı asır başında, Ayasofya'nm tesiri, Beyazıd Camii'nde görülmüştür. Fakat Ayasofya, Türk mimarisinin ancak tadili hususunda vazife görmüştür. Ayasofya plânından istifade keyfiyeti, Türk mimarisinin tekâmül yolunda attığı zarurî bir adımdan başka bir şey değildir. Ayasofya plânı, bir kere ol-

(3) Osmanlıların ilk bina tipi, hacimleri birbirine müsavi (eşit) müteaddit (birçok) kubbeler silsilesiydi. Bunlar, kemerlerle sütunlara istinad eder. Tek, çift, yahut müteaddit sıralar halinde birleşip binanın heyeti umumiyesini terkip ederler. İstanbul'da Mahmutpaşa, Piyale Paşa... camileri gibi. Bu tip, sonradan içtimaî binalarda meselâ Kapalıçarşılarda, hamamlarda kullanılmıştır. Selçukilerin devamlı olarak tatbik ettikleri haç şeklindeki medrese plânı, İznik, Bursa... camilerinin plânlarında âmil olmuştur; dört cenahda (yanda) merkezî kubbe etrafında birleşir. İstanbulun fethinden sonra geçen yarım asırlık müddet zarfında inşa edilmiş olan Firuzağa, Mahmutpaşa, Muradpaşa, Davudpaşa ve Atik Alipaşa camileri, fetihten evvel Anadolu ve Rumeli'de teamül halinde devam eden işte bu ilk Osmanlı mimarisinin mahsulleridir, Taksimat, tertibat, tezyinat, teknik ve sair hususat (hususlar), hepsinde müşterektir ve devam halindedir.

sun örnek ittihaz edilmemiş, sadece bazı hususlarda ilham membaı olmuştur. Türk mimarisi, Bizans mimarisinin bulamadığı «merkezî hacim» davasını halletmiş ve bunun abidevî kıymetini tesbit etmiştir. Merkezî ve hendesî hacim fikrine muhalif olarak bir canibi (tarafı) üç canibinden daha vüs'atli (geniş) inşa edilmiş olan Ayasofya'da diğer nakîsalar (kusurlar) gibi kubbenin istinat ettirilişindeki hata da, Osmanlı san'atkârları tarafından derhal farkedilmiştir. Bizansın bu yegâne ve muazzam âbidesinin meziyetlerinden istifade etmiş olan Osmanlı san'atkârları, Ayasofya plânından tamamiyle ayrı, millî ve ibdaî (yaratıcı) evsafı haiz, mantıkî muvazenet (denge) terkibine müstenit, bir merkez etrafında müctemi (toplu), kaim ve inkıtasız (kesintisiz) dahilî hacmi muhtevi yeni bir tip yaratmışlardır. Ayasofya'nın dahilî azamet ve haşmetini haricî manzarası, adeta, iptal eder. Osmanlı mimarisi, riyazî bir kat'iyetle, haricî aksamın da bedii tenasübünü ve ahenktar (uyumlu) terkibini bulmuş, bu suretle de dahilî ve haricî tevazünü temin etmiştir.

İstanbulun fethinden sonra cami plânında - ilk defa Beyazıt Camii ile - başlıyan tadilât, mimar Sinan tarafından son merhaleye isal edilmiştir (ulaştırılmıştır): Haç şeklindeki ilk Osmanlı camii ile Ayasofya'da merkezî hacimden sarahaten (apaçık) ayrı kalan canibî holler, binanın merkezî harimine yüksek sütunlara ve pilpayelere müstenit geniş ve yüksek kemerlerle zam ve ithal edilip her tarafa mütenasip ve mütesavi surette inkişaf eden bir tip vücuda getirilmiş, sonra da her iki mihverde hacimleri ve şekilleri bir olan nim (yarım) kubbeler merkezî kubbeye ilâve olunarak daha mütekâmil bir tip yaratılmıştır. Edirne'deki Sultan Selim Camii'nin taksimatında ise nev'i şahsına münhasır bir tarz ibda olunup plân

bir murabba dahiline bir müsemmenülâdla (sekizgen) çizilerek hazırlanmıştır. Sinan, diğer daha küçük cami plânlarında da ibdaî tasarruflar ve akla gelmiyecek meharetler göstermiştir.

Kuvvet pilpayeler üzerinde teksif ve büyük kemerlere tevzi edildiği için Osmanlı mimarisinde sütunlar, asıl bina bünyesinin tâli ve tezyinî birer unsuru olmuştur... Duvarlar da, ayni mahiyettedir.

Osmanlı mimarisinin halkettiği büyük veya küçük camilerin - minareleriyle, iç ve dış avlulariyle, şadırvanlariyle - vücuda getirdikleri aslî terkip dört bir tarafına münasip ve mütenasip mesafelerle inşa edilen medrese, imaret, tabhane, bimarhane, türbe... gibi muhtelif cins binalarla daha fazla tevsi edilmiştir. Asıl bina, etrafına inşa edilen bu binalarla muazzam bir kül halinde daha heybetli ve daha ihtişamlı görünür. Bu tarzdaki inşaat ve terkip fikri de, tamamiyle ibdaî mahiyettedir.

Osmanlı mimarisinin ev tipi, Avrupa âlimlerine göre, göçebelik an'anesinin temadî eden (sürüp giden) bir ifadesidir. Halbuki İslâmiyeti kabul etmiş olan Türkler, salik oldukları dinin evamir (buyrukları) ve nevahisiyle (yasaklarıyla) mükellef olduklarından, aile hayatlarını da ona göre tanzim etmek mecburiyetinde idiler. Evlerinin haricen basit ve gösterişsiz, dahilden fevkâlâde müzeyyen (süslü) oluşu, bu dinî icapların neticesidir. Saraylar da, ayni icapların mahsulüdür.

Hasılı Osmanlı mimarisinde taklit değil, asalet vardır. Bu mimarî, gerek İslâm, gerek Bizans san'atlarından her cihetçe üstündür. Bizans'ın âdi taş ve tuğladan örülmüş, diğer İslâm ülkelerinin yine âdi malzeme ile yapılmış duvarlarına mukabil Osmanlı mimarisinde cesamet-

leri mütenasip kesme taştan ve en âlâ harç ve saireden inşa edilen duvarlar yükselmiştir. Osmanlı mimarisinde görülen, aklın ve mantıkın hâkimiyeti ve bedîî kemalin tecellisidir.

⁂

Anadolu'da ve Rumeli'de, dokuz asırdanberi inşa ettiğimiz mimarî âbide ve eserlerimiz hadsiz hesabsızdır. Henüz vakfiyeler, evkaf kayıtları, şer'i mahkeme sicilleri, ilâmlar, fermanlar, hükümler, buyuruldular, tezkereler, rık'alar, masraf ve muhasebe defterleri, tapu kayıtları, tarih ve teracimi ahval kitapları, divanlar, kitabeler ve sair mektup (yazılı) ve gayri mektup (yazılı olmayan) vesikalar ve eserler tetkik edilmediği ve hâlâ mevcut eserler tesçil olunmadığı için şimdilik yanan, yıkılan, yıktırılan ve ayakta duran eserlerimize aid ihsaî (istatistik biçiminde) bir cetvel yapmak mümkün değildir.

Bazı şehirlerimiz, mebzul mimarî yadigârlarla bir müze halindedir. Bunlara «müze-şehir» demek doğru olur. Böyle bir şehri tarihî bir şehir haline getiren âmiller, şüphesiz ki, medeniyet tarihinin takvimi seyrini gösteren san'at eserleri ve onları terkip eden unsurların heyeti mecmuasıdır. **Her muasır şehircilik temayülü, kendi devirlerinin hususiyetlerine göre şehirlerin plânlarını ve çehrelerini tadil etmek fikrine veya hakkına yahut daha doğrusu kudret ve imkânlarına malik olsaydı istikbale hiç bir devrin eseri intikal edemezdi.** Bu günün müterakki (ileri) zihniyetine ve tarih usulüne göre yazılmamış diye tezkereleri, bugünün edebî mesleklerine uymuyor diye divanları, bugünün resim ekollerine mensup değil diye minyatürleri imha (yok) etmek nasıl caiz değilse tarihî bir şehrin âbidelerini ve o âbidelerin - aslında veya sonradan - terkiplerine karışmış unsurları da ortadan kaldırmak caiz değildir. Aksi takdirde bir şehir ve dola-

yısiyle millî tarih hakkında reva görülecek zulümlerin en yüz kızartıcısı işlenmiş olur. «İmarı belde» zihniyetiyle tarihî bir şehri tahrip edip san'at ve tarih kıymetinden tecrit etmek, millî mevcudiyete bir suikasddan başka bir şey değildir. **Bu eserler bizim varlığımızın, hâkimiyetimizin, milliyetimizin ve medeniyetimizin tahaccür etmiş (taşlaşmış) şahitleri, delilleri, damgalarıdır. Onun içindir ki, kaybettiğimiz topraklarda bıraktığımız eserler, müstevliler (o toprakları ele geçirenler) tarafından süratle imha edilmiştir. O topraklardaki hâkimiyetimizi ve medeniyetimizi isbat edecek binlerce âbideden bugüne kadar kalabilenler, parmakla sayılacak kadar azdır.**

(İnsan Mecmuası'ndan, sayı 7, 1938, s. 388 - 391)

EL YAZILARINDAN ÖRNEKLER

Gazel

Bir kaç hasûrudur sebeb-i iftihârımız
Vicdânımızla izzet-i nefs ü vekârımız
Yoktur ağırlığınca ne irsî ne mükteseb
Nâmûsumuzdan özge bu âlemde vârımız
Mâni'dir istikâmetimiz kesb-i servete
Ekl-i harâma meyl edemez ihtiyârımız
Müstağrak-i düşünüz edâdan muattalız
Maklûlü cümlenin bereket i'tiyârımız
Ek bir vazîfe yâhud esen bir makâm için
Nâmerd ü merde minneti bilmez şiârımız
Ser-mâye-i makâldir ahbâba çok zaman
Ahvâl-i fakrimiz kerem-i bî-şümârımız
Dehrin bütün tevecciihü ebnâ-yi vaktedir
Dünyâ-yi dûna zerrece yok iltifârımız
Gerçek budur ki çıkmağa ufk-i temâşâ'ya
Kâfî değil meziyy-timiz iktidârımız
İklîm-i nazma nisbetimiz gerçi varsa da
Yok kişver-i suhande bizim iştihârımız
Varsun Melûl tâ-be-kıyâmet bilinmesin
Bî-imtiyâz kıymetimiz i'tibârımız

22.III.1950

R. M. Meriç

Gazel

Rūh-epsem olur aşk-ı nev-ī mu'tezilinden
Aşk ātaş alur rūh-ı ter-ī münfailinden
Müzrāliimi bir āh ile bir kerre eurunca
Bin āh-ı felek-süz çıkar tār-ı dilinden
Bir āh ediversem tutuşur mülk-i hafāda
Ervāh u melāik nefes-ī müştailinden
Uşşak yanıp öğrenecektir ne imiş aşk
Fānilere mirās eser-ī müntakilinden
Elbetti yanar sine-i kabrindeki gülün
Her zerre-i mukrik-sifat-ı āb ü gilinden

Berdālacūz son günü - 1950

A. Ih. Emre

Not:
Bu gazelimi nedense severim.

Terci'-i bend

Sîrâb-ı zülâl-ı tâs-ı mînâ
Son mazhar-ı nûr-ı Tûr-ı Sînâ
Maghût-ı cenâb-ı Mekselînâ
Nakkâd-ı Şifâ-yı Îlm-i Sînâ
Ferman-ber-i Berşah-ı Mesînâ
Hakkında der ehl-i çeşm-i bînâ
"Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ."

Şek yok bu sözün sadâkatinde

Gârduk bulunup refâkatinde
Bin mu'cize var hazâkatinde
Bin sihr ü füsun talakatinde
Yok zerre nakîsa tâkatinde
Hep müttefikiz hamâkatinde
"Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveydâ"

Aklınca reîs-i asfiyâdır
Zü'n-Nûn gibi ktutb-ı evliyâdır
Hem-mertebe-i Melâhiyâdır
Hem âlim-i sihr ü sîmyâdır
Hem vâkıf-ı sırr-ı mûmyâdır
Hakkında bu hükm bî-riyâdır
"Eblehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur hüveyda."

Mihnet-keş-i vadî-i menâât
Ser-kâfile-î reh-î kanaat
Paşmakçı-i tekye-î daraat
Fil-hâl muhibb-i ehl-i sanʿat
Bed-mest-i piyâle-î sînâat
Her vasfi içün kudur kerâʾat
"Ehlehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur kuveydâ"

Üstâd ü edîb-i arş-pâye
Ikadına yok kudûd u gâye
Ibdâına turfa vakʿa mâye
Bir hoş dem olur yazar hikâye
Ardınca döner okur hidâye
Lâ-edri ki der ilâ nihâye
"Ehlehde ateh olunca peydâ
Bir Fahri Celâl olur kuveydâ"

7.III.1950

Not: A. M. Alkaya

Beyt-i mükerrer, merhum Dr Talha Seymenoğlu'nundur.

Neşredilirse:

Bir Fahri Celâl olur kuveydâ
mısraının yerine

Bir Doktor Esîm olur kuvaydâ

demelidir, çünkü dâvâ açalılır; acalılır değil, matlakâ açar.

Edirne 15. III. 1962 Per.

Aziz Muhtar Bey,

Bayramın birinci günündenberi Edirne'deyim. İlk üç günüm, havanın münasebetsizliği yüzünden hemen hemen tam bir atalet içinde ve ağrılara, üşütmelere boğulmuş olarak geçti. Pazar günü bir az dolaşabildim. Ondan sonra da gece-gündüzlü bir çalışma... Vali-yi-ekrem makam arabasını rükûbunuma tahsis etmeseydi bu soğuk ve rutubetli havalarda gezip dolaşmama imkân yoktu.

Buraya gelişimin sebebi, vaktiyle yaptığım bir yazının noksanlarını - mehmâ emken - tamamlamak ve Edirne'nin 600. fetih yıldönümü için ne yapabileceğimi araştırmak arzusudur.

İstanbul'a hafta sonunda, Allah nasip ederse, döneceğim. Size telefonla bildirir veya ziyaret ederim..

Siz de Ankara'da her halde benim gibi kapalı kalmışsınızdır.

Şimdilik bu kadar... Muhabbet ve hürmetle gözlerinizden öperim.

E. ekrem meriç

Rıfkı Melûl Meriç

22 · X. 1962

Aziz dostumun aziz oğlu Muhtar Bey,

18 Teşrinievvel tarihli mektubunuzu bu gün akşam vakti aldım. Nasıl sevindiğimi tahmin de edemezsiniz, tasavvur da..

Gönderdiğiniz yazdığınız (bir - iki) mektuptan ancak bir tanesi elime geçti: Hülasa imtihanınızın neticesini tebşir eden mektubunuz...

Evliya Çelebi, (Şefaat yâ Resûlâllah) diyeceği yerde (Seyâhat yâ Resûlâllah) deyivermiş ve bütün ömrü seyahatle geçmiş. Halbuki ben rü'yâmda Peygamberi gördüm; ne de böyle bir dilekte bulundum. Böyle olduğu halde Mart'tanberi Edirne, Ankara ve Bursa arasında sürtüp veya sürüklenip daha doğrusu sürünüp durmaktayım. Bu yüzden müjdeli mektubunuzu pek geç aldım ve hemen telefonla sizi aradım; ayrıldığınızı haber verdiler. Adresinizi Dr. Muin Mendüh Bey'den öğrenmek istedim, telefon ettim; «Her halde hastahanede vardır...» diye kestirme bir cevap vermekle iktifa etti. Ankara'daki evinizin adresini de bütün aramalarıma rağmen bulamadım. Böylece ne bizzat tebrike imkân bulabildim, ne tahriren!...

Halbuki ben, imtihanınızı müteakip beraberce Boğaziçi bir yerinde oturup yemek yemeği, sohbet etmeği, bu mutlu neticeyi birlikte kutlulamayı düşünmüş, yerini ve zamanını Bige ile müşavere etmiştim. Şair «Nasîb olmaz mukadderden ziyâde» demiş. Öyle oldu.

Nisan'danberi Edirne'ye altı, Ankara'ya üç, bir sa'ya bir defa gittim; Martta Edirne'ye bir de Yüksek Kurul mevzuları için gitmiştim. Galiba bu günlerde tekrar bir Ankara seyahati yapmak ıztırarındayım.

Bu seyahatler, şerâit-i sıhhiyyeye uygun yapılmadığı için gidişlerde ve dönüşlerde müfluç bir hâle düşüyorum. Kimse kendini benim gibi harcamaz, hele benim illetlerimle mâlûl olursa... Geçirdiğim krizlere şâhid olanlar, bana «cinnet» izafe ediyorlar. Herkes haklı. Ama ben de haklıyım; çünkü ölümü istikbâl ediyorum. Nasıl olsa tedavisi olmıyan bir illete müptelâyım; nasıl olsa her türlü bakım imkânlarından mahrumum. Başka ne yapabilirim ki?!.. Hiç olmazsa kâr-topal bir faaliyetle bir taraftan beni oyalamıyorum; bir taraftan da kendimden başkalarına ve başka şeylere oldukça faydalı olabiliyorum. Benim için bu kadarı kâfi... Zaten ahvalimle, çektiğim ıztıraplarla ve hastalıklarımla kimsenin alâkadar olduğu yok. Gücüm, ancak Trinitrine almağa yetiyor. Benim gibi «âhâd-ı nâs»dan bir kimse için bu kadarı bile fevkalâde bir nimet!.. Allah'a şükrediyorum.

Mektubunuzun ifadesi, serzenişi üslûbunun iyi bir nümunesi!.. Seyahatlerini, orda-burda yatıp kalktıklarını, kuvvi kuvvi kurandıklarını bilmediğiniz için yerden göğe kadar haklısınız.. İzahatından sonra bir az da benim haklı olduğuma kâbil edeceğinizi zannederim.

Tarsus'un 1936 yılındaki halini bütün hususiyetleri ile bilirim, hem yazını, hem kışını!... Sâkinlerini de pek iyi bilirim. Allah imdat eylesin, Allah kolaylık versin. Lâkin ben, imdad eyliyeceğine de, kolaylık vereceğine de kani değilim. Yazın ne yapacaksınız, nasıl çalışacak, nasıl tahammül edebileceksiniz bilmem. Orada, oralarda doğup büyümüşler için pek güç... Nebâtâtın alâkıldığına yetiştiği yerlerde insan barınamaz, ister sıcak muhit olsun, ister mu'tedil, ister soğuk!... Benim gördüğüm, bildiğim budur. Bu gibi yerlerin en hafif illeti rumatizmadır.

Baharın ortasında İstanbul'un lemmuz sıcaklarına rahmet okuyacağınız sıcaklarla karşılaşabilirsiniz, eğer iklim değişmemişse... İklim değişmemişse diyorum, çünkü atom bombalarından ve emsalinden sonra her yerde iklim şartları değişti. Eskisi gibi ise felâket!.. Namrun yaylasına naklederseniz hastahaneyi, bu felâketten ancak o suretle kurtulabilirsiniz. Tarsus'un meşhur Gül bahçesi de, Tarsus çayı sahili de insana ferahlık veremez çünkü... Kleopatranın gemisinin girdiği çaydır gördüğünüz çay!..

Tarsus'un kara sinekleri, ahali ile birlikte yaylaya çıkar. Oranın sinekleri aristokrattır, sayfiyeleri kendilerinden mahrum etmezler. Adana sineklerinin sayfiyesi de, Bürücek yaylasıdır.

Lise Müdürü, Tarsuslu Ziya'dır; benim Adana liseminden talebemdir. O civarın en kültürlü, en temkinli, en efendi adamı, Tarih-i Osmânî Encümeni âzâsından ve eski meb'uslardan Mersin'de mukim Ramazanoğlu Niyazi Bey'dir. Mersine gittiğiniz zaman arayıp bulunuz ve kendisine hürmetlerimi, ellerinden öptüğümü söyleyiniz. Çok mütevazi bir insan-ı kâmildir. Sizin ünsiyet ve sohbet edebileceğiniz tek şahsiyettir.

Büyük ve emsali pek az muvaffakiyetinizi tebrik eder, yeni vazifenizin istikbaldeki mesainiz için hayırlı bir başlangıç olmasını Cenab-ı Hak'dan niyaz eyler, sevgi ve saygı ile gözlerinizden öperim.

A. M. Meriçe

Rıfkı Melûl Meriç (1901 - 1964), Türk Kültürüne büyük hizmetleri geçmiş, seçkin bir ilim ve san'at adamı.

Pek tanınmamış -hattâ hiç tanınmamış- bir değerimiz. Daha dün denecek kadar yakın zamanda yaşamış olmasına rağmen yeni nesiller, adını bile bilmezler. Eskiler de onu tanıtmak için hiçbir şey yapmadılar. Bir gazelinde :

''Bîgânedir bugün bize agyâr u yârımız''

dediği gibi, bugün fikir ve san'at çevrelerimiz ona bîgânedir.

Oysa **Rıfkı Melûl**, şiirleri, makaleleri, ilmî araştırma ve incelemeleriyle; ecdat yâdigarı san'at eserlerimizi ortaya çıkarmak, onları koruyup kurtarmak için harcadığı insan-üstü gayretleriyle; te'sirleri, telkinleri, dersleri, sohbetleriyle edebiyat ve san'at dünyamızda unutulmayacak izler bırakmıştı.

Her günü, her saati tarih muhasebesiyle geçen, işin kolayını değil, zorunu seçen, her dakikası millî şuurla, şiirle, san'atla derinleşen, her ânı bir heyecanla zenginleşen 63 yıllık mâcerâsı bile gençler için başlıbaşına bir ders değil midir?

Rıfkı Melûl Meriç hakkında yayımlanan bu ilk -ve şimdilik tek- kitabın bütün gayesi, O'nu yeni nesillere -kısa fakat en belirgin çizgileriyle- tanıtmak ve onun gibi unutulmuş millî değerlerimiz üzerine ilgilerini çekmektir.

880 TL.